

РЕПУБЛИКА СРПСКА

ВЛАДА

**ОМЛАДИНСКА ПОЛИТИКА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
ОД 2016. ДО 2020. ГОДИНЕ**

Бања Лука, април 2016. године

1 УВОД

Омладинска политика Републике Српске представља стратегију која обезбјеђује систематско унапређивање стања већег броја области које су подручја интересовања младих. Активности које су од значаја за побољшање положаја младих у Републици Српској и које се реализују са младима и/или за младе су у надлежности више различитих институција, те је неопходан међусекторски приступ током њиховог планирања и спровођења, што је могуће реализовати кроз овај стратешки документ, који је јединствен и заједнички за све субјекте чији рад утиче на популацију младих.

Министарство породице омладине и спорта, које је надлежно за питања младих, али, прије свега, за њихово организовање и стварање претпоставки за рјешавање питања значајних за младе, имало је координациону улогу и у процесу реализације мјера из документа Омладинска политика Републике Српске, те је у цијелом процесу рјешавања питања младих иницирало друге надлежне институције на правовремено предузимање мјера и активности из Омладинске политике, које се односе на њихову ресорну надлежност.

На основу досадашњег искуства у спровођењу двије омладинске политике (2006–2010. и 2010–2015), при изради трећег документа Омладинске политике одлучили смо у центар ставити резултате који ће унаприједити положај младих и ка којима ћемо као друштво заједничким снагама тежити. То треба да значи да ће министарства, као и до сада, реализовати самосталне пројекте који ће бити усмјерени и на младе, али и да ће постојати већа могућност и методологија за креирање заједничких пројеката који доприносе реализацији истог циља, а који су у надлежности више министарстава. Ово ће повећати ефекте и боље искористити тренутно расположиве људске и финансијске ресурсе. Такође, средства која министарства додјељују организацијама цивилног друштва и физичким лицима биће квалитетније употријебљена у складу са Акционим планом спровођења Омладинске политике Републике Српске, те са приоритетима министарстава, који ће се, првенствено, фокусирати на коначан резултат у конкретном питању за положај младих.

Омладинском политиком утврђују се основни циљеви, правци развоја и задаци у омладинском сектору. Омладинска политика не представља само општа начела рјешавања проблема младих, него се развија у посебне програме и мјере које треба да обезбиједе боље услове за живот, креативно испољавање и учествовање младих у ширем друштвеном окружењу, чиме се унапређује позиција и статус омладине, али и младих од 13 до 18 година (адолесценти).

С обзиром на значај и комплексност ове тематике, као и због чињенице да је брига о омладини општи интерес Републике Српске, потребно је да се у процес развоја и реализације Омладинске политике укључи шира друштвена заједница, те да буде створена институционална обавеза ресорним органима у спровођењу програма, који ће бити дефинисан Акционим планом спровођења Омладинске политике Републике Српске.

Учешће младих у свим подручјима јавног живота представља један од основних циљева Савјета Европе, Уједињених нација и Организације за европску безбједност и сарадњу (ОЕБС), а заснива се на неколико међународних конвенција и декларација, укључујући и Универзалну декларацију о људским правима, Свјетски програм акције за младе и Конвенцију о правима дјетета. Они пружају снажан референтни оквир за приступ, заснован на правима у вези са програмима подршке. Учешће је основно демократско право. То би требало да, само по себи, буде довољно да буду уклоњене

постојеће препреке за политичку партиципацију младих. Подстицањем, промовисањем и пружањем подршке учешћу младих у јавном животу гради се дјелотворнији савез између генерација, да би се заједничким снагама могли ријешити актуелни проблеми, али и изазови који се очекују у будућности. Овај модел израде и спровођења Омладинске политике доноси још једну димензију – ставља младе у центар омладинске политике – и током израде и током спровођења и показује да нису сви проблеми, потребе и брига о младима искључиво дужност Владе Републике Српске, већ свих заинтересованих актера који су оријентисани ка остваривању резултата без обзира на то којем сектору припадају. У вези са тим, саставни дио Акционог плана спровођења Омладинске политике Републике Српске биће идентификовање актера који ће бити укључени у спровођење, која је њихова одговорност и хијерархија, као и механизми за оцјењивање и праћење годишњег напретка усмјереног ка резултатима.

Визија Омладинске политике Републике Српске: млади, као равноправан и активан партнер институцијама Републике Српске, живе у сигурном друштву једнаких могућности, које их подстиче да остваре своје потенцијале.

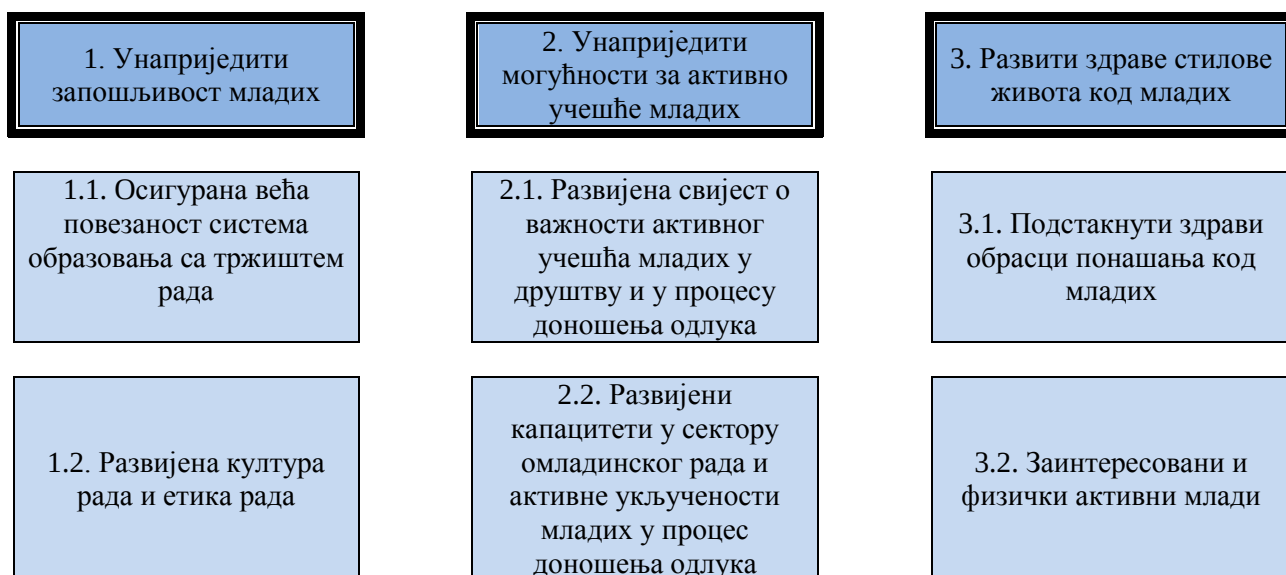
Визија Омладинске политике Републике Српске од 2016. до 2020. године биће реализована кроз пет приоритетних области:

- Запошљивост,
- Активно учешће,
- Здрави стилови живота,
- Изврсност,
- Слободно вријеме.

У оквиру ових пет приоритетних области утврђени су сљедећи **стратешки циљеви**:

- Стратешки циљ 1: Унаприједити запошљивост младих,
- Стратешки циљ 2: Унаприједити могућности за активно учешће младих,
- Стратешки циљ 3: Развити здраве стилове живота код младих,
- Стратешки циљ 4: Осигурати подршку развоју изврсности младих,
- Стратешки циљ 5: Унаприједити могућности за квалитетно слободно вријеме младих,

као и њима припадајући **оперативни циљеви**:

1.3. Обезбијеђено
стимулативно
професионално и
пословно окружење за
младе

2.3. Повећан
волонтерски ангажман
младих

3.3. Развијено здраво и
безбједно животно
окружење за младе

1.4. Унапријеђена
образовна,
професионална и
просторна покретљивост
младих

1.5. Пружена помоћ
младима приликом
куповине или изградње
стамбене јединице уз
могућност рада

4. Осигурати подршку
развоју изврсности
младих

5. Унаприједити
могућности за квалитетно
слободно вријеме младих

4.1. Успостављени
механизми раног
препознавања
изврсности

5.1. Развијена
инфраструктура и
садржаји потребни за
квалитетно слободног
времена

4.2. Успостављен систем
ефикасне подршке
развоју изврсности

5.2. Развијени људски
ресурси

4.3. Сензибилисана
јавност у вези са
користима које друштво
има од изврсних младих

5.3. Умрежени носиоци
активности слободног
времена и укључени
млади

5.4. Унапријеђене
могућности младих за
мобилност

2 ПРАВНИ ОКВИР

Уставни основ за доношење Омладинске политике садржан је у Амандману XXXII, члан 68. тачка 12. Устава Републике Српске, према којој Република уређује и води бригу о дјечи и омладини, и тачка 18. Устава Републике Српске, према којој Република Српска уређује и обезбјеђује друге односе од интереса за Републику у складу са Уставом. На основу члана 11. Закона о омладинском организовању („Службени гласник Републике Српске“, бр. 98/04, 119/08 и 1/12), брига о омладини је од општег интереса за Републику Српску. Општи интерес се остварује уређивањем и стварањем услова за омладинско организовање и бригу о омладини, то јест доношењем и реализацијом утврђеног документа омладинске политике на нивоу Републике и јединица локалне самоуправе. На основу чл. 13. и 14. Закона о омладинском организовању, омладинска политика се доноси на нивоу Републике Српске и јединица локалне самоуправе (ЈЛС) на период од пет година, а на основу усвојене омладинске политике, Република Српска и јединице локалне самоуправе (ЈЛС) доносе акциони план спровођења омладинске политике за годину дана. Омладинску политику доноси Народна скупштина Републике Српске, а акциони план спровођења омладинске политике доноси Влада Републике Српске, на приједлог Министарства породице, омладине и спорта (у даљем тексту: Министарство). Акциони план спровођења омладинске политике доноси се у року од 30 дана од дана усвајања буџета за годину, за коју се акциони план доноси. Приједлог омладинске политике и акционог плана спровођења омладинске политике припрема Министарство, у сарадњи са Савјетом за младе Републике Српске.

3 КЉУЧНИ ПРИНЦИПИ

Кључни принципи који се односе на процес развоја документа и на његово спровођење су:

- **Транспарентност** – Документ, са свим релевантним подацима, доступан је јавности и предмет је јавне расправе.
- **Активно учешће младих** – Млади су били активно укључени у процес припреме документа, директно и преко представника омладинских организација. Документом је дефинисано активно учешће младих и у процесу спровођења, праћења и процјене.
- **Једнакост – једнаке шансе за све** – Разноликост искустава, способности, идентитета и културе младих се признаје, а смањење неједнакости се промовише кроз цијели документ као средство за побољшање резултата и постизање веће социјалне укључености.
- **Оријентисаност ка резултатима и мјерљивост** – Да би били ефикасни, политике и активности обухваћене овим документом морају бити поткријеpljene доказима и усмјерене на постизање договорених резултата.
- **Јасно дефинисане одговорности** – За све наведене мјере, пројекте, активности, су јасно дефинисане одговорности и постављен систем праћења.
- **Ефикасно кориштење ресурса** – Механизми примјене и праћења су тако постављени да омогућавају ефикасну примјену омладинске политике.

4 АНАЛИЗА СТАЊА

4.1 Запошљивост младих

4.1.1 Појам и елементи запошљивости младих

Питања запослености, незапослености и економске (не)активности младих, која су директно повезана са нивоом њихове запошљивости, су кључна стратешка питања од виталног интереса сваке савремене друштвене заједнице.

Млади су највиталнији дио сваке популације, покретачи привредног, друштвеног, економског и демографског развоја и највреднији ресурс сваке заједнице, којима се мора посветити дужна пажња. Због већег броја хетерогених узрока, млади се тренутно у Републици Српској налазе у сложеној ситуацији када је у питању њихова запосленост, односно њихов капацитет за запошљавање. Када говоримо о запошљивости младих, прије свега, потребно је додатно појаснити сам термин

„запошљивост“ и његову повезаност са терминима

„запошљавање“,

„незапосленост“ и

економска „активност радне снаге“.

Према дефиницији Одбора за људске ресурсе,

тренинг и развој

Међународне

организације рада

запошљивост у

најширем смислу

можемо дефинисати

као способност

појединца да

обезбиједи и задржи посао, да напредује на послу и да се носи са промјенама током свог радног вијека¹. Француско министарство надлежно за послове рада запошљивост дефинише као способност појединца да се самостално креће кроз тржиште рада и оствари свој пуни професионални потенцијал².

Из наведених дефиниција можемо уочити да термин „запошљивост“ има значајно шире значење од термина који се традиционално користе у области запошљавања, те да стопа запошљивости подразумијева већи број фактора које можемо груписату у екстерне (правне, структурне и институционалне факторе, који одређују објективну могућност запошљавања на отвореном тржишту рада и у најширем смислу представљају потражњу за радницима/радом) и интерне (који се, прије свега, односе на личне атрибуте радника као што су: знања, вјештине, лична одговорност,

Кључне информације – Запошљивост

Популација младих (од 15 до 24 године) има значајно мање стопе активности (30,8) и запослености (13,4) од просјека (стопа активности је 47, а стопа запослености 34,9), те изражено већу стопу незапослености (56,5) у односу на општу популацију (25,7) у Републици Српској.

Стопа активности (30,8) и запослености (13,4) је већа у односу на просјек БиХ (стопа активности 29,3; стопа запослености 10,9), Федерације БиХ (стопа активности 28,8; стопа запослености 10) и Брчко Дистрикта БиХ (стопа активности 21,1; стопа запослености 6,1), али значајно нижа од ЕУ – 28 (стопа запослености 22,2).

У Републици Српској 1/3 незапослених лица припада групи младих. Највећи број младих (више од 60%) улази у категорију дугорочно незапослених (на евиденцији се налазе дуже од годину дана).

Највећи број младих незапослених лица су са завршеном средњом школом (у трогодишњем – 32,4%, или четворогодишњем трајању – 37,4%).

¹ Доступно на: <http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc88/com-humd.htm>, приступљено: 18. септембра 2015. године.

² Доступно на: <http://www.vedura.fr/social/emploi/employabilite>, приступљено: 18. септембра 2015. године.

мотивисаност, прилагодљивост и у најширем смислу представљају понуду радне снаге)³.

У смислу наведеног, запошљивост радне снаге можемо пратити и процјењивати искључиво индиректно и то кроз праћење расположивих индикатора о економској активности радне снаге (број активних и пасивних лица на тржишту рада, број

Истраживање ставова младих у БиХ: „Гласови младих“, 2012. година

Испитаници су након завршеног образовања провели 16 мјесеци тражећи посао (у 2008. години је то било 11 мјесеци).

Трећина младих не вјерује да ће им образовање које су стекли (или стичу) бити олакшавајућа околност за проналазак посла.

- 4,8% запослених наводи да у оквиру посла који обављају постоји потреба за знањем и вјештинама које они не посједују (у 2008. години је било 15,9%).
- 5,9% испитаника је покушало покренути властити бизнис (6,6% у 2008), мушкарци (8,3%), жене (3,6%).
- Изузимањем ученика и студената, отприлике четвртина незапослених (25,7%) наводи да не тражи посао.
- 50,2% незапослених младих би прихватило посао у било којем сектору, 10,6% тражи посао у тачно одређеном сектору.
- 13,5% испитаника не тражи посао у тачно одређеном сектору, али не би прихватили посао у било којем сектору.

запослених и незапослених лица, број отворених и доступних радних мјеста и слично), са једне стране, и индикатора који мјере субјективне квалитете радне снаге (вјештине, знања, искуства, мотивисаност и слично), са друге стране.

За потребе израде ове анализе стања кориштени су подаци Агенције за статистику БиХ и Републичког завода за статистику Републике Српске, а који су обрађени у статистичком билтену *Анкета радне снаге*, 2014. година⁴.

Према подацима из ове анкете, може се уочити да популација младих (од 15 до 24 године) има значајно мање стопе активности (30,8%) и запослености (13,4%) од просјека (стопа активности је 47%, а стопа запослености 34,9%), те изражено већу стопу незапослености (56,5%) у односу на општу популацију (25,7%).

Када ове податке упоредимо са подацима о економској активности младих из других дијелова БиХ, можемо констатовати да је ситуација у Републици Српској нешто боља од просјека БиХ (стопа активности 29,3%; стопа запослености 10,9%, а стопа незапослености 62,7%), те Федерације БиХ (стопа активности 28,8%; стопа запослености 10,0%, а стопа незапослености 65,3%) и Брчко Дистрикта БиХ (стопа активности 21,1%; стопа запослености 6,1%, а стопа незапослености 71,3%). Међутим, када исте податке упоредимо са подацима о стопама незапослености младих у остатку Европе (стопа активности међу ЕУ – 28 је 22,2%), која, такође, признаје да има озбиљне проблеме са високом стопом незапослености, можемо доћи до закључка да млади у Републици Српској улазе у категорију мало економски активних младих у Европи.

Према подацима ЈУ Завод за запошљавање Републике Српске (ЗЗЗРС), на евиденцији незапослених лица, која активно траже запослење, у претходне три године налазило се 46.091 (2012. године), а 43.380 (2014. године) лица од 15 до 30 година.

³ Andrä Wolter: Studium und Beruf im Wandel: Von der akademischen Persönlichkeitsbildung zur Beschäftigungsfähigkeit? In: Marc Fabian Buck, Marcel Kabaum (Hrsg.): Ideen und Realitäten von Universitäten. Frankfurt a. M.: Peter Lang, 2013. ISBN 978-3-631-62381-7. Стр. 169–198.

⁴ Доступно на: http://www.bhas.ba/ankete/LFS_2014_001_01_bh.pdf; http://www2.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/anketa_o_radnoj_snazi/ANKETA_O_RADNOJ_SNAZI_7.pdf, приступљено: 18. септембра 2015. године.

Групу младих незапослених лица на евиденцији ЗЗЗРС, поред њихове бројности (око 1/3 од укупног броја незапослених лица), карактерише и то да се највећи број младих на евиденцији незапослених налази дуже од годину дана, због чега улазе у категорију дугорочно незапослених лица, чије будуће запослење је додатно отежано.

Поред наведеног, а које се односе на дужину „чекања“ на запослење, додатни изазов у погледу запошљивости младих представља и чињеница да највећи број незапослених младих уопште нема радно искуство (у струци или изван ње), те се неријетко дешавају ситуације да млади пет или више година након завршетка школовања не могу да нађу запослење у струци или изван ње.

Упоређивањем податка о времену проведеном на евиденцији незапослених, са радним искуством или без радног искуства, може се закључити да млади који стекну радно искуство убрзо након завршетка школовања краће се налазе на евиденцији незапослених, те да млади који у периоду непосредно након завршетка школовања не нађу запослење имају већи ризик да дуготрајно остану незапослени.

Технолошки напредак и брз развој тржишта резултирали су чињеницом да данас више не постоје радна мјеста за цијели живот. Онај ко није спреман на стално усавршавање и прилагођавање, тешко ће опстати. Крајем 2012. године Савјет Европске уније донио је Препоруку⁵ да све земље чланице, најкасније до краја 2018. године, морају имати системе за потврђивање формално и неформално стечених знања, вјештина и способности. Потврђивање знања и вјештина стечених изван формалног система образовања, појединцу се, са једне стране, омогућава боље позиционирање на тржишту рада, јер га више не питају само коју квалификацију има, него и какве има способности, шта заправо умије радити. Са друге стране, ово омогућава стални напредак и развој индивидуе, јер се потврђивањем неформално стечених знања одаје признање склоностима и интересима појединца, његовој обичности и подстиче га на даљи развој.

Када посматрамо квалификациону структуру младих који се налазе на евиденцији ЗЗЗРС, можемо закључити да је убједљиво највећи број лица са завршеном средњом школом (у трогодишњем или четворогодишњем трајању), те да се повећава број незапослених са високом стручном спремом.

4.1.2 Правни оквир и кључни актери

Проблем незапослености младих у Републици Српској је већ препознат у већем броју стратешких докумената донесених од 2009. до 2015. године, а прије свега у Омладинској политици Републике Српске (2010–2015. године) и Стратегији запошљавања Републике Српске 2011–2015. године. Влада Републике Српске је кроз креирање и финансирање годишњих акционих планова за спровођење наведених стратешких докумената у претходном периоду већ предузимала одређене мјере у циљу повећања економске активности и запошљавања младих, те смањење стопе њихове незапослености, а резултати тих мјера се могу уочити када се упореде подаци о економској активности младих у Републици Српској са подацима о економској активности младих у другим дијеловима БиХ.

Као најзначајније мјере усмјерене на повећање запошљивости младих у Републици Српској, у оквирима надлежности Министарства рада и борачко-инвалидске заштите и ЗЗЗРС, у овом периоду можемо навести различите пројекте подршке запошљавању приправника, кроз које је до сада прошло више од 6.510 младих, а за чије финансирање

⁵ „Службени лист Европске уније“, број 2012/С 398/01, ISSN 1977-088X, 22. децембар 2012, стр. 1.

је утрошено више од 34.800.000 КМ. Исто тако, кроз спровођење пројеката које су финансирали међународни донатори, у оквиру 333РС су основане, опремљене и започеле са радом посебне организационе јединице (центри за информисање, савјетовање и обуке – ЦИСО и клубови за тражење посла – *Job* клубови), чији је превасходни циљ рад са незапосленим младима. Кроз дјеловање ових организационих јединица, 333РС је од 2012. године пружио стручне, савјетодавне и посредничке услуге за више од 21.000 младих незапослених лица, те се кроз посредничку функцију 333РС у овом периоду запослило више од 5.500 младих.

Поред тога, у неколико бироа рада 333РС се од априла 2015. године почело примјењивати

индивидуално савјетовање тражилаца посла уз кориштење инструмента Пасош компетенција.

Пасош компетенција први је корак приликом потврђивања формално и неформално стечених знања и као такав се под истим или сличним именом почиње користити у неколико европских држава – поред Њемачке, гдје се користи од 2006. године, у Шпанији, Француској, Ирској и Словенији. Урађено је истраживање⁶ са првих 200 корисника Пасоша компетенција у БиХ.

Истраживање о примјени Пасоша компетенција

Укупна оцјена самог инструмента је била 4,5 (на скали од један до пет).

Испитаници наводе да им је израда Пасоша компетенција помогла приликом откривања способности и вјештина, у идентификовању нових вјештина за које нису знали да их посједују и у одређивању даљих корака и циљева.

Процес савјетовања и рад са стручним савјетником више од 85% испитаника оцјењује као изврстан. Сви испитаници би својој породици, пријатељима и колегама препоручили израду Пасоша компетенција. У року од шест мјесеци од испуњавања Пасоша компетенција 17,5% испитаника успјело је да се запосли. Код 11,1% испитаника дошло је до samozapoшљавања. На даље усавршавање или наставак школовања одлучило се 4,8% испитаника.

У Републици Српској постоје 92 средње школе: 88 средњих школа чији је оснивач Влада Републике Српске четири приватне средње школе. У средњим школама Републике Српске ученици се школују у гимназијама у четири смјера (општи, друштвено-језички, природно-математички и рачунарско-информатички), у умјетничким школама у два занимања (музички извођач и музички теоретичар) и у

Резултати Истраживања потреба и ставова младих у Републици Српској, 2015. година, који су релевантни за област – запошљивост

Као један од најважнијих животних и професионалних циљева, млади наводе: проналазак сталног и сигурног посла (3,79 на скали од један до четири), осигурање посла са добром платом (3,73), рад у струци (3,3), те професионално усавршавање (2,61). Млади су исказали да је оно што највише очекују од власти смањење стопе незапослености (3,79).

Испитаници најчешће наводе да у оквиру редовног образовања не похађају практичну наставу (52,4%). Ипак, релативно велики проценат испитаника (47,6%) наводи да похађају одређени облик практичне наставе, али класичног практичног рада.

средњим стручним и техничким школама (13 струка и 102 занимања). Према Уписној политици Министарства просвјете и културе, а у чијој изради поред представника Министарства просвјете и културе и образовних

установа, активно учествују и представници пословне заједнице и остали актери у области образовања, план уписа у јавне средње школе прави се по принципу да се више од 75% ученика уписује у средње школе са четворогодишњим програмом (ССС), а мање од 25% уписује у школе са трогодишњим програмом (КВ). Иако посљедњих

⁶ Необјављено истраживање „Резултати примјене Пасоша компетенција“, Customs Concept, 2014.

година постоји тренд јачања утицаја актера изван подручја образовања (Привредна комора Републике Српске, Унија удружења послодаваца, ЗЗЗРС) у смислу креирања плана уписа у средње школе у Републици Српској, ови партнери и даље имају став да уписна политика у потпуности не одражава потребе на тржишту рада Републике Српске. У претходне три година у просјеку је око 11.000 ученика (више од 98% свршених основаца) уписивало средње образовање, које у складу са Законом о средњем образовању и васпитању није обавезно.

Према великом истраживању ставова младих у БиХ, „Гласови младих“⁷, које је за потребе УНДП-а у току 2012. године на репрезентативном узроку од 2.360 младих из свих дијелова БиХ спровела агенција „Призма истраживања“, млади незапосленост виде као један од највећих проблема који оптерећује и угрожава њихову егзистенцију у БиХ. У просјеку, испитаницима је било потребно више од годину дана да пронађу посао након што су завршили школовање. Према подацима из овог истраживања, може се закључити да велики број незапослених младих уопште не траже посао. Већина испитаника, укључујући ученике и студенте, није активно тражила посао у протеклих мјесец дана (65,5%).

Резултате истраживања „Гласови младих“ можемо довести у међусобни однос са резултатима „Истраживања потреба и ставова младих у Републици Српској“, 2015. година, које је урађено за потребе израде овог документа. На примјер, према најновијем истраживању 45% испитаника није задовољно образовним системом, 30% нема став, а само 25% младих изражава задовољство, што је у међусобном односу са резултатима из 2012. године, према којима највећи проценат испитаника сматра да су преопширни наставни планови и програми оно што примарно треба измијенити на подручју формалног образовања (28,6%), а слиједе недостатак праксе (27,2%) и недостатак стипендија/кредитирања (14,5%).

Министарство индустрије, енергетике и рударства је, у циљу утврђивања стварног обима проблема радне снаге као фактора ограничавања развоја индустрије у Републици Српској, спровело анкетно испитивања 180 привредних друштава из прерађивачке индустрије, која су значајна са становишта остварених прихода и броја запослених радника, те значајна за локалну заједницу у којој послују, а водећи рачуна о њиховој заступљености на територији цијеле Републике Српске. Овом анкетом утврђено је да више од 60% послодаваца сматра недовољну стручност радне снаге и ниску продуктивност рада као нарочито изражене факторе ограничавања развоја индустрије.

Даљим истраживањем утврђено је да на тржишту рада недостају одређени профили стручне радне снаге, што је посљедица неприлагођености образовног система потребама индустрије, као и недостатка мотивације младих да уписују стручне школе. Поред тога, постојећа радна снага у великој мјери не располаже знањима која од њих захтијевају послодавци. Ово доводи и до сљедећег значајног актера, а то је **Министарство просвјете и културе**.

Иако се у Републици Српској, као и у осталим дијеловима БиХ, од 2003. године високо образовање реформише у складу са принципима Болоњске декларације⁸, а чији је основни циљ транзиција европског друштва од индустријског ка друштву знања, а настала је на потреби прилагођавања система високог образовања новој економској,

⁷ Доступно на: http://www.undp.org/content/dam/unct/bih/PDFs/VoY%20BHS_web.pdf, приступљено: 18. септембар 2015. године.

⁸ Више информација на http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc1290_en.htm.

друштвеној и етичкој парадигми 21. вијека, досадашњи резултати у области мобилности студената, што је једна од основних функција овог процеса, нису на задовољавајућем нивоу.

Поред веома ограниченог успјеха у области мобилности студената, професора и осталих научних радника, Болоњска декларација у Републици Српској у довољној мјери није испунила ни остале циљеве овог процеса, као што су:

- повећање степена запослености европских грађана и подизање нивоа међународне конкурентности европског система високог образовања,
- промовисање цјеложивотног учења и образовања,
- успостављање чвршћих веза између високог образовања и истраживачких институција,
- промовисање запошљивости, јачање социјалне димензије, развој националних квалификацијских оквира компатибилних са усвојеним квалификацијским оквиром за европско подручје високог образовања,
- промовисање принципа универзитета окренутог ка студентима (енгл. *student centered university*),
- стварање могућности за флексибилније начине учења, што укључује и поступке за признавање претходног учења,
- промовисање сарадње у осигуравању квалитета у циљу развијања упоредивих критеријума и методологија,

као и промовисање европске димензије у високом образовању у смислу развоја наставних програма и међуинституционалне сарадње.

У погледу развоја система цјеложивотног учења и образовања у сврху повећања запошљивости младих и олакшавања њихове професионалне покретљивости, у хоризонталној, али и у вертикалној оси, може се закључити

Искуства

Проблем недовољне повезаности система образовања и тржишта рада већ су препознале поједине локалне заједнице у Републици Српској, те у циљу превазилажења овог проблема спроводе конкретне активности и мјере. Као позитиван примјер таквог дјеловања, може бити наведен један од актуелних пројеката Агенције за економски развој Општине Приједор „ПРЕДА-ПД“, који се спроводи у партнерству са Пољопривредно-прехрамбеном школом Приједор, Машинском школом Приједор, Заводом за запошљавање Републике Српске – Филијала Приједор, Подручном привредном комором Бања Лука – канцеларија Приједор, Занатско-предузетничким удружењем Приједор и Кластером дрвопрерађивача „Дрво-ПД“ Приједор. У оквиру овог пројекта основан је Савјет за образовање и запошљавање Града Приједора, који окупља представнике релевантних организација и институција које утичу на кретања у образовању и на локалном тржишту рада. Активности Савјета фокусиране су на развој људских ресурса и усклађивање знања и вјештина и квалификација радне снаге са захтјевима локалних привредника. Окосницу Савјета чине партнерске организације из DELICE конзорцијума, заједно са градском администрацијом, Регионалним синдикалним центром Приједор и Омладинским савјетом Града Приједор. Пуну ангажованост Савјет је остварио у току спровођења пројекта DELICE, учествујући у припреми Регионалног оперативног плана, у којем је наведена методологија по којој Савјет функционише са јасно дефинисаним задацима и улогама.

Као примјере добре праксе у активном рјешавању проблема запошљивости младих у Републици Српској, можемо навести и активности које спроводи Агенција за развој малих и средњих предузећа. Посебно се издвајају Програм „ПриликаПлус“, подржан од Амбасаде Швајцарске (прилагођавање стручног образовања потребама тржишта рада), Програм активног стварања нових радних мјеста – ПАНОРАМА, чији је циљ да младим људима који имају пословну идеју омогући да кроз стручну обуку исту провјере и, ако се покаже као економски оправдана, претворе у властити посао, као и промоција предузетништва међу младим људима кроз пројекат Глобална седмица предузетништва.

да су до сада постигнути прилично добри резултати, али да истовремено постоји много простора и потреба да се овај сегмент система образовања додатно оснажи и подржи. Наиме, доношење Закона о образовању одраслих („Службени гласник Републике Српске“, бр. 59/09 и 1/12) представља прекретницу у развоју система образовања у Републици Српској, јер су до његовог усвајања образовање одраслих спроводиле средње школе по моделу ванредног школовања. Квалитет програма које су школе нудиле значајно је варирао, у смислу квалитета образовања, али и у начину извођења самог програма. Најчешће су то били програми идентични програмима који се реализују у редовној настави, па су као такви често били непримјерени потребама одраслих и тржишту рада. Осим тога, организација наставе и наставне методе које су биле примјењиване нису биле прилагођене потребама и могућностима одраслих. Ријетке су образовне установе које су у изради и реализацији програма сарађивале са послодавцима и другим релевантним партнерима. Такође, ни стање са наставним кадром, које је било реализатор наставе за одрасле, није било задовољавајуће, пошто већина предавача није била оспособљена за образовни рад са одраслима. Након доношења Закона и формирања Завода за образовање одраслих, управне организације у саставу Министарства просвјете и културе која врши надзор над примјеном тог закона, те континуирано ради на праћењу и унапређивању образовања одраслих, можемо закључити да се ситуација на пољу образовања одраслих полако почела поправљати.

Увођењем система за контролу, сертификацију и акредитацију институција које спровode програме образовања одраслих, те самих програма за образовање одраслих, створене су претпоставке за формално признавање неформалног и информалног образовања.

Влада Републике Српске је у претходном периоду већ предузела више мјера и активности да би унаприједила опште пословно окружење у Републици Српској, те у највећој мјери олакшала регистрацију и пословање привредних субјеката. Наиме, Влада Републике Српске је у 2012. години донијела Одлуку о спровођењу реформе започињања пословања у Републици Српској („Службени гласник Републике Српске“, број 88/12), те формирала Радну групу са задатком да предложи најбоље рјешење за поједностављивање овог процеса.

Један од важних резултата реформе је јединствен систем регистрације и јединствен и ажуран регистар свих пословних субјеката за привредна друштва, предузетнике (физичка лица), остала правна лица (здравствене и јавне установе, школе) и спортске и финансијске организације, удружења, задруге, фондације и друго.

4.1.3 Анализа проблема и потреба

Анализирајући стање у погледу нивоа запошљивости младих у Републици Српској, може се закључити да млади имају ограничене могућности да на тржишту рада, самостално или уз посредовање јавних или приватних служби за посредовање у запошљавању, нађу адекватан посао и да исти задрже одређено вријеме.

Узроци за овакво стање су вишеструки, а посљедице за појединца и за друштво Републике Српске у цјелини, су озбиљни и са изузетно опасним посљедицама. Као најзначајније посљедице ограничене запошљивости младих можемо навести: некомпетентност и неконкурентност младих на тржишту рада, појава великог броја младих коју су образовани у суфицитарним занимањима, уз истовремени недостатак радне снаге у дефицитарним занимањима, занемариво мали број младих предузетника, те изражена економска неактивност младих, која се превасходно огледа у изузетно

високој стопи незапослености младих и малој стопи запослености младих. Ове кључне последице ограничене запошљивости младих даље постају узроци бројних негативних појава, као што су: недостатак економске и финансијске слободе и зависност младих, повећање нивоа социјално-патолошког понашања младих, смањење нивоа друштвене активности младих, одгађање заснивања породице, смањење наталитета и генерално умањење нивоа друштвене и привредне активности.

Када дубље анализирамо узроке ограничене запошљивости младих, можемо уочити да се као основни узроци ове појаве могу означити:

- **Неусклађеност образовног система са потребама тржишта рада** – Као основне узроке неусклађености образовног система са потребама тржишта рада можемо навести: сам квалитет знања и вјештина које ученици/студенти стичу кроз образовање, неадекватност уписне политике, слабо развијен систем професионалне и каријерне оријентације и савјетовања, те недовољан обим и квалитет праксе и практичног рада кроз који ученици и студенти треба да провјере теоретска знања која су добили кроз школовање.
- **Нестимулативно пословно и предузетничко окружење** – Иако је у овој области постигнут значајан напредак у посљедњих неколико година, као основни разлози за постојање овог проблема могу се навести: недовољно развијена инфраструктура за развој предузетништва младих, недовољна подршка запошљавању младих, неразвијен предузетнички дух код младих, недостатак информација, те лош имиџ предузетника.
- **Неразвијена култура рада код младих** – Поред „негативне селекције“, истраживања показују да млади у Републици Српској имају слабо развијене радне навике и неразвијен однос према било какавом раду, у смислу свог стучног или професионалног усавршавања и напредовања. Такође, због изражене апатије и незаинтересованости, млади имају ограничене информације о раду и великом броју занимања и дјелатности, а што се огледа у хроничном недостатку појединих занимања на тржишту рада Републике Српске.
- **Ограничена образовна, професионална и просторна покретљивост младих** – Млади у Републици Српској имају ограничену образовну, професионалну и просторну покретљивост у циљу повећања запошљивости. Када посматрамо образовну покретљивост младих, релативно мали број њих у току свог школовања промијени средњу или високу школу коју је уписао, те се релативно често дешавају ситуације да, иако у одређеном моменту схвате да су направили грешку приликом уписивања средње школе или факултета, настављају школовање на изабраној школи или факултету због ограничених могућности несметаног преласка у другу школу или факултет. Случајеви промјене школе или факултета су спорадични, а сам процес је дуготрајан, компликован и скуп и у великом броју случајева једна од последица промјене школе или факултета у току школовања је губљење најмање једне академске године.

4.1.4 Стамбена политика за младе

Стамбена политика за младе представља веома значајну област у оквиру документа омладинска политика, без обзира на то да ли се документ доноси на локалном или републичком нивоу. Квалитетна израда и успјешно спровођење стамбене политике, односно ефикасно спровођење мјера које имају за циљ стамбено збрињавање и осамостаљивање младих, од великог су значаја за укључивање младих у друштвену

заједницу и стварање осјећаја припадности, а поготово за младе са инвалидитетом, којима је за самосталан живот и формирање породице потребан и прилагођен животни простор.

Значајан број младих у Републици Српској нема ријешено стамбено питање, а најчешће појаве су да млади живе са родитељима или да, уколико су запослени, изнајмљују стан и слично. Према подацима Републичког завода за статистику, добијеним из Анкете о потрошњи домаћинства (2011.

Кључне информације – стамбена политика

Посебан програм субвенционисања каматне стопе на стамбене кредите за младе и младе брачне парове Министарство реализује од 2008. године, а укупан број додијељених субвенција од почетка реализације овог програма, укључујући и посљедњи расписани конкурс, износи 2617. За ове намјене у 2015. години обезбијеђена су средства од 1.500.000 КМ. Од 2008. године до краја 2015. године на овај програм ће бити утрошено око 5.800.000 КМ.

година) на узорку 3.091 домаћинства у Републици Српској, од којих је 2.437 анкетирано, процијењени број младих (од 15 до 30 година) је 199.255. Прочијењено је да 140.095 младих живи са родитељима/старатељима, док 5.019 има ријешено стамбено питање, а 1.882 плаћа кирију. На основу података Републичког завода за статистику из Анкете о радној снази за 2014. годину, рађеној на узорку од 3.565 домаћинства, од којих је анкетирано 3.002, процијењено је да је број младих (од 15 до 30 година) у Републици Српској 183.605.

Истраживање Друштва психолога Републике Српске, под називом „Проблеми и потребе младих града Бање Луке“, показало је: „млади града Бање Луке осјећају оптерећеност дуготрајном стамбеном и материјалном овисношћу од родитеља и ово више осјећају студенти, као и запослени и незапослени млади људи“. Индикативно је да стамбена зависност од родитеља значајно утиче на младе, њихово психолошко стање, те да је узрок многих других, углавном негативних, појава у друштву.

Инвестиционо-развојна банка Републике Српске, у оквиру свог кредитног програма, има успостављену кредитну линију за стамбено збрињавање. Стамбени кредити су намијењени за рјешавање стамбеног питања социјалних група од значаја у Републици Српској (породице погинулих бораца, ратни војни инвалиди), као и социјалних група од посебног интереса за Републику Српску (млади високообразовани брачни парови, породице са двоје и више дјеце), са циљем спречавања негативних ефеката, који се огледају у одливу високообразованих људи, те смањењу наталитета. Стамбени кредити Инвестиционо-развојне банке Републике Српске могу се искористити за куповину, изградњу, реконструкцију или проширење стамбене јединице. У зависности од групе корисника средстава, каматна стопа креће се у распону од 3,6% до 4,8%, уз рок отплате до 20 година. Кредити су доступни у сљедећим износима: од 5.000 до 50.000 КМ за реконструкцију и проширење стамбене јединице, од 10.000 до 100.000 КМ за куповину и изградњу прве стамбене јединице у власништву. Закључно са 10. августом 2015. године, Инвестиционо-развојна банка Републике Српске је, путем стамбених кредита, пласирала укупно 307.200.000 КМ кроз 5.201 кредитни захтјев. У структури укупних кредитних пласмана Инвестиционо-развојне банке Републике Српске, кредитна линија за стамбено збрињавање учествује са 23,6%, односно у укупном броју одобрених кредитних захтјева са 59,8%.

За рјешавање стамбеног питања младих на располагању су повољни стамбени кредити Инвестиционо-развојне банке Републике Српске. Закључно са 10. августом 2015. године, од укупно 307.200.000 КМ пласираних средстава за стамбене кредите, 39,5%

или 121.300.000 KM односи се на средства пласирана путем три категорије: младим брачним паровима до навршених 35 година обоје (VII степен стручне спреме – један супружник), младим брачним паровима до навршених 35 година обоје (VII степен стручне спреме – оба супружника) и младим брачним паровима до навршених 35 година – оба супружника. Укупан број одобрених кредитних захтјева корисницима из ових група је 1.771. Могућност умањења каматне стопе од 0,5 процентних поена имају млади брачни парови – VII степен стручне спреме – оба супружника, док сви корисници средстава који рјешавају стамбено питање на подручју неразвијених и изразито неразвијених општина имају право на умањење основне каматне стопе од 1,2 процентна поена. Поред пружања директне финансијске подршке младим брачним паровима, Инвестиционо-развојна банка Републике Српске овим путем остварује и шире друштвено-економске ефекте, који се огледају у спречавању одлива младих и високообразованих кадрова у иностранство, повећању наталитета, као и стимулисању њиховог останка у локалним заједницама, које имају статус неразвијене или изразито неразвијене. На овај начин Инвестиционо-развојна банка Републике Српске је допринијела остваривању Програма стамбене политике за младе Омладинске политике Републике Српске 2010–2015 (стратешки циљ 2 – Помоћ младима приликом куповине или изградње стамбене јединице на тржишту, потциљ 2.1. Подржати формирање стамбених кредитних линија за младе).

Инвестиционо-развојна банка Републике Српске је, у сарадњи са Министарством финансија Републике Српске, у јулу 2015. године усагласила Нацрт оквирног споразума о зајму са Развојном банком Савјета Европе (СЕВ), након чега је покренута процедура за његову ратификацију и усвајање на нивоу институција Босне и Херцеговине (Парламентарна скупштина БиХ и Предсједништво БиХ) и Републике Српске (Народна скупштина Републике Српске). На основу овога ће и постизање пуне оперативности кредитних средстава, у смислу њихове доступности за крајње кориснике, првенствено бити условљено динамиком окончања ових процедура. Вриједност одобреног кредитног аранжмана износи 5.000.000 евра. Ово ће омогућити проширење круга корисника стамбених кредита Инвестиционо-развојне банке Републике Српске, путем засебне кредитне линије, и на самце и високообразоване брачне парове старије од 35 година. Средства ће бити доступна за куповину, изградњу и проширење прве стамбене јединице, са роком отплате до 20 година и максималном износу од 100.000 KM, зависно од њихове намјене.

Програм субвенционисања каматне стопе на стамбене кредите за младе и младе брачне парове Министарства обухвата субвенционисање стамбених кредита добијених под повољнијим условима и младим људима помаже да ријеше стамбено питање, као приоритетно питање у наставку њиховог живота, оснивање и развој здраве породице, а тако и повећање наталитета и останак младих у Републици Српској. Постоји велика несразмјерност у приходима младих и младих брачних парова и цијенама станова, што отежава доступност станова младима и сврстава их у категорију оних који тешко долазе до „крова над главом“ без подизања кредита и одређених механизма помоћи од стране државе. Исплаћивањем субвенција на мјесечном нивоу уштеда за младе људе је, отприлике, једна мјесечна рата годишње, што је директна помоћ у враћању кредита, а самим тим и у обезбјеђивању њихове прве стамбене јединице и рјешавању стамбеног питања, што је, поред незапослености, један од највећих проблема ове популације (на примјеру кредита од 100.000 KM, највећи износ који Инвестиционо-развојна банка Републике Српске додјељује, са просјечном каматном стопом од пет одсто и роком отплате од 20 година, Министарство кориснику субвенције исплати око 13.000 KM на име субвенције на мјесечном нивоу). Млади и млади брачни парови се након добијања

стамбеног кредита код неке од комерцијалних банака, а из средстава Инвестиционо-развојне банке Републике Српске, обраћају Министарству са захтјевом за субвенционисање једног процентног поена каматне стопе на одобрени кредит. Оваква врста субвенције олакшава младима да се одлуче на склапање брака, куповину стамбене јединице, а што је један од предуслова за повећање наталитета. Стицањем могућности младих и младих брачних парова да задовоље своје потребе за рјешавањем стамбеног питања, стварају се услови за развој друштва у цјелини. Правилником о субвенционисању каматне стопе на стамбене кредите за младе и младе брачне парове („Службени гласник Републике Српске“, број 90/12) прописани су правила, процедуре и услови за добијање субвенције.

Тренутно стање и актуелни проблеми, који се односе на рјешавање стамбених питања младих, захтијевају заједнички ангажман Владе Републике Српске (Министарства, Министарства финансија, Министарства за грађевинарство и екологију), Инвестиционо-развојне банке Републике Српске, локалних власти и невладиног сектора. Наравно, начин рада и рјешавања стамбене проблематике младих прати и одређени број раније успостављених мјера, којима је циљ подршка младима приликом рјешавања стамбеног проблема. Мјеру субвенционисања каматне стопе на стамбене кредите за младе и младе брачне парове потребно је задржати најмање на постојећем нивоу, уз сагледавање могућности за повећање њеног обима у износу, али у ширем добном обухвату корисника кредита.

4.2 Активно учешће младих

4.2.1 Појам и елементи активног учешћа младих

Активно учешће младих превасходно представља однос младих према друштву. У том смислу активни млади се могу поистовијетити са активним грађанима, који имају своју улогу и своја права. Млади остварују своја права кроз учешће у политичком животу и процесима доношења одлука, учешће у економским активностима, у културним и другим активностима.

Европска повеља о учешћу младих на локалном и регионалном нивоу наводи да се учешће заснива на остваривању права, средстава, простора, прилике и подршке за учешће у активностима и акцијама и утицање на доношење одлука.

У Бијелој књизи о европском управљању (енгл. *European Governance White Paper*, 2001. године) учешће подразумијева да се „осигура консултовање младих људи, као и њихово веће учешће у одлукама које директно утичу на њих и уопште, на живот заједница којима они припадају“.

Омладинска стратегија Европске уније је дефинисала учешће као једну од осам подручја дјеловања. Циљ ове области је да се оснаже млади за учешће у друштву и то кроз развој механизма за дијалог са младима, подршку омладинским организацијама (локалним и републичким),

промовисању учешћа недовољно заступљених младих у политици, омладинским организацијама и цивилном друштву, као и подршка учењу активног учешћа од младих дана.

Кључне информације – Активно учешће младих

Закон о омладинском организовању дефинише обавезу формирања комисија за младе, да би се обезбиједили услови да млади учествују у доношењу одлука, расправама и дебатама. У 39 од 46 општина у Републици Српској формиране су комисије за младе. Само 13 ЈЛС има усвојену омладинску политику на локалном нивоу.

Чланом 44. Закона о омладинском организовању Републике Српске дефинисани су локални омладински савјети који дјелују у градовима и општинама, а чији допринос треба да буде у заступању потреба младих на локалном нивоу. Овим чланом дефинисано је да су ЈЛС дужне да финансирају и технички помогну рад локалних омладинских савјета. У Омладински регистар, који води Министарство, уписане су само три организације које испуњавају услове на основу Закона о омладинском организовању и Правилника о упису у омладински регистар да имају статус локалних омладинских савјета. У Омладинском регистру Министарства, закључно са 7. септембром 2015. године, уписане су: 121 омладинска организација, 87 организација за младе, пет републичких омладинских организација и три локална омладинска савјета.

Министарство управе и локалне самоуправе од 2010. године до 2014. године издвојило је 52.493,64 КМ за омладинске организације, док је Омладинском савјету Републике Српске, као удружењу од јавног интереса, у овом периоду исплаћено 46.400 КМ.

Волонтерски сервис Републике Српске чини 11 локалних волонтерских сервиса са више од 2.500 регистрованих волонтера. Током 2014. године остварено је више од 13.000 волонтерских сати.

4.2.2 Правни оквир и кључни актери

Активно учешће младих предстаља комплексан појам који укључује и испреплиће више тематских сектора и носилаца програма и активности.

Закон о омладинском организовању дефинише основне појмове битне за рад са младима. У члану 2. млади су дефинисани у узрасту од 15 до навршених 30 година. Дефинисани су и основни појмови као што је: омладинска политика, омладинске

организације, омладински рад, омладинске дјелатности, програми, омладински објекти и омладинске манифестације. Као важан алат за омладински рад, Закон је дефинисао омладинске организације као „добровољне и на основу статута уређене организације са правним статусом удружења грађана“. Овим законом дефинисане су обавезе ЈЛС, које гласе: „у циљу побољшања улоге и статуса младих у Републици, надлежни органи Републике, града и општине ће обезбиједити услове да млади учествују у доношењу одлука, расправама и дебатама које се односе на њихову проблематику“ (члан 22). У области учешћа младих у процесу доношења одлука, Закон је у члану 22. навео као обавезу формирање комисија за младе да би се „обезбиједили услови да млади учествују у доношењу одлука, расправама и дебатама“. У члану 39. дефинисано је постојање Омладинског савјета Републике Српске, кровне организације младих, чији је задатак, између осталог, „заступање интереса и права омладине и њиховом институционалном учешћу у животу и раду Републике, града и општине“. Чланом 44. дефинисани су локални омладински савјети који дјелују у ЈЛС, а чији допринос треба да буде у заступању потреба младих на локалном нивоу. Чланом 45. дефинисано је да су ЈЛС дужне финансирати и технички помоћи рад локалних омладинских савјета. Чланом 76. Закона прописано је оснивање Савјета за младе Републике Српске. Савјет оснива Влада Републике Српске, на приједлог Министарства, а ради давања мишљења у вези са стручним питањима из области развоја омладинске политике и њене примјене. Чланови Савјета су: министар породице, омладине и спорта, министар просвјете и културе, министар здравља и социјалне заштите, министар рада и борачко-инвалидске заштите, министар финансија, представник радног тијела које се бави питањима младих Народне скупштине Републике Српске и три представника Омладинског савјета Републике Српске. Надлежни органи јединица локалне самоуправе могу формирати своје савјете за младе.

Законом о локалној самоуправи („Службени гласник Републике Српске“, бр. 101/04, 42/05, 118/05 и 98/13) посредно и дјелимично су регулисане области које се односе на младе. Закон о локалној самоуправи дао је само нормативни оквир у вези са положајем младих, а у намјери да се уреди посебним прописима, будући да млади нису у ресорној надлежности Министарства управе и самоуправе.

Законска рјешења која су уграђена у Закон о локалној самоуправи су сљедећа:

- Члан 12: „општина обавља специфичне функције у области културе, образовања, спорта, здравства и социјалне заштите, цивилне заштите, информација, занатства, туризма, угоститељства и заштите околине“,
- Члан 19: „општина обезбјеђује услове за одржавање, изградњу, доградњу и опремање објеката установа друштвене бриге о дјечи и омладини чији је оснивач и услова за рад тих установа којима се обезбјеђује остваривање права у овој области из надлежности општине“,
- Члан 22а: „општина подстиче активности и пружа помоћ удружењима грађана чија дјелатност је од интереса за општину, у оквиру својих надлежности подстиче и унапређује равноправност полова и остваривање једнаких могућности“.

Оно што се види из наведеног је да постоји могућност да се надлежности јединица локалних самоуправа које су прописане Законом о локалној самоуправи, а посредно се односе на младе, додатно дефинишу, односно прецизирају законима који су у ресорној надлежности Министарства, Министарства правде, Министарства здравља и социјалне заштите и тако даље.

Законом о средњем образовању и васпитању („Службени гласник Републике Српске“, бр. 74/08, 106/09, 104/11 и 33/14) у члану 106. дефинисани су савјети ученика, као

облик учешћа средњошколаца. Савјети ученика имају добру правну основу за дјеловање, али се на основу истраживања и извјештаја Мреже савјета ученика Републике Српске стиче утисак да постоји простор за унапређивање када је у питању учешће ученика у процесима доношења

одлука у школама.

Резултати Истраживања потреба и ставова младих у Републици Српској у 2015. години, који су релевантни за област – Активно учешће младих

- 64% младих нису чланови омладинских организација, око 23% њих јесте, док 13% изјављује да сад нису чланови, али су некад били.
- 59% младих нису учествовали у раду омладинских организација.
- 26% младих је у чланству неке партије, док 74% њих није.
- 6% испитаних мисли да њихов глас има пуно утицаја на политички живот, 67% да има мало, а 27% да нема уопште утицаја.
- 24% младих никад није изашло на изборе, 27% их тврди да су изашли на све изборе, 24% да су изашли неколико пута, 11% на већину, а 14% их још нема право гласа.
- 34% испитаних не познаје политичко уређење Републике Српске, 43,86% не познаје политичко уређење БиХ.
- 80% младих никада се није обратило локалним властима, 72% никад нису били на јавној расправи и 61% никад нису потписали петицију.
- 57% младих није у протеклих годину дана радило никакву волонтерску активност, 12% их је волонтирало у оквиру активности ОЦД, 10% је помагало старијим лицима или лицима са посебним потребама, 8% је учествовало у организацији културних догађаја, а око 6% их је учествовало у организацији спортских догађаја.

Што се тиче учешћа студената релеватна су три закона, и то: Закон о високом образовању („Службени гласник Републике Српске“, бр. 73/10, 104/11, 84/12, 108/13 и 44/15), Закон о студенском стандарду („Службени гласник Републике Српске“, број 34/08) и Закон о Унији студената Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 71/09).

Закон о високом образовању препознаје „учешће студената у управљању и одлучивању, посебно у вези са питањима која су од значаја за квалитет наставе“ (члан 3). Овим

законом високошколске установе су дужне да предвиде успостављање студентског представничког тијела.

Област волонтирања је уређена *Законом о волонтирању* („Службени гласник Републике Српске“, број 89/13). Овај закон прописује да се у циљу развоја волонтирања и посредовања између волонтера и организатора волонтирања у Републици могу оснивати волонтерски сервиси. Послове волонтерских сервиса могу обављати само непрофитна правна лица. Волонтерски сервиси организаторима волонтирања, волонтерима и корисницима волонтирања услуге пружају бесплатно. Локални волонтерски сервиси, у складу са Законом о волонтирању, дјелују у 15 јединица локалне самоуправе Републике Српске (Бања Лука, Бијељина, Гацко, Градишка, Дервента, Добој, Зворник, Лакташи, Мркоњић Град, Нови Град, Приједор, Србац, Сребреница, Требиње и Пале).

Генерални циљ *Стратегије за унапређивање и развој волонтирања Републике Српске (2014–2018. године)* је пружање подршке одрживој промоцији и развоју волонтирања, те повећању волонтерског ангажмана у Републици Српској. Мисија Стратегије је од 2014. до 2018. године створити стимулативно окружење за одрживи раст промоције и развоја волонтирања у Републици Српској, путем мјера и активности: промоције, едукације, развоја волонтерске инфраструктуре и успостављања адекватног правног оквира, а које су планиране, реализоване и координисане од локалног до републичког

нивоа од релевантних актера по принципу мултисекторалног партнерства и сарадње. Усвајањем и спровођењем стратешких праваца и циљева жели се допринијети ширењу, развоју и јачању културе волонтирања, а самим тим и промовисању хуманизма, социјалне кохезије и активног доприноса грађана у развоју друштва.

Најзначајнији кључни актери који могу допринијети реализацији стратешких циљева у овој области су:

Министарство породице омладине и спорта – има најважнију улогу у развоју омладинског рада. Обрађивач је документа Омладинске политике, као и нормативно-правних аката у области омладинског рада и организовања. Води регистар омладинских организација.

Савјет за младе Републике Српске – чланом 76. Закона о омладинском организовању је прописано оснивање Савјета за младе Републике Српске. Савјет је основала Влада Републике Српске, на приједлог Министарства, а ради давања мишљења о стручним питањима из области развоја омладинске политике и њене примјене. Чланови Савјета су: министар породице, омладине и спорта, министар просвјете и културе, министар здравља и социјалне заштите, министар рада и борачко-инвалидске заштите, министар финансија, представник радног тијела које се бави питањима младих Народне скупштине Републике Српске и три представника Омладинског савјета Републике Српске. Савјет, у оквиру свог дјелокруга рада, разматра, предлаже и даје мишљења о: циљевима, програмима и мјерама предложеним Омладинском политиком; програмима који се финансирају из буџета Републике и јединица локалне самоуправе; омладинским активностима које су од приоритетног значаја за Републику и јединицу локалне самоуправе; критеријумима за расподјелу средстава из буџета Републике и јединица локалне самоуправе намијењених за реализацију програма утврђених Омладинском политиком; Савјет ради и друге послове за које га овласти Влада Републике Српске. Надлежни органи јединица локалне самоуправе могу образовати своје савјете за младе.

Јединице локалне самоуправе (градови и општине) – су међу главним носиоцима који имају за циљ да омогуће активно учешће младих на локалном нивоу. Јединице локалне самоуправе су дужне да обезбиједе средства за омладински рад и омладинске активности, међутим, издвајања за овај сектор су недовољна за континуиране активности омладинских организација. У јединицама локалне самоуправе дјелују службеници за младе, међутим, у пракси је мало оних којима су искључиво реферат омладинска политика и питања младих, што смањује њихову доступност за младе. На основу „Упитника за утврђивање степена подршке ЈЛС популацији младих у 2014. години“, утврђено је да се у већини јединица локалне самоуправе не издвајају значајна средства за омладинске пројекте и омладински рад и да су средства за младе у већини случајева усмјерена на стипендирање студената. На основу члана 61. Закона о омладинском организовању, јединице локалне самоуправе су дужне да обезбиједе простор за омладинске активности, те је 33 од 46 јединица локалне самоуправе навело да има обезбијеђену неку врсту простора за младе у својим локалним заједницама. На основу овог упитника, утврђено је да само 13 јединица локалне самоуправе има усвојену омладинску политику на локалном нивоу, што нам говори да у значајном броју локалних заједница не постоји инфраструктурна, а и формалне претпоставке за континуирано рјешавање питања младих уз њихово учешће у цијелом процесу.

Омладински савјет Републике Српске – је кровна омладинска организација у Републици Српској, чији су положај и улога дефинисани Законом о омладинском организовању. Као кровна омладинска организација, у свом чланству окупља локалне и републичке омладинске организације са циљем представљања и заступања њихових

интереса у институцијама Републике Српске, у међународној сарадњи и друго. Омладински савјет Републике Српске је основан 2002. године, а у новембру 2010. године добио је статус удружења од јавног интереса.

Локални омладински савјети – Закон о омладинском организовању у члану 44. дефинисао је облик и могућност удруживања локалних организација у омладинске савјете. Омладинске организације, које дјелују на подручју јединица локалне самоуправе, могу основати локалне омладинске савјете, који имају значајну улогу у рјешавању проблема младих на подручју за који се оснивају. У Омладински регистар, који води Министарство, уписане су само три организације које, на основу Закона о омладинском организовању и Правилника о упису у омладински регистар („Службени гласник Републике Српске“, број 45/12), имају статус локалних омладинских савјета. Међутим, на основу резултата „Упитника за утврђивање степена подршке јединице локалне самоуправе популацији младих у 2014. години“, од 46 јединица локалне самоуправе 15 их је одговорило да сматрају да постоји регистрован омладински савјет у њиховој локалној заједници. Неки од разлога за само три регистрована локална омладинска савјета у Омладинском регистру су неиспуњавање прописаних критеријума, нефункционалних, а регистрованих омладинских савјета, као и недовољни капацитети у организацијама на локалном нивоу, које се не удружују у омладинске савјете. Такође, број омладинских савјета је смањен након посљедњих измјена Закона о омладинском организовању из 2012. године, јер је Закон прописао да се у омладинске савјете могу удруживати само омладинске организације, тј. оне које у свом чланству имају најмање двије трећине младих, као и да за предсједника, потпредсједника, предсједника скупштине, предсједника Управног одбора Омладинског савјета и омладинских савјета јединица локалне самоуправе не могу бити бирана лица која нису млади. Омладински савјети су имали прилику да „подмладе“ чланство и задрже статус који су раније имали.

Студентске организације и представници савјета ученика – Студентска представничка тијела су организована према наведеној законској регулативи, а највећи утицај има Унија студената Републике Српске. Студенти се организују и на нивоу високошколске установе, које им гарантује Закон о високом образовању.

Мрежа савјета ученика Републике Српске (МРЕСУРС) – је заједничко тијело савјета ученика свих средњих школа у Републици Српској, чији је циљ промоција и подршка остваривању обавеза, права, интереса и потреба средњошколске популације. Ово је један од резултата програма развоја савјета ученика средњих школа које Омладински комуникативни центар (ОКЦ) реализује од 2000. године. Мрежа је основана на Конференцији савјета ученика средњих школа Републике Српске, која је одржана у октобру 2006. године у Лакташима. Тада је изабрано 15 регионалних представника у Радно тијело, односно по три из сваке од пет регија (приједорска, бањолучка, добојска, бијељинска и требињска).

Удружења грађана/организације цивилног друштва (ОЦД) – цивилно друштво је једно од најважнијих сегмената демократског друштва. Млади своје повјерење при заступању права и потреба највише дају према организацијама цивилног друштва⁹. У омладинском регистру Министарства, закључно са 7. септембром 2015. године, уписане су: 121 омладинска организација, 87 организација за младе, пет републичких омладинских организација и три локална омладинска савјета.

⁹ Анализа истраживања о положају и потребама младих са територије општине Градишка, Удружење „Мост“, 2014. године: http://issuu.com/udruzenje_most/docs/analiza_istrzivanja_o_polozaju_i_p, приступљено: 16. септембра 2015. године.

Најважнију улогу на локалном нивоу представљају **локалне омладинске организације**, које познају стање и потребе младих у заједници, међутим, „оно што би се могло назвати 'цивилно друштво младих' је веома снажно подијељено између професионализованих ОЦД (које раде са младима и/или за младе) и интересних (енгл. *grassroot*) удружења/иницијатива младих (под вођством младих). Професионализоване ОЦД су у већини и, заправо, нису 'у додиру' са *grassroot* иницијативама. *Grassroot* иницијативе немају приступ процесима развоја политика за младе у овом тренутку“¹⁰. Тренутно у Републици Српској не постоји адекватан механизам који би обезбиједио услове за континуиран рад омладинских организација и организација које раде са младима. У пракси ЈЛС не издвајају довољно средстава за финансирање рада омладинских организација. Дио средстава се обезбјеђује са републичког нивоа, али подршка није довољна да би цивилни сектор искористио своје капацитете у пуном обиму.

Мреже ОЦД-а – имају значајну улогу у развоју омладинског рада и заступања младих. Мреже се организују и дјелују у неким од заједничких тема. Тренутно на територији Републике Српске дјелују двије мреже, које се односе на омладински рад и волонтирање.

Волонтерски сервис Републике Српске (ВРСР) – је удружење грађана основано 23. јуна 2014. године, а које чине 11 локалних волонтерских сервиса са више од 2.500 регистрованих волонтера. Током 2014. године урађено је више од 13.000 волонтерских сати. Сектори у којима су волонтери били најпотребнији су у раду са рањивим групама (дјеца, лица са инвалидитетом, стари и немоћни, јавне кухиње), прикупљање хуманитарне помоћи, организовање спортских и културних активности, у разним уличним акцијама подизања свијести грађана, те разне едукативне и еколошке радионице.

Мрежа омладинских центара за анимирање, развој и тренинг Републике Српске (М.О.Ц.А.Р.Т.) – основана је на другој Конференцији омладинског рада, одржане 11. и 12. децембра 2013. Циљ М.О.Ц.А.Р.Т.-а је унаприједити квалитет рада омладинских центара на локалним нивоима и побољшати услуге и програме за младе. Један од главних програма је стандардизација омладинских центара у локалним заједницама.

4.2.3 **Анализа проблема и потреба**

Недостатак капацитета у омладинском сектору је међу кључним потешкоћама у омладинском раду. Неразвијени људски ресурси и финансијска ограничења за улагања у омладинску инфраструктуру и рад младих отежавају самоорганизовање младих, као и континуиране активности у области омладинског рада.

Незаинтересованост младих за друштвенополитичка дешавања у заједници директно је повезана са информисаношћу и едукацијом. Млади су, и поред присутних и доступних информационих технологија, и даље неинформисани, што се нарочито примијети код младих из руралних средина. Индикативно је да млади који су чланови омладинских организација пријављују значајно чешће учествовање у процесима доношења одлука, те је неопходно ојачати капацитете омладинских организација и организација које раде са младима и пружити им континуирану подршку у вршењу друштвених функција.

Пасивност младих у друштвеном и политичком погледу је у великој мјери резултат окружења, које не подстиче младе да узму активно учешће у друштвенополитичким

¹⁰ Yael Ohana, *Развој политике за младе у Републици Српској – Процјена и препоруке*, од 20. априла 2015. године.

процесима, те су неке од мјера овог документа оријентисане у правцу креирања алата за бољу информисаност и грађанску образованост младих кроз укључивање свих актера у друштву. „Побољшати синергију и сарадњу између више актера“ је једна од препорука у документу „Оснаживање младих за политичко учешће у демократском животу Европе“, који је резултат структуралног дијалога са младима у Европској унији¹¹. Подстицање међусекторског дијалога и подржавање иницијатива младих треба да промовише друштвено учешће за свеопште добро. Видљиво је све веће учешће младих у раду политичких партија Републике Српске, али и тај друштвени ангажман је често резервисан само за ужи круг оних који владају одређеним знањима и вјештинама, а укљученост младих у друштвене токове у смислу овог документа захтијева активнији однос и дјеловање према већем броју младих.

Једна од главних улога институција, а нарочито јединица локалне самоуправе, била би да осигурају материјалне и техничке услове за рад младих, односно да осигурају подршку и оквир за самоорганизоване активности младих. Јачање капацитета у омладинском раду, прилагођавање законске регулативе, стварање одрживих механизма и стандарда за рад са младима на локалном нивоу су мјере за стварање услова за активно учешће младих у друштву, што је у складу са препоруком „Јачање

улоге омладинског рада за политичко оснаживање младих“¹².

Потребно је посебно обратити пажњу на младе из осјетљивих и маргинализованих група, који имају веома ограничен приступ информацијама и активностима.

Укључивање младих у волонтерске активности отвара просторе у којима ће млади људи моћи слободно изразити своје мишљење у трагању за одговорима на потребе заједнице. Волонтирање је изврстан начин да млади буду продуктивни и активни чланови заједнице. Ниска стопа укључености младих у друштвено корисне активности једна је од изазова којима се овај документ бави. И поред задовољавајуће законске

Искуства других

Својом националном стратегијом Хрватска је значајну пажњу посветила активном учешћу младих. Главни приоритет је осигурање одрживости организација које раде са младима. У Хрватској дјелују четири регионална инфо-центра, чија је улога подршка омладинским организацијама које се баве информисањем младих у локалној средини. На државном нивоу постоји законска регулатива која је уредила дјеловање Савјета младих (Закон о савјетима младих) као представничких тијела младих на локалном и регионалном нивоу, са циљем активног укључивања младих у јавни живот.

У Србији постоји Национална асоцијација локалних канцеларија за младе, која окупља координаторе локалних канцеларија за младе из Србије. Канцеларије за младе су регионалног и локалног типа. Тренутно постоји 80 канцеларија. Канцеларије за младе су тијела локалне самоуправе која се оснивају широм Србије уз подршку Министарства омладине и спорта Републике Србије. Канцеларије се баве дистрибуисањем информација које интересују младе, едукацијом кроз разне програме и тренинге, креирањем омладинске политике на локалном нивоу, подстицањем омладинског активизма и волонтеризма, проналажењем могућности финансирања програма за младе.

регулативе, волонтерска инфраструктура на локалном нивоу још није довољно развијена и одржива, а друштвено волонтирање није довољно промовисано међу младима.

¹¹ Заједничке препоруке младих и доносилаца одлука Европске уније „Оснаживање младих за политичко учешће у демократском животу Европе“, које су резултат структуралног дијалога са младима у Европској унији и Омладинске конференције Европске уније, Луксембург, септембар 2015. године.

¹² Исто.

Конкретан и видљив резултат волонтерских активности младих је помоћ и подршка коју су пружили у катастрофалним полавама које су задесиле Републику Српску и регион у 2014. години. Омладинске организације и волонтерски сервиси су у сарадњи са Министарством породице, омладине и спорта спровеле низ активности усмјерених на помоћ угроженим подручјима. Омладински савјет Републике Српске је координисао у прикупљању и дистрибуцији помоћи у угрожена подручја. Помоћ је већим дијелом прикупљана у Дому омладине у Бањој Луци и достављана Црвеном крсту, складиштима локалних кризних штабова у угроженим подручјима, али и директно, уз помоћ волонтера, угроженим породицама у Бањој Луци, Лакташима, Добоју, Шамцу, Бијељини, Новом Граду и Приједору. Омладински савјет Републике Српске је остварио сарадњу и са привредницима из Републике Српске и српским удружењима из Њемачке, који су донирали пакете који су директно дистрибуисани угроженим породицама. На овим пословима било је ангажовано више од 600 волонтера. Током ових активности прикупљено је и дистрибуисано неколико десетака хиљада пакета помоћи. Прије оснивања Волонтерског сервиса Републике Српске, његову улогу у ванредној ситуацији имао је Омладински комуникативни центар (Волонтерски сервис Бања Лука), који је и до сада координисао рад волонтерских сервиса у Републици Српској. ВСРС је формирао заједничку базу волонтера свих локалних волонтерских сервиса и других заинтересованих грађана, који су се путем електронске базе пријавили за учешће у волонтерским активностима. У бази се налазило више од 2.000 волонтера. ВСРС је, у сарадњи са Министарством, ангажовао волонтере од првог дана ванредног стања, у складу са потребама Републичког штаба и локалних штабова за ванредне ситуације, те других институција и организација (више од 1.000 волонтера и више од 10.000 волонтерских сати у Бањој Луци, Лакташима, Добоју, Шамцу и тако даље). Волонтери су били ангажовани на пословима истовара и утовара хуманитарне помоћи, прикупљања, сортирања и дистрибуције помоћи, чишћења објеката од значаја, као и директној помоћи угроженим породицама.

4.3 Здрави животни стилови младих

Анализа стања у области „Здрави животни стилови младих“ има за циљ да прикаже претходно и тренутно чињенично стање у аспектима који су од важности за ову област.

4.3.1 Појам и елементи здравих животних стилова младих

Политика здравља младих Републике Српске 2008–2012. године је дефинисала следеће: „Брига о здрављу младих је од општег интереса за Републику Српску. Здравље представља основни предуслов укупног развоја друштва, оно је одговорност свих као појединаца, породице, заједнице и државних институција.

Промовисање здравог развоја младих људи у другој деценији њиховог живота је једна од најважнијих инвестиција коју било које друштво може спровести.“

Свјетска здравствена организација је дефинисала здравље као „стање потпуног физичког, психичког и социјалног благостања, а не само одсуство болести“¹³, а здрави животни стилови би требало да помогну остварењу овог идеала. Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске и Министарство просвјете Републике Српске развило је два водича која обрађују ову област:

Кључне информације – Здрави стилови живота младих

На основу података за 2014. годину ЈЗУ Институт за јавно здравство Републике Српске, број лијечених младих у стационарним здравственим установама од болести система крвотока је 263 (1,33%), дијабетеса 128 (3,54%), а од укупног броја лијечених због злоупотребе опојних дрога 76 лица (19,8%) чине млади. Број малолетничких трудноћа у 2014. години је 49 (0,53%), а по подацима ЈЗУ Институт за јавно здравство Републике Српске, прикупљених на основу истраживања спроведеног 2011. године међу студентима на јавним универзитетима у Републици Српској, 2,7% студената је изјавило да су боловали од једне или више полно преносиве болести. У 2014. години пријављено је укупно 147 обољелих од полних заразних болести (хламидијаза: 127, сифилис: 15, гонореја – трипер: 1, ХИВ позитивност: 2, сида: 2) са стопом морбидитета од 10,5% и до 0,86% учешћа у укупном оболијевању од заразних болести. Од овог броја, број обољелих младих је 76 (хламидијаза: 70, сифилис: 5 и гонореја – трипер: 1). Стварно оболијевање је вјероватно веће, јер се због саме природе ових обољења, културолошких разлога (присутност стигме и дискриминације), ове болести углавном нередовно и недовољно пријављују. На основу података ЈЗУ Институт за јавно здравство Републике Српске, прикупљених на основу истраживања здравља становништва у Републици Српској из 2010. године, старије становништво (од 55 до 64 и 65 и више година старости) је у већем проценту наводило присуство емоционалних проблема (28,8% и 27,7%), за разлику од млађег становништва (од 18 до 24 године) код којег је присуство емоционалних проблема било знатно мање изражено (17,6%). Посматрајући индикаторе менталног здравља на популационом нивоу (психолошки дистрес и позитивно ментално здравље), млађе категорије становништва имају боље ментално здравље у поређењу са старијим категоријама становништва.

Спорт у Републици Српској је организован у складу са Законом о спорту у Републици Српској („Службени гласник Републике Српске“, бр. 4/02, 66/03, 73/08 и 102/08). Увидом у Регистар спортских организација и других организација у области спорта, који води Министарство, установљено је да у Републици Српској дјелује 35 спортских савеза и шест спортских савеза лица са инвалидитетом. До сада је регистровано око 1.000 спортских организација у Републици Српској. Стратегија развоја спорта у Републици Српској 2012–2016. године показује да иако Република Српска има огроман природни потенцијал за бављење спортом и рекреативним спортом, те могућности нису у потпуности искориштене: „Студија о односу инвестиција у бањско-рекреативно-здравственим центрима Републике Српске, показала је да од укупне инвестиције „71,02% средстава се ангажују у смјештајне капацитете и угоститељске садржаје, 22,86% у медицинске, а само 6,23% у спортско-рекреативне

¹³ Доступно на: [http://www.who.int/bulletin/archives/80\(12\)981.pdf](http://www.who.int/bulletin/archives/80(12)981.pdf) и http://www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf, приступљено 16. септембра 2015. године.

водич за ученике средњих школа „Здрави животни стилови“ и водич за наставнике средњих школа „Здрави животни стилови“, и то кроз десет тема: 1. Здравље и здрави животни стилови; 2. Правилна исхрана и физичка активност; 3. Сексуално и репродуктивно здравље; 4. Утицај психоактивних супстанци на здравље; 5.

Кључне информације – Здрави стилови живота младих

Према подацима Министарства унутрашњих послова Републике Српске, у *Извјештају о стању безбједности у Републици Српској*, јануар – децембар 2014. године, наводи се да је укупна стопа општег криминалитета код малолетних лица смањена за 33% у односу на 2013. годину (531 кривично дјело у 2013. години и 355 кривичних дјела у 2014. години), али су информације у вези са повећањем криминалитета малолетних лица и над малолетним лицима присутне у областима кривичних дјела против полног интегритета (100% више у односу на 2013. годину, односно један случај трговине малолетним лицима), злоупотребе дрога (50% више у односу на 2013, односно шест кривичних дјела у 2013. години и девет кривичних дјела у 2014. години), прекршаја у вези са оружјем и муницијом (133,3% више у односу на 2013, односно три прекршаја у 2013. години и седам прекршаја у 2014. години).

У *Информацији о безбједности саобраћаја у Републици Српској за 2012. годину*, сачињеног на основу аналитичких извјештаја МУП-а Републике Српске, наводи се да је од укупног броја смртно страдалих лица у саобраћају током 2012. године 30% страдалих из категорије младих учесника у саобраћају.

Имунолошки систем, заразне болести и AIDS; 6. Екологија и здравље; 7. Социјална и емоционална писменост; 8. Међуљудски односи и вјештине комуникације; 9. Слободно вријеме; 10. Гендер.

Отбудсман за дјецу Републике Српске у свом Посебном извјештају

Отбудсмана за дјецу и Мреже младих савјетника „Репродуктивно здравље – ставови младих“, из 2012. године, наводи сљедеће: „Заштита здравља дјете и младих односи се на бројна питања, између осталог и на: заштиту од употребе алкохола, дрога и дувана, важност физичке активности, исхрану дјете, здраву животну средину, здраве стилове живота, заштиту од било којег облика насиља, злостављања и занемаривања, репродуктивно здравље и слично. Свако од ових питања захтијева системска рјешења, прије свега програме превенције и едукације, и што је посебно важно, захтијева мултидисциплинар ан приступ, како би се у његовом адекватном рјешавању могли сагледати и узроци и посебно посљедице на развој дјетета, као и мјере и активности различитих субјеката заштите у његовом рјешавању“.

УН Комитет за права дјетета у Општем коментару број четири: Здравље

Резултати истраживања Омбудсмана за дјецу Републике Српске, 2012. година – репродуктивно здравље

- На анкетна питања одговорило је 523 средњошколаца, од чега 318 дјевојака, или 61%, и 205 младића, или 39%.
- 67% младих добија информације о репродуктивном здрављу из медија, упола мање од родитеља 39%, 33% од вршњака, а свега 15% у школи.
- 58% дјете процјењују да у школи добијају врло мало информација о репродуктивном здрављу, 24% сматра да добија довољно информација, док 18% сматра да уопште у школи не добија те информације.
- 82% средњошколаца жељело би да у школи учи о репродуктивном здрављу, а свега 18% не.
- 39% ученика би жељело да о репродуктивном здрављу учи у редовној настави и 35% на часовима одјељењске заједнице, а 23% у секцијама и ваннаставним активностима.
- 69% младих жели да о репродуктивном здрављу учи од стручњака, а 23% анкетираних од вршњачких едукатора, док свега 8% од наставника
- 52% сматра да би са учењем о репродуктивном здрављу требало почети од шестог до деветог разреда основне школе, 37% у средњој школи, док 12% сматра да треба учити о репродуктивном здрављу до четвртог разреда основне школе.
- Готово једнак број младих сматра да је за добровољни пристанак дјетета на сексуални однос потребно имати 17 година – 30%, или 18 година – 34%

адолесцената наводи следеће: „Адолесценција је период који карактеришу убрзане физичке, спознајне и социјалне промјене, које обухватају и сексуално и репродуктивно сазријевање, постепен раст способности за преузимање зрелог понашања и улога које укључују нове одговорности које захтијевају нова знања и способности. Мада су, уопштено гледано, адолесценти здрава популацијска група, адолесценција поставља нове изазове у односу на здравље и развој, услед њихове релативне рањивости и притисака које врши друштво и њихови вршњаци, у смислу прихватања ризичног здравственог понашања.“

Стратегија за развој спорта у Републици

Српској 2012–2016. године у неколико наврата повезује битност бављења спортом и физичким активностима са општим развојем младих: „Значај тјелесне активности у животу човјека је немјерљив. У дјетињству и младости помаже правилном развоју тијела и духа, а у зрелом и старијем добу превентира многе болести, побољшава квалитет живота и продужује радни па и животни вијек.“

Уважавајући све наведене изворе и

нове изазове које доноси савремено друштво, здрави животни стилови, као област Омладинске политике, могу се посматрати кроз три тематске области:

Резултати „Истраживања потреба и ставова младих у Републици Српској“ у 2015. години, који су релевантни за област – Здрави стилови живота младих

Поред смањења незапослености (оцјена 3,79 на скали од један до четири), питање здравствене заштите (оцјена 3,73), као и економског раста и развоја (3,73) је од значајног интереса за младе. Слиједе борба против криминала и корупције (3,69) и побољшање положаја младих (3,64). На посљедњем мјесту је развој приватног предузетништва (3,37).

Скоро 37% анкетираних младих признаје да користи дуван. Дјелимично више градске омладине конзумира цигарете, док су ученици и студенти већински конзументи. Око 35% анкетираних младих људи користи алкохол. Више се конзумира код градске омладине, а студенти и ученици су главни млади конзументи. Кориштење марихуане у протеклих шест мјесеци анкетирани су оцијенили са 1,22 (оцјена један – никад, оцјена четири – често), што указује да један дио анкетираних младих људи користи или је користио. Међутим, када причају о опажању конзумирања наркотика код других, коефицијент је значајно већи – 2,60 (оцјена два – ријетко, оцјена три – понекад).

Скоро 67% анкетираних младих је имало сексуална искуства. Градска омладина је сексуално активнија, а категорије студената, запослених и незапослених младих су најактивније групе. Иако је 37,49% младих изјавило да никада не користе контрацепцију, њих 7,61% не знају шта је контрацепција.

Већина анкетираних младих, око 84%, ријетко (50,48%), или само ако је организовано у склопу школе или посла (32,46%), иде на систематске љекарске прегледе. Око 96% анкетираних младих оцјењује своје уопштено здравствено стање као прилично добро (39,44%) или веома добро (55,84%). Умјерена до јака потреба за здравственим установама (оцјене од 3,28 до 3,41 на скали од један до четири) је приказана код већине анкетираних младих.

Анкетирани млади су одговорили да су чешће свјedoци (оцјена 2,04 на скали од један до четири, гдје је два – ријетко, три – понекад), потом жртве вербалног насиља (оцјена 1,46 на скали од један до четири, гдје је један – никад, два – ријетко), затим жртве физичког насиља (оцјена 1,40), а најрјеђе жртве насиља на интернету (оцјена 1,39).

- Здравље младих – обухвата питања здраве исхране, злоупотребе психоактивних супстанци, репродуктивног здравља, менталног здравља, правилног развоја свијести и здравих навика понашања код младих;
- Физичка активност младих – обухвата питања доступности спортских терена и терена за рекреацију, доступности спортских и рекреативних садржаја за већинску омладинску популацију, али и за специфичне групе младих, као што су школска, студентска популација, те популација младих са инвалидитетом;

- Безбједност младих – обухвата питања разних безбједносних изазова, пријетњи и ризика за младе, питања младих који су изложени неким од негативних појава у друштву, или су починиоци истих, питања очувања животне средине и одрживог животног окружења.

4.3.2 Правни оквир и кључни актери

Међународни документи о људским правима, у којима се успостављају минимални стандарди за заштиту здравља младих, су сљедећи: Универзална декларација о људским правима, Конвенција о правима дјете, Међународна конвенција о економским, социјалним и културним правима, Међународна конвенција о цивилним и политичким правима, Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена, Конвенција против дискриминације у образовању, МОР (ILO), Конвенција о најнижој доби (за запошљавање) и Пекиншка декларација са платформом за акцију, УН Конвенција о правима особа са инвалидитетом.

Документ који се посебно бавио здрављем младих као међународном стратегијом је *Свјетски програм за младе (1995)*, а његов значајан дио се односи директно на здравље младих. Позадина ове стратегије може се пронаћи у чињеници да здрављу младих пријете многи

фактори, као што су: штетна традиционална пракса, нездраво окружење, слаби системи здравствене промоције, те неадекватне или непримјерене здравствене услуге. Најчешћи проблеми су у вези са „недостатком сигурног и здравог животног окружења, лошом прехраном, ризиком од инфекција, паразитским или водом преносивим болестима, порастом конзумирања дувана, алкохола и дрога, неправним, ризичним и деструктивним активности, које доводе до ненамјерних повреда“.

Правна регулатива здравља младих на европском нивоу се уређује кроз три главна нивоа: акти Свјетске здравствене организације, који се односе на европску регију,

Резултати истраживања – Здрави стилови живота младих – физичке активности

У оквиру истраживања које је спровела Комисија за координацију питања младих у БиХ, „Анализа положаја младих и омладинског сектора у БиХ“, извршена је анализа бављења младих рекреативним активностима. Закључено је да се свака друга дјевојка/жена и сваки трећи мушкарац не бави рекреативним активностима. Наведено је: „45% младих се уопште не бави рекреативним активностима које би водиле одржавању тјелесне кондиције и очувању здравља, а исто толико њих се бави активностима барем једанпут седмично; остали упражњавају овакве активности једном дневно (13%), једанпут до три пута седмично (28%) или рјеђе (13%). Проценат неактивних је значајно већи када су у питању жене (56%) него мушкарци (33%)“.

Резултати „Истраживања потреба и ставова младих у Републици Српској“, 2015. година: када су у питању различите активности гдје су испитаници требао да процијене колико често се баве наведеним активностима на скали од један (никад) до четири (често), можемо видјети да се најчешће друже са пријатељима (M = 3,8), затим слушају музику (M = 3,7) и проводе вријеме на интернету (M = 3,7), а најрјеђе се баве играма на срећу (M = 2) и волонтирањем (M = 2,1). Највеће полне разлике су на ставкама бављење спортом и кладионица, гдје мушкарци проводе значајно више времена у овим активностима, док дјевојке/жене проводе значајно више времена у читању. Узрасне разлике су најизраженије на ставкама слушање музике и дружење са пријатељима, гдје млађи испитаници проводе значајно више времена у овим активностима, док је обрнуто са ставком читање. Разлике по мјесту становања готово да и не постоје, а једина значајна разлика се исказује у читању, гдје испитаници из града проводе нешто више времена. Разлике по статусу су, слично узрасним, најизраженије на ставкама слушање музике, дружење са пријатељима и бављење спортом, гдје ученици и студенти проводе значајно више времена у овим активностима од запослених и незапослених.

активности Савјета Европе на овом пољу, те легислатива Европске уније, која се односи на здравље младих. Потребно је нагласити да су политике на сва три нивоа прилично компатибилне.

Регионална канцеларија СЗО за Европу је у септембру 2012. године донијела документе: „Нова Европска политика за здравље – Здравље 2020“ и „Европски акциони план за јачање јавноздравствених капацитета и услуга“. Нацрти ових докумената, заједно са домаћим правним и стратешким оквиром који чине: Устав Републике Српске, бројни закони, подзаконски акти и плански документи, били су основа за израду Политике унапређивања здравља становништва Републике Српске до 2020. године, коју је Влада Републике Српске донијела у септембру 2012. године (прва у региону). Циљ ове политике је унапређивање здравља становништва Републике Српске: смањивањем разлика у здрављу становништва; инвестирањем у здравље, укључивањем грађана у доношење одлука о здрављу и стварањем здравих локалних заједница; контролом незаразних и заразних болести и унапређивањем здравствене безбједности; креирањем здравог и подстицајног окружења за здравље и благостање; јачањем здравственог система оријентисаног на потребе корисника; јачањем јавноздравствених капацитета и припремљености за ванредна стања; и промовисањем и усвајањем приступа „здравље у свим политикама“. Ови приоритетни правци дјеловања остварују се посредством спровођења бројних мјера у специфичним подручјима дјеловања, од којих ћемо оне које се односе на здравље младих споменути:

- 1) Разлике у здрављу становништва смањују се, између осталог и посредством: развијања специфичних политика, програма и акционих планова усмјерених на социјалне одреднице здравља и усредсређених на кључна подручја, као што су: рани раст и развој, запослење и услови рада, социјална заштита, превенција и третман болести и смањивање социјалне искључености и рањивости појединаца и заједница; и смањивања неједнакости у здрављу (повезано са смањивањем неједнакости у друштву).

- 2) Инвестирање у здравље, укључивање грађана у доношење одлука о здрављу и стварање здравих локалних заједница одвија се, између осталог, и посредством: осигуравања здравог почетка живота (промоција сексуалног и репродуктивног здравља, планирања породице и информисаних избора, и заштита здравља мајке и дјетета); заштите од лоших искустава у дјетињству и промовисања сигурности и благостања у дјетињству; обезбјеђивања здравствених услуга које су прилагођене потребама адолесцената; унапређивања координације здравствених и социјалних услуга; опуномоћивања грађана за доношење информисаних одлука о здрављу; и стварање здравих локалних заједница (по концепту здравих градова и заједница).
- 3) Контрола незаразних и заразних болести и унапређивање здравствене безбједности интензивира се, између осталог, и посредством: примјене Политичке декларације састанка на високом нивоу Скупштине Уједињених нација о превенцији и контроли незаразних болести (енгл. Political Declaration of the High Level Meeting of the General Assembly on the Prevention and Control of Non-communicable Diseases), Оквирне конвенције о контроли дувана СЗО (енгл. WHO Framework Convention on Tobacco Control), Глобалне стратегије о дијети, физичкој активности и здрављу (енгл. Global Strategy on Diet, Physical Activity and Health), Глобалне стратегије за редукцију штетне употребе алкохола (енгл. Global Strategy to Reduce the Harmful Use of Alcohol) и Европске стратегије за превенцију и контролу незаразних болести (енгл. Gaining Health-the European Strategy for the Prevention and Control of Noncommunicable Diseases); промовисања здравих избора кроз формулацију и дизајн продуката, регулисање маркетинга, акциза и пореза и едукацију потрошача; развоја здравог окружења за рад и студирање, промовисање безбједности на путевима, и активног

живљења, развијање здравог транспорта, едукације и исхране, промовисање сигурног физичког и социјалног окружења које штити од повреда и насиља; јачања здравственог система креирањем примарне здравствене заштите која управља ризицима за незаразне болести, рано открива и третира малигне болести, пружа интегрисану здравствену заштиту, активира људе који живе са незаразним болестима кроз механизме као што су: доношење информисаних одлука, брига за себе и своје лијечење, промовисање здравствене писмености; промовисање менталног здравља и људских права примјеном Европске декларације о здрављу дјеце и младих људи са интелектуалним онеспособљењима и њихових породица (енгл. European Declaration on Health of Children and Young People with Intellectual Disabilities and their Families), заштите људских права осјетљивих група и развијања установа за ментално здравље које се боре против стигматизације и подржавају реинтеграцију у заједницу; достизања и одржавања препоручене покривености имунизацијом (превенција разболијевања и смрти које се могу избјећи имунизацијом и достизање регионалних циљева у вези са елиминацијом одређених болести); примјене регионалних политика и акционих планова у вези са рационалном употребом антибиотика и контролом инфекција (да се спријечи појава и ширење резистентних сојева и интрахоспиталних инфекција); осигуравања доступности здравствених услуга и интервенција заснованих на доказима осјетљивим групама становништва да би се осигурала потпуна контрола најважнијих заразних болести као што су туберкулоза, HIV/AIDS, грип и вакцинама превентабилне заразне болести; примјене међународних здравствених регулатива; унапређивања размјене информација и, гдје је могуће, спровођења заједничког надзора и контроле болести од јавноздравствених ауторитета (хумана и ветеринарска медицина, пољопривреда и храна) у сврхе боље контроле зооноза, резистентних сојева микроорганизама и инфекција изазваних храном; и развијања интерсекторског, мултихазардног приступа припремљености за хитноће и ванредна стања (избијање и епидемије заразних болести, индустријски, хемијски и нуклеарни акциденти, поплаве и земљотреси, ратови, као и коришћење биолошког, хемијског и нуклеарног оружја).

4) Здраво и подстицајно окружење за здравље и благостање креира се, између осталог, и посредством: процјене утицаја секторских политика на здравље, у сврхе промовисања политика које штите и промовишу здравље и благостање и превенирају болести и онеспособљења; примјене мултилатералних споразума у вези са факторима околине у сврхе промовисања здраве околине и смањења негативног утицаја околине на здравље; доприноса одрживом развоју осигуравањем заштите и одрживе употребе природних ресурса (вода, храна, земљиште, енергија, биосфера) и промоције зелених и околински одрживих здравствених установа; и прилагођавања здравствених услуга промјенама које се дешавају у околишу.

5) Јавноздравствени капацитети и припремљеност за ванредна стања јачају се, између осталог, и посредством: промовисања здравља, укључујући акције у вези са социјалним одредницама здравља и здравственом неједнакости; превенирања болести и стања, укључујући њихово рано откривање; и побољшавања заговарања, комуникације и социјалне мобилизације за здравље.

6) Промовисање и усвајање приступа „здравље у свим политикама“ одвија се, између осталог, и посредством: заговарања које води прихватању чињеница да је здравље брига и одговорност свих сектора, а не само здравственог, и да улагање у здравље није потрошња него инвестиција у развој друштва; спровођења мултисекторских активности које унапређују здравље и једнакост у здрављу, кроз дјеловање на социјалне одреднице здравља (побољшање образовања, промоција социјалне кохезије, редукција сиромаштва, унапређивање раног раста и развоја дјеце); грађења

партнерстава за здравље између надлежних институција, владиних, невладиних и филантропских организација, приватних фондација и заједнице.

Доношење Политике унапређивања здравља становништва Републике Српске до 2020. године омогућило је осмишљавање и спровођење активности потребних да би се унаприједило здравље у наредном периоду, уз координацију, сарадњу и партнерства надлежних институција, владиних, невладиних и филантропских организација, приватних фондација и заједнице.

Најзначајнији закони који уређују неке дијелове области Здрави животни стилови младих:

- *Закон о здравственој заштити* („Службени гласник Републике Српске”, бр. 106/09 и 44/15): У члану 8. Закон утврђује да се здравствена заштита обезбјеђује под једнаким условима и обухвата „дјецу до навршених 15 година живота, школску дјецу и студенте до краја школовања, а најкасније до 26. године живота, у складу са Законом“.
- *Закон о омладинском организовању*: Закон у члану 12. уређује да се, путем Омладинске политике Републике Српске, посвети пажња социјално-здравственој заштити младих, а у члану 19. прецизније дефинише област социјалне и здравствене заштите младих.
- *Закон о спорту* („Службени гласник Републике Српске“, бр. 4/02, 66/03, 73/08 и 102/08): Закон у члану 2. став 1. дефинише да је спорт сваки облик физичке активности, који организованим или неорганизованим учешћем доприноси унапређивању и побољшавању физичког и психичког развоја дјеце, омладине и одраслих, афирмацији хуманих вриједности живота и остваривању што бољих резултата у спортским такмичењима. У члану 4. Закона наводи се да је бављење спортом у Републици Српској добровољно, слободно и доступно свим грађанима под једнаким условима, независно од расе, националне, вјерске, политичке и полне припадности, здраво, безбједно и одвија се уз стручни надзор. Поред тога, дефинисан је начин организовања и финансирања школског, студентског спорта и спорта младих (чл. 13, 17, 31, 33, 136 и 141).
- *Закон о волонтирању*: Закон води бригу о добробити и здрављу код волонтирања малољетних лица, гдје се у члану 16. Закона дефинише: „Малољетни волонтер може волонтирати искључиво у активностима у складу са својим узрастом, физичким и психичким степеном развоја и вјештинама које не представљају ризик за његово здравље, развој и успјех у извршавању школских обавеза“.
- *Закон о производњи и промету опојних дрога* („Службени гласник Републике Српске”, број 110/03): Закон предвиђа организовање и спровођење превентивно-едукативних програма сузбијања злоупотребе опојних дрога.
- *Закон о заштити лица са менталним поремећајима* („Службени гласник Републике Српске“, број 46/04): Закон не уређује посебно категорију младих, али има одредбе о малољетницима. Према члану 3. малољетно лице је лице које је старије од 14 година, а које није навршило 18 година живота. Закон предвиђа да се

Искуства других

Република Србија у својој *Националној стратегији за младе, 2015–2025*, кроз два стратешка циља, „здравље и благостање младих жена и мушкараца“ и „услови за развијање безбједносне културе младих“, дефинише и активности за промјене жељеног стања у овим областима. *Национални програм за младе Републике Хрватске, 2009 - 2013*, у области Здравствена заштита и репродуктивно здравље, анализира здравствено стање младих, те су реализовали активности из области прехранбених навика младих и овисничког понашања младих, као и из области полног живота младих.

психијатријско лијечење дјеце и малолетних лица спроводи на посебним одјелима здравствених установа, који су намијењени лијечењу дјеце и младих и који су одвојени од одјела за пунољетне болеснике (члан 13).

- *Закон о основама безбједности саобраћаја на путевима у БиХ* („Службени гласник БиХ“, бр. 6/06, 75/06, 44/07, 84/09, 48/10 и 18/13): Закон, у члану 3. прописује: „Учесници у саобраћају дужни су да поштују одредбе овог закона и друге прописе из области безбједности саобраћаја на путевима, развијају хумане односе међу људима ради заштите здравља и живота других лица, а нарочито дјеце, инвалида, старих и немоћних лица, и старају се о заштити животне средине“.
- *Закон о здравственом осигурању* („Службени гласник Републике Српске“, бр. 18/99, 51/01, 70/01, 53/03, 57/03, 17/08, 1/09 и 106/09): ако тражимо одредбе о здравственом осигурању младих, они остварују право на здравствену заштиту ако се ради о дјетету осигураника и то до навршених 15 година, односно до навршене 26. године живота, ако је на редовном школовању (члан 16).
- *Закон о социјалној заштити* („Службени гласник Републике Српске“, број 37/12): Закон у члану 3. прописује да се социјална заштита обезбјеђује грађанима у стању социјалне потребе, у члану 20. се посебно наводе одређене категорије малолетника који уживају ову заштиту, а велика пажња је посвећена и изједначавању могућности дјеце и омладине са сметњама у развоју.
- *Закон о пензијском и инвалидском осигурању* („Службени гласник Републике Српске“, бр. 134/11 и 82/13): Закон прописује обавезно осигурање лица док се налазе у одређеним околностима и то у главном кад се млади људи налазе у току ангажмана преко омладинске задруге (чл. 11. и 17).
- *Закон о основном образовању и васпитању* („Службени гласник Републике Српске“, бр. 74/08, 71/09, 104/11 и 33/14): Закон утврђује као један од циљева основног образовања „развијање еколошке свијести и свијести о потреби очувања природне и животне средине“ и „развој свијести о потреби чувања здравља“ (члан 7). Закон као тежу повреду обавеза ученика утврђује употребу или подстрекивање ученика на употребу дувана алкохола и наркотичког средства и предвиђа материјалне и дисциплинске санкције (члан 82).
- *Закон о средњем образовању и васпитању* („Службени гласник Републике Српске“, бр. 74/08, 106/09, 104/11 и 33/14): Закон утврђује као један од циљева средњег образовања „развијање поштовања различитости о питању пола, способности, расног, националног, вјерског и социјалног статуса и његовање прага толеранције на различитост“, а у члану 6. наводи: „Школа, родитељи, ученици и јединице локалне самоуправе промовишу и спровode програме заједничког и организованог дјеловања и сарадње у борби против злостављања и злоупотребе дјеце и младих, трговине људима, борби против дроге, алкохолизма, пушења и других токсикоманија, малолетничке делинквенције, те свих других појава које угрожавају здравље и живот ученика“.
- *Кривични закон Републике Српске* („Службени гласник Републике Српске“, бр. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 68/07, 73/10, 1/12 и 67/13): Закон прави разлику између категорије младих, тј. малолетника, и одрасле особе у погледу казне, тако да се казна дуготрајног затвора (од 25 до 45 година) не може изрећи особи која у вријеме извршења није навршила 21 годину, као ни трудној жени (чл. 32. ст. 4). Такође, за малолетне починиоце кривичних дјела Закон предвиђа посебну врсту санкција: васпитне мјере, препоруке и казне за малолетнике (Глава VI Закона). Према малолетнику који у вријеме извршења кривичног дјела није напунио 14 година не могу се примијенити кривичне санкције (члан 64). Закон посебно третира кривична

дјела учињена према дјетету, малољетнику или трудној жени. Наиме, ова дјела су теже квалификована и предвиђене су теже казне него када је жртва одрасла особа (чл. 149, 168. и 192).

- *Закон о кривичном поступку Републике Српске* („Службени гласник Републике Српске“, број 53/12): Закон води посебну бригу о малољетним лицима и начинима њихове заштите током испитивања, психичког здравља младих током поступка, безбједности, те других аспеката који се тичу здравља малољетника (чл. 143, 146, 147, 151, 221, 251. и 278).
- *Закон о прекршајима Републике Српске* („Службени гласник Републике Српске“, број 63/14): Закон води бригу о заступању младих у току прекршајног поступка кроз могућност обезбјеђивања браниоца са посебним знањима, а у члану 78. Посебна знања наводи: „Судије и полицијски службеници који поступају у прекршајним предметима према малољетницима морају имати изражену склоност за васпитање, потребе и интересе младих и посебна знања из области права дјетета и преступништва младих“.
- *Закон о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку* („Службени гласник Републике Српске“, бр. 13/10 и 61/13): Закон води бригу о малољетницима потенцирајући добробит малољетника који се налази у сукобу са законом. Овај закон прописује могућност избора и примјене Законом предвиђене санкције и примјене мјера које су прилагођене личним својствима, средини и приликама у којима малољетник живи и у сразмјери са околностима и тежином учињеног кривичног дјела и уважавањем права лица оштећеног кривичним дјелом.
- *Закон о спречавању насиља на спортским приредбама* („Службени гласник Републике Српске“, бр. 14/04 и 13/10): Закон уређује мјере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, мјере за обезбјеђење заштите гледалаца, играча и других учесника, те уређује мјере санкционисања и превенције недоличног понашања са циљем побољшања квалитете живота грађана и омладине.
- *Закон о заштити животне средине* („Службени гласник Републике Српске“, број 71/12) је основни закон у области заштите животне средине и основа је за доношење других прописа који се односе на заштиту животне средине. Овим законом и другим посебним законима и подзаконским актима уређују се сегменти заштите околине и природних ресурса и питања од значаја за заштиту животне средине и систем управљања животном средином, као и разне дјелатности у оквиру заштите животне средине и безбједности грађана Републике Српске, а самим тим и категорије младих.

Најзначајнији плански документи који уређују неке дијелове области Здравих животних стилова младих:

- *Политика унапређивања здравља становништва Републике Српске до 2020. године* („Службени гласник Републике Српске“, број 92/12), која је кровни стратешки плански документ за Републику Српску у области здравља, чији је циљ и приоритет већ објашњен.
- *Стратегија безбједности саобраћаја Републике Српске, 2013–2022. године*: Стратегија у Стубу 4. „Безбједнији учесници у саобраћају“ дефинише неколико активности, од којих су за Омладинску политику најзначајније сљедеће четири: Ојачати и повећати саобраћајно образовање дјеце са јасним смјерницама за наставнике; Увести пројекте „безбједних путева до школа“ широм Републике Српске; Проширити саобраћајно образовање на старију дјецу у основним и средњим школама; Спроводећи кампање употребе сигурносних појасева широм

Републике Српске у циљу подизања нивоа свијести; Спроводити кампање о прекорачењу брзине и вожњи под дејством алкохола заједно са полицијским активностима.

- *Стратегија надзора над опојним дрогама и сузбијања злоупотребе опојних дрога у Републици Српској, 2016–2021. године*, (израђен је нацрт и налази се у процедури усвајања): Визија постављена у Стратегији: „Смањити понуду и потражњу опојних дрога у друштву, те путем интегрисаног и уравнотеженог приступа проблематици дрога пружити одговарајућу заштиту живота и здравља дјеце, омладине, породице и појединца, а са тим у вези задржати стање раширености злоупотребе опојних дрога у оквирима друштвено прихватљивог ризика како се не би нарушиле изворне вриједности друштва и угрозила безбједност становништва“.
- *Политика за унапређивање сексуалног и репродуктивног здравља у Републици Српској, 2012–2017*¹⁴: Политика у Специфичном циљу „Промовисање сексуалних и репродуктивних права“ наводи сљедеће: „Приступ сексуалном и репродуктивном здрављу утемељен на људским правима подразумева промовисање заштите, оснаживања и равноправности свих младих људи, у свим аспектима њиховог сексуалног живота. То је приступ сексуалном репродуктивном здрављу заснован на међународно договореним и признатим људским правима. Овај приступ препознаје младе као сексуална бића која имају право на информацију, едукацију, здравствене сервисе прилагођене њиховим потребама, заштиту и партиципацију у доношењу одлука“.
- *Политика менталног здравља у Републици Српској* („Службени гласник Републике Српске“, број 112/05): Визија постављена у Политици: „Друштво ослобођено стигме и дискриминације, гдје се људи са проблемима менталног здравља лијече у заједници и потпуно су интегрисани у друштво“.
- *Стратегија развоја менталног здравља у Републици Српској 2009–2015* („Службени гласник Републике Српске“, број 87/09): Ментално здравље је стање емоционалне и социјалне добробити у којем особа може да реализије своје властите могућности, да се суочава са уобичајеним животним стресовима, да продуктивно ради и да је у могућности да допринесе заједници у којој живи (СЗО 1999). Ментално здравље не представља само одсуство менталне болести, већ могућност појединаца и група да утичу једни на друге и на своју околину, на начин који промовише субјективну добробит, благостање и кориштење менталних способности (мисаоних, осјећајних, међуљудских и духовних) и да постигну појединачне и заједничке циљеве, који су у складу са друштвеним и законским нормама. Визија постављена у Стратегији: „Сви грађани разумију значај менталног здравља за опште здравље, знају да чувају и унаприједи властито ментално здравље и ментално здравље других. Добро ментално здравље ће допринијети здравијој Републици Српској, али и равноправности у уживању гарантованих људских права и слобода, друштвеној солидарности и кохезији између различитих друштвених класа и група, здравијој породичној, школској и радној средини, већој социјалној инклузији и равноправности међу половима“. У изради је нова *Стратегија развоја менталног здравља у Републици Српској од 2016. до 2026. године*.

¹⁴ Доступно на: <http://xy.com.ba/article/378/politika-za-unapreee-seksualnog-i-reproduktivnog-zdrava-u-republici-srpsko-2012-2017>, приступљено 16. септембра 2015. године.

- *Стратегија за сузбијање насиља у породици у Републици Српској, 2014–2019. године* („Службени гласник Републике Српске“, број 63/14): Стратегија предвиђа низ активности у оквиру кампање, као мјере превенције, гдје се налази и активност „Промотивне активности за дјецу и омладину путем образовних установа“.
- У *Стратегији БиХ за превенцију и борбу против тероризма од 2015. до 2020. године*¹⁵ акценат се ставља на отклањање свих узрока који могу водити екстремизму и тероризму, сарадњи са невладиним сектором, укључујући вјерске заједнице, те остваривању подршке и активне укључености најшире друштвене заједнице, посебно младих, у процесе сузбијања говора мржње, злочина из мржње и тероризма. У току је израда акционог плана Владе Републике Српске за превенцију и борбу против тероризма за потребе спровођења поменуте стратегије.

Као кључни актери у области Здравих стилова живота у Републици Срској, препознати су:

- **Министарство породице, омладине и спорта**, као ресорно министарство за младе Владе Републике Српске, обрађивач је документа Омладинске политике, као и нормативно-правних аката у области омладинског рада и организовања.
- **Министарство здравља и социјалне заштите**, чији је основни циљ да се изгради као модерна, рационална, ефикасна и ефективна институција, посвећена политици унапређивању здравља народа, условима који утичу на здравље и социјалној заштити.
- **Министарство просвјете и културе** врши управне и друге послове, који се односе на систем предшколског васпитања, основног образовања и васпитања и средњошколског и високог образовања, те обезбјеђује ученички и студентски стандард.
- **Министарство унутрашњих послова**, чија мисија је да штити уставност и законитост, демократске принципе, брине за личну безбједност грађана и њихове имовине, да штити људска права и слободе, да ефикасно и дјелотворно смањује криминалитет, да одржава јавни ред и мир, да спречава посљедице природних и других катастрофа и пружа услуге цивилне заштите.
- **Министарство правде** врши управне и друге стручне послове који се односе на остваривање надлежности Републике Српске, између осталог, и у области правосудних институција и управног надзора над радом правосудне управе, казнено и васпитно-поправних установа, извршење кривичних и прекршајних санкција.
- **Министарство управе и локалне самоуправе** обавља управне и друге стручне послове који се односе, између осталог, и на удружења грађана и фондације.
- **Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију** врши послове републичке управе који се односе на унапређивање рада у областима просторног уређења, грађевинарства и екологије.
- **Министарство саобраћаја и веза** има визију да се Република Српска изгради и одликује модерном и добро изграђеном инфраструктуром у области комуникација, како унутар властите територије, тако и повезаношћу са окружењем ради бржег, комфорнијег и економичнијег кретања људи, робе и квалитетнијег пружања услуга.
- **Министарство финансија** врши управне и друге стручне послове који се односе, између осталог, и на израду и извршење републичког буџета и годишњег обрачуна буџета, компензације, регресе, накнаде и инвестиције које се финансирају из буџета Републике;

¹⁵ Доступно на: http://www.vijeceministara.gov.ba/akti/prijedlozi_zakona/default.aspx?id=20286&langTag=hr-HR, приступљено 16. септембра 2015. године.

- **Министарство за економске односе и регионалну сарадњу** обавља управне и друге стручне послове, који се, између осталог, односе и на сарадњу са домаћим, регионалним и међународним организацијама и институцијама.
- **Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде** је орган управе, који обавља управне и друге послове у више управних подручја и непосредно је потчињено Влади, а бави се, између осталих послова и руралним развојем.
- **Спортске организације** – спорт Републике Српске је организован у складу са Законом о спорту у Републици Српској („Службени гласник Републике Српске“, бр. 4/02, 66/03, 73/08 и 102/08). У Републици Српској постоји 35 спортских савеза и шест спортских савеза лица са инвалидитетом. До сада је регистровано око 1.000 спортских организација широм Републике Српске.
- **Универзитети** – у Републици Српској постоји више универзитета, који су углавном смјештени у три центра, Бањој Луци, Источном Сарајеву и Бијељини. Највећа два универзитета су Универзитет у Бањој Луци и Универзитет у Источном Сарајеву, чији је оснивач Република Српска. Приватни универзитети у Републици Српској су највећим дијелом сконцентрисани у Бањој Луци и Бијељини.
- **Студентске спортске организације** – законима о студентском стандарду Републике Српске и Законом о спорту Републике Српске омогућено је да се формирају студентске спортске организације при универзитетима и факултетима.
- **Омбудсман за дјецу Републике Српске** – између осталих надлежности предлаже предузимање мјера за заштиту и промоцију права, као и за спречавање штетних поступања која угрожавају права и интересе дјетета.
- **Гендер центар Републике Српске** је центар за једнакост и равноправност полова, основан Одлуком Владе Републике Српске у децембру 2001. године. Циљ дјеловања је подршка увођењу једнакости и равноправности полова у све области живота и рада у Републици Српској кроз законе, политике и програме, у сарадњи са домаћим и међународним институцијама и организацијама, у складу са домаћим законима и међународним конвенцијама и споразумима ратификованим од стране наше земље.
- **ЈЗУ Институт за јавно здравство Републике Српске** је високо специјализована здравствена установа, чији су обим рада и дјелатности прописане Законом о здравственој заштити, те која дјелује на подручју цијеле Републике Српске, а неријетко и шире.
- **Републичка управа за игре на срећу** врши управне и друге стручне послове, који се односе, између осталог, и на инспекцијски надзор приређивача, усклађивање и спровођење утврђене политике и осигурава извршавање закона и других прописа у области игара на срећу.
- **Републички педагошки завод** је надлежан за послове и задатке утврђене чланом 50. Закона о републичкој управи, који се односе, између осталог, и на педагошки, савјетодавни, инструктивни, корективни и надзорни рад у предшколским установама, основним и средњим школама и домовима ученика.
- **Републичка управа за инспекцијске послове Републике Српске** – Инспекторат Републике Српске обавља инспекцијски надзор у Републици Српској у сврху осигурања извршавања закона и других прописа и општих аката.
- **Јединице локалне самоуправе** су међу главним носиоцима реализације Омладинске политике на локалном нивоу.
- **ОЦД** – уз јединице локалне самоуправе ОЦД су, такође, једне од кључних носилаца реализације програма и активности Омладинске политике, како на републичком, тако и на локалном нивоу.

4.3.3 Анализа проблема и потреба

- **Координација сектора здравства са сектором младих у Републици Српској** – Прегледом закона, политика и стратегија донесених прије десетак година, евидентан је напредак у укључивању организација цивилног друштва у легислативи донесеној уназад неколико година. Организације цивилног друштва су дефинисане као активни учесници у њиховом креирању и каснијем спровођењу. Организације цивилног друштва, нажалост, још дјелују појединачно и нема значајног умрежавања међу њима, чиме би се појачао њихов утицај у друштву. Нису у довољној мјери развијене процедуре сарадње ОЦД-а са здравственим установама као што је ЈЗУ Институт за јавно здравство Републике Српске, домови здравља, здравствене установе у приватном власништву и тако даље. У одређеним законима експлицитно се не користи термин ОЦД, него се спомиње учешће јавности, што посредно значи да постоји могућност за рад ОЦД-а, али њихова конкретна улога није дефинисана. Поједини закони, на примјер. Закон о заштити лица са менталним поремећајима у Републици Српској, дефинишу учешће ОЦД-а само кроз учешће представника у одређеним Владиным комисијама, док сам рад ОЦД-а у тим областима које уређују не дефинишу.¹⁶
- **Капацитети ОЦД, сектора који се баве питањима младих у Републици Српској** – ОЦД нису издвојене у посебан сегмент за здравство, а улога ОЦД-а није јасно дефинисана у неким стратешким документима. Не постоје јасне смјернице и правилници који спецификују и издвајају рад ОЦД-а из области здравства и пружања психосоцијалне помоћи од других ОЦД-а које се баве другим активностима и областима хуманог рада.
- **Финансијска ситуација у који се налазе спортске организације у Републици Српској** – У Републици Српској постоји само неколико спортских организација у којима се не наплаћује чланарина за укључивање младих у организовани систематски тренажни процес ради испољавања њихових склоности и остваривања спортских резултата. Неприступачне чланарине у клубовима често су препрека младима за масовније укључивање у спортске садржаје. Спортске организације у Републици Српској углавном немају средстава за финансирање наступа својих чланова на такмичењима, те уколико желе да се такмиче, чланови сами морају да снесу те трошкове, услед чега долази до смањеног укључивања дјеце и омладине у спортске активности.
- **Недовољна информисаност и заинтересованост младих за здраве животне стилове у Републици Српској** – Подаци из резултата „Истраживања потреба и ставова младих у Републици Српској“, 2015. година, говоре да млади људи слабо перципирају здраве стилове живота, те да се и не интересују у већој мјери за своје здравље.

¹⁶ Истраживање постојећих механизма и правних оквира учешћа организација цивилног сектора у здравственом сектору и идентификација потреба за креирањем додатних механизма и процедура за учешће организација цивилног друштва у здравственом сектору, Александра Вучина, 2013.

4.4 Изврсност

4.4.1 Појам и елементи изврсности

Када се говори о изврсности, често се чују појмови као што су креативност, стваралаштво, интелигенција, способности, геније, „чудо од дјетета“ и таленат. Таленат је појам који је дуго кориштен у говору када су описивани појединци са изузетно развијеном једном специфичном способношћу. Најчешће су то постигнућа у области музике, математике, шаха и слично. Према Чудина–Обрадовић (1990)¹⁷, појам таленат има три значења: 1) манифестована даровитост, док је потенцијална даровитост оно што данас називамо даровитост, 2) нижи степен интелектуалне даровитости,

док је виши степен такве даровитости оно што, такође, данас називамо даровитост, 3) специфична даровитост, односно способност за висока постигнућа на специфичним подручјима.

Данас се тремин таленат користи искључиво у трећем значењу, према наведеној ауторици.

Међутим, она у својим каснијим дјелима наводи да је таленат понекад синоним за даровитост, али када је ријеч искључиво о

Кључне информације – Изврсност младих

Проценат високообразованог становништва у Републици Српској износи око 8% и у сталном је порасту (у Хрватској је 18%, Словенији 23%, Србији 6%, Аустрији 18%, Њемачкој 25%, Грчкој 23%, док је просјек у Европске уније 28%). Просјечна оцјена дипломираних студената креће се од 7,37 (Универзитет у Бањој Луци), преко 7,48 (на приватним високошколским установама), до 7,49 (Универзитет у Источно Сарајеву). Просјечан период студирања креће се од 4,92 године (на приватним универзитетима), преко 6,12 година (Универзитет Источно Сарајево), до 6,33 године на Универзитету у Бањој Луци.

Министарство науке и технологије, Сектор науке, издваја значајна финансијска средства намијењена подстицању младог научноистраживачког кадра за оспособљавање младих за научноистраживачки рад: у 2010. години су издвојена средства у износу од 997.215 КМ, 2011. године 795.400 КМ, 2012. године 704.800 КМ, 2013. године 542.555 КМ и 2014. године 417.790,00 КМ. Фонд „Др Милан Јелић“, који функционише у овир Министарства науке и технологије, за додјелјивање стипендија талентованим студентима I, II и III циклуса студија високог образовања на универзитетима, за помагање, подстицање и награђивање талентованих младих људи који се баве научноистраживачким радом, проналазаштвом и иновацијама и другим друштвено корисним радом, од 2011. године је издвојио нешто више од 620.000 КМ у 2011. до скоро 750.000 КМ годишње у свакој наредној години до 2015. године. Министарство просвјете и културе издваја средства за суфинансирање међународне размјене студената и академског особља у износу од 110.000 КМ годишње.

Министарство породице, омладине и спорта стипендира перспективне спортисте Републике Српске и за ове намјене је од 2010. године до данас издвојено 776.400 КМ. Поред стипендија, поједини перспективни спортисти се финансирају мимо конкурсних процедура, односно у складу са постигнутим изузетним резултатима у текућој години, па је за ову намјену у издвојено 186.320 КМ.

високом учинку у одређеној области и то реализованом учинку. Тада се сматрало да је даровитост потенцијал, а таленат манифестација даровитости. Међутим, данас је направљено јасно разликовање између појмова даровитост и таленат, гдје даровитост обухвата високо постигнуће у једној или више области захваљујући високим интелектуалним способностима, мотивацији и креативности, док је таленат високо постигнуће у једној специфичној области, што не укључује нужно високе

¹⁷ Чудина – Обрадовић, М. (1990): *Надареност: разумијевање, препознавање, развијање*; „Школска књига“, Загреб.

интелектуалне способности. Рензули¹⁸ истиче да управо захваљујући способностима креативности даровита особа постаје стваралац, јер ако има само развијене или високе интелектуалне способности и посвећеност задатку, таква особа ће, вјероватно, бити изузетан професионалац у својој области, али никада неће помјерити границе у науци којом се бави или створити дјело у умјетности које ће битно утицати на развој друштва и културе. Захваљујући креативности, даровити стварају продукте (теорије, романе, формуле, патенте, слике и тако даље) који утичу на промјену, а самим тим и на развој друштва. Како бисмо омогућили адекватне услове за рад и са даровитим и са талентованим младим људима, одлучили смо се за појам изврсност, који у своју дефиницију укључује обје категорије младих. Појам изврсност представља консензусом одређен појам, који обједињује обје категорије младих (даровите и талентоване) са оствареним високим постигнућем у једној или више специфичних области. Настојећи да уведу ред у добијене резултате бројних истраживања, стручњаци су се одлучили за консензус на одређена питања око природе изврсности (било да је ријеч о даровитости или таленту). Тако су се међу тим питањима нашла и сљедећа два: 1) Да ли је изврсност општа или специфична? 2) Да ли је манифестна или је ријеч о потенцијалу? Аутори су заузели званичан став да се о изврсности може говорити искључиво ако постоји њена манифестација, а не потенцијал, као и да је она специфична, а не општа¹⁹. У одређењу појма изврсности и ми ћемо се држати научног става и препознавати изврсност на основу манифестације и специфичности.

4.4.2 Правни оквир и кључни актери

Постоји неколико правних аката у Републици Српској који се дјелимично баве изврсношћу и, иако су недовољни, важни су за будуће уређење ове области:

Закон о школовању и стипендирању младих талената, донесен 2010. године, („Службени гласник Републике Српске“, број 73/10) – дефинише посебне услове школовања и стипендирања младих талената Републике Српске, те оснивање центра за младе таленте, који још није основан. Младим талентом се, на основу Закона, сматра ученик или студент који има посебне, **натпросјечне, специјалне, практичне склоности, са наглашеним креативним, стваралачким способностима.** Чланом 18. Закона је прописано да је „школа или високошколска установа дужна да омогући

Резултати „Истраживања потреба и ставова младих у Републици Српској“ у 2015. години, који су релевантни за област – Изврсност младих

Само 7,52% испитаника сматра да је најважнији фактор за налажење посла стучност, а 8,76% да је то степен образовања, док 77,48% да је то познанство и политичка припадност.

По завршетку школовања жели да ради у јавном сектору 63,01%, а само 14,69% у приватном сектору.

Млади сматрају да је „углавном неважно“ професионално се усавршавати и покренути властити посао. Само 1,75% је донијело одлуку о избору занимања савјетовањем стручњака за професионалну оријентацију. У свим општинама (без изузетака) већина младих не види своју будућност у мјестима гдје живе (66,18%). У Републици Српској 55,11% младих жели да студира у иностранству, у односу 44,44% који желе да студирају у Републици Српској, 73,15% жели да исели у иностранство.

¹⁸ Renzulli, J. S. (1978): *What Makes Giftedness? Reexamining a Definition*. *Phi Delta Kappan*, 60(3), 180–184, 261.; Renzulli, J. S. (1994): *Schools for talent development: A practical plan for total school improvement*, Mansfield Center, CT: Creative Learning Press; Renzulli, J.S., & Reis, S. M. (1985): *The schoolwide enrichment model: A comprehensive plan for educational excellence*, Mansfield Center, CT: Creative Learning Press;

¹⁹ Mayer, R. E. (2005): *The Scientific Study of Giftedness*. In Sternberg, R. J. and Davidson (eds) *Conceptions of Giftedness (2nd Edition)*, Cambridge, Cambridge University Press, 437–447.

младом таленту изборне и факултативне програме према способностима и склоностима, групни и индивидуални рад, рад са ментором, ранији упис у умјетничке школе, контакте са стручњацима из подручја интереса, приступ изворима специфичног знања, програме о избору професије и каријере, ваншколске програме и додатну наставу, стипендију²⁰. Закон предвиђа и два подзаконска акта: *Правилник о педагошко-психолошком оспособљавању наставника и родитеља младог талента* и *Правилник о критеријумима и поступку за идентификовање, праћење и утврђивање младог талента*, који још нису донесени.

Одлука Владе Републике Српске о образовању Фонда „Др Милан Јелић“ („Службени гласник Републике Српске“, број 33/11) – Овим актом, Фонд „Др Милан Јелић“ је основан као наставак редовних активности бивше Фондације предсједника Републике Српске, односно Фондације „Др Милан Јелић“. Фонд функционише у овир Министарства науке и технологије као посебна потрошачка јединица, чија је сврха пружање подршке најталентованијим студентима Републике Српске.

У складу са *Законом о научноистраживачкој дјелатности и технолошком развоју* („Службени гласник Републике Српске“, бр. 6/12 и 33/14) и *Правилником о оспособљавању младих за научни и истраживачки рад* („Службени гласник Републике Српске“, бр. 59/10 и 48/11), Министарство науке и технологије издваја значајна финансијска средства намијењена оспособљавању младих за научноистраживачки рад. Подршка се одвија кроз неколико програма и то: Програм оспособљавања младих надарених за научноистраживачки рад (израда магистарских радова, израда докторских дисертација и суфинансирање пројеката са младим истраживачима) и Програм међународне научне сарадње од значаја за Републику. Поред тога, кроз програм суфинансирања научноистраживачких пројеката у Републици Српској, Министарство подстиче укључивање младих истраживача у реализацију тих пројеката.

Законом о спорту у Републици Српској („Службени гласник Републике Српске“, бр. 4/02, 66/03, 73/08 и 102/08) и *Правилником о условима и критеријумима за стипендирање перспективних спортиста Републике Српске* („Службени гласник Републике Српске“, број 15/07) предвиђено је додјељивање стипендија за перспективне спортисте и помоћ врхунским спортистима за спортско усавршавање ради остваривања врхунских спортских резултата. Врхунски спортиста је лице које на спортским такмичењима постиже врхунске спортске резултате у складу са утврђеним нормама и стандардима Међународног олимпијског комитета и међународних спортских асоцијација. Додјелом стипендија перспективним спортистима, спортистима са инвалидитетом и потенцијалним олимпијским кандидатима, омогућава се остваривање што бољих спортских резултата, који ће допринијети афирмацији надарених појединаца и унапређивању спорта у Републици Српској.

Досадашња искуства указују на потребу унапређивања процедуре за идентификацију изврских ученика и студената. Без обзира на постојеће програме и дефиниције, постоји оправдана потреба за унапређивањем ове области, са посебним акцентом на успостављање јасних критеријума на основу којих мјеримо „натпросјечне склоности“ и „креативне способности“²⁰, који су основа за рано препознавање изврности, тј. талентованих и даровитих младих. Овдје треба имати у виду да ако говоримо о склоностима, онда не говоримо о постигнућима, већ о преференцијама. Такође, не

²⁰ Младим талентом се, на основу Закон о школовању и стипендирању младих талената („Службени гласник Републике Српске“, број 73/10), сматра ученик или студент који има посебне, натпросјечне, специјалне, практичне склоности са наглашеним креативним, стваралачким способностима.

постоји јасна одредница „младих надарених“²¹, јер постдипломске студије, као и докторске студије, могу похађати и студенти просјечних интелектуалних способности без изузетних, практичних, интелектуалних способности и без креативног мишљења, па можемо закључити да су стипендије углавном намијењене вриједним и успјешним студентима, а не извршним (даровитим и талентованим).

Када је у питању област изврности, неопходна је сарадња свих ресорних министарстава и других кључних актера, који би могли да допринесу развоју ове области (стручна јавност, специјалистичке одганизације цивилног друштва, које се баве развојем алтернативних метода едукације, приватни сектор, који је постигао резултате у областима науке и иноваторства, експерти из других земаља и тако даље).

Министарство просвјете и културе врши управне и друге послове, који се, између осталог, односе на: систем предшколског васпитања, основног образовања и васпитања и средњошколског и високог образовања; доношење основа програма предшколског васпитања и образовања, наставних планова и програма за основно и средње образовање, одобравање и давање дозвола за извођење студијских програма на високошколским установама; стратешко планирање свих нивоа образовања, утврђивање стандарда и норматива, те других услова за обављање васпитно-образовног рада; обезбјеђивање средстава за стипендирање студената у Републици и у иностранству, координацију међународне размјене ученика, студената и академског особља; обезбјеђивање образовања ученика са посебним образовним потребама и обезбјеђивање цјеложивотног учења.

Министарство науке и технологије врши управне и друге стручне послове, који се, између осталог, односе на: развој и промоцију научноистраживачке дјелатности; подстицање основних, примијењених и развојних истраживања и других видова научноистраживачког рада; оснивање и обављање дјелатности научноистраживачких и истраживачко-развојних организација; развој и оспособљавање научноистраживачког кадра, обезбјеђивање инфраструктуре за обављање научноистраживачке дјелатности, систем научног информисања и комуницирања; учествовање у међународној научноистраживачкој дјелатности; вођење базе података о научноистраживачким организацијама и кадровима; подстицање развоја и унапређивања технологија, иновације, развој иновационог система Републике, развој информационог друштва; стипендирање талентованих ђака и студената; праћење развоја науке и технологије у Европској унији и усклађивање научноистраживачког и иновационог система Републике са стратешким документима, стандардима и нормативима Европске уније ради испуњавања услова у процесу европских интеграција;

Фонд „Др Милан Јелић“ функционише у оквиру Министарства науке и технологије као посебна организациона јединица чија је сврха пружање подршке најталентованијим студентима Републике Српске у финансирању студија I, II и III циклуса на домаћим и иностраним универзитетима; подстицање младих надарених за научноистраживачки рад; промоција остварених резултата стипендиста; пружање подршке у развоју професионалне и научноистраживачке каријере стипендиста; информисање младих талената о могућностима даљег усавршавања; сарадња са другим институцијама и организацијама од значаја за најталентованије студенте Републике, те пружање свих других облика финансијске и моралне подршке стипендистима у постизању натпросјечних резултата.

²¹ Фонд „Др Милан Јелић“, између осталог, доприноси подстицању младих надарених за научноистраживачки рад.

Министарство породице, омладине и спорта врши управне и друге послове, који се, између осталог, односе на: промовисање породичних вриједности и одговорног родитељства; развијање и подржавање пројеката и програма удружења усмјерених на добробит дјеце и породице; системско праћење стања, проблема, потреба и ставова младих у Републици; стварање претпоставки за рјешавање омладинске проблематике; подстицање активног учешћа младих у друштву, сарадња са омладинским организацијама, међународну сарадњу у области омладинског организовања и дјеловања; стварање услова за развој спорта на нивоу Републике.

Савјет за дјецу Републике Српске дјелује у оквиру Министарства породице, омладине и спорта као стално, савјетодавно-координирајуће тијело Владе, задужено за питања из области права дјетета. У складу са Конвенцијом Уједињених нација о правима дјетета и другим међународним инструментима из области људских права, задаци Савјета, између осталог, су: промоција и заштита права дјетета, иницирање и активно учествовање у доношењу, спровођењу и праћењу законских, подзаконских, стратешких и акционих докумената из области права дјетета у Републици Српској, извјештавање Владе, надлежних министарстава, институција, органа и служби о стању, проблемима и активностима у области права дјетета у Републици Српској и могућностима њиховог рјешавања, те предлагање мјера за унапређивање остваривања права дјеце Влади и надлежним институцијама и органима.

Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци се у оквиру неколико предмета на основним и постдипломским студијама (Психологија даровитости и креативности, Психологија учења и наставе, Психологија способности, Школска психологија и Психологија учења и стваралаштва) бави приступима и потребама за проучавањем даровитости и креативности (природа даровитости и креативности, савремени модели подстицања и развијања даровитости), природом креативности и разумијевањем креативности код даровитих ученика, идентификацијом даровитих и креативних ученика (процедуре и материјали који се користе у селекцији ученика који задовољавају критеријуме за извршавање школске акцелерације, идентификација подручја даровитости код ученика са посебним потребама), програмима за рад са даровитим ученицима (преглед програма за даровите, стратегије подучавања у просјечном одјељењу и стратегије подучавања у специјалним програмима) и слично.

У земљама у окружењу постоји прописан начин идентификације даровитих ученика, као и мјерни инструменти који се примјењују. Поред правник аката који регулишу ову област, постоји и неколико успјешних примјера приватног и научног сектора који раде на развоју изврности. У Србији фондове за младе таленте имају готово све општине, које се воде оцјенама да треба да им буде омогућена подршка. Покренуте су иницијатива и припрема расположивих људских и материјалних ресурса за оснивање европског центра изврности у Новом Саду. Градњом инфраструктуре кроз Развојни фонд Војводине, Универзитет, Научнотехнолошки парк, пословни инкубатор и кластер успјешно је створена структура која данас запошљава скоро 3.000 људи у ИТ сектору. У току је конкурс за Центар изврности, који би био у Новом Саду, а гдје ће се радити истраживање и развој примјене нових технологија у пољопривреди, чиме ће се остварити значајни приходи. То је велики европски конкурс у оквиру позива Хоризонт 2020. и очекивања су да ће у наредних 20 година пољопривредна производња морати да порасте за 50 процената на постојећим површинама. Регионални центар за такву врсту технологије је први мултидисциплинарни истраживачки центар за развој и примјену информационо-комуникационих технологија и метода у пољопривреди, шумарству и заштити животне средине, у којем се остварују различити међународни пројекти, а чији је оснивач покрајинска влада. У Србији, поред Истраживачке станице

Петница, постоје и Регионални центар за таленте у Крагујевцу, Регионални центар за таленте Ниш, Регионални центар за таленте Врање и Фондација „Центар за младе таленте“ са сједиштем у Новом Саду. У свим овим центрима, без обзира на дјелатности и специфичности рада, постоје заједничке нити дјеловања са циљем да се оснажи и развије сопствени приступ код ученика и студената, развије брига о онима који активно или потенцијално могу пружити натпросјечне резултате у дјелатностима којима се баве, те откривања и тестирања талентованих ученика. У Републици Хрватској основано је седам научних центара: Научни центар изврсности за напредне материјале и сензоре – ЦЕМС, Научни центар изврсности за науку и технологију (СТИМ), Научни центар изврсности за репродуктивну и регенеративну медицину, Научни центар изврсности за вирусну имунологију и вакцине, Научни центар изврсности за интегративну биоетику, Научни центар изврсности за језик и Научни центар изврсности за школску ефективност и менаџмент.

Такође, постоје многи други центри за таленте и изврсност у земљама које нису у окружењу (Норвешка, Ирска, Велика Британија, Индија и тако даље). Сврхе и циљеви постојања свих њих су слични. Већина изврских су препознати и селектовани у програме за истраживање даровитости управо захваљујући својим креативним постигнућима. Изазови такође постоје (од финансијске до садржајне и методолошке природе).

У 15 држава Европе спроводи се програм „Никола Тесла центар (НТЦ) систем учења“²², који је посебно користан за проналажење даровите дјеце и подстицање развоја даровитости. Фокус програма је сензомоторни и когнитивни развој дјеце, а примјена је показала резултате у побољшању моторичких способности, физичке спретности, као и когнитивних способности. НТЦ програм је намијењен свој дјечи. Резултати су видљиви и у раду са дјецом са развојним поремећајима и проблемима са учењем, а примијењено је да је посебно прикладан за детекцију даровите дјеце. НТЦ систем учења је специјализовани програм за едукацију родитеља, васпитача и учитеља, који усвојено знање и вјештине могу да примијене у свакодневним активностима у раду са дјецом. Едукација васпитача, наставника и родитеља врши се на семинарима, предавањима и радионицама. Одређене установе посједују НТЦ лиценцу за рад, која потврђује да је особље обучено и да спроводи НТЦ програм у свакодневном раду са дјецом. Др Ранко Рајовић је, као аутор НТЦ програма, овогодишњи добитник престижне међународне награде за интелектуални допринос друштву, коју додјељује Фондација за образовање и истраживање „Mensa International“, како би одала признање истакнутим и запаженим постигнућима која доприносе друштву.

Постоји више неоправданих разлога за бригу при убрзаном образовању надарених ученика²³. Најчешћи су:

- забринутост да посебни програми много коштају државу,
- недостатак услова за научна истраживања у вези са овакавим радом и могуће психолошке посљедице код дјеце,
- мишљење да је за дјецу најбоље да буду у својој старосној групи,
- забринутост да би остали ученици и њихови родитељи били повријеђени што су нека дјеца издвојена као напредна,
- страх да издвајање дјеце из вршњачке групе није добро за њихов социјални развој,

²² НТЦ програм је акредитован у шест држава (Србија, Словенија, Црна Гора, Чешка, БиХ и Хрватска), а у девет држава се спроводи уз сарадњу са образовним институцијама (Македонија, Италија, Словачка, Румунија, Мађарска, Бугарска, Норвешка, Швајцарска и Грчка). У још неколико држава програм је у фази пилот-пројекта (Немачка, Пољска и Аустрија).

²³ Подаци Регионалног центра за таленте Крагујевац.

– увјерење да ово одузима дјечи дјетињство.

Ипак, кључни изазов је начин правовременог препознавања изврности код младих људи. Према дефиницији инклузије и даровити и талентовани ученици спадају у категорију дјеце са посебним потребама. Међутим, у пракси се инклузија спроводи само са дјецом која имају потешкоће и оштећења у развоју. Истраживања²⁴ су показала да велики број даровитих ученика има ниско школско постигнуће и не остварују своје потенцијале.

У протеклих двадесетак година примјетно је интензивирао процес интернационализације високог образовања. У већини високошколских институција у Европи сматрају да интернационализација почиње релативно традиционалним усмјеравањем на прикупљање страних студената. Многе установе покушавају да прошире дефиницију интернационализације, која би обухватала активности сарадње и партнерства у истраживању и настави, учење страних језика, дубље укључивање дипломаца са универзитета из других земаља и партнерство са неакадемским интернационалним организацијама. Европско високо образовање у протеклом периоду снажно обиљежава тренд повећања међународне мобилности студената и академског особља. Сви престижни европски универзитети препознали су интернационализацију високог образовања као један од најважнијих механизма побољшања укупног квалитета образовног процеса. Ови међународни програми могу да представљају значајан инструмент у развоју изврности. Уз програме Европске уније не треба занемарити ни средства која Министарство просвјете и културе издваја за суфинансирање међународне размјене студената и академског особља у износу од 110.000 КМ годишње. Поразан је податак да ни тај износ није био у потпуности искориштен, што говори да наши студенти и наставници или нису заинтересовани за учешће у међународној размјени или су недовољно информисани у вези са могућностима учествовања. Неопходно је континуирано спроводити мјере којима би Република допринијела остваривању стратешког циља постављеног у документу Стратегија „Европа 2020“, а то је да 20% студената до 2020. године проведе одређени период у иностранству на студијама или обуци.

4.4.3 Анализа проблема и потреба

Сви наведени проблеми и потребе, када је у питању област изврности, могу се сврстати у три основна изазова:

- Недовољна развијеност механизма за рано препознавање изврности,
- Непостојање система подршке развоју изврности,
- Недовољна информисаност грађана о користима које друштво има од изврних младих.

У току реализације пројекта Савјета за дјецу Републике Српске „Положај и потребе посебно талентоване дјеце у Републици Српској“ закључено је да питања талентованости и даровитости не изазивају довољну пажњу друштвене заједнице, што се одражава и на нејасну одговорност актера, који би требало да подржавају развој ове категорије дјеце. Таленат се неће развити уколико дјетету не буду пружени адекватни услови и подршка за развој, а постоји могућност да остане заувјек неоткривен, да не буде препознат или идентификован. Талентованост се у образовној политици често ставља у контекст „награђивања“ за успјех у школи. У току истраживања дошло се до спознаје да је припремљеност породице, васпитача, учитеља и наставника за рад са даровитом и талентованом дјецом од изузетног значаја. Сарадња породице, школе и

²⁴ Ђорђевић, Б. (1995): *Даровити ученици и (не)успех*, Заједница учитељских факултета, Београд.

осталих релевантних установа има велику улогу, те је потребно умрежавање свих институција које се баве овом дјелатношћу ради постизања квалитета у раду са талентованом и даровитом дјецом. Такође, потребно је развијати мрежу институција, као ресурса који утиче на задовољавање потреба даровите и талентоване дјеце, у складу са могућностима буџета и на бази јавно-приватног партнерства²⁵.

Истраживања²⁶ су показала да велики број даровитих ученика има ниско школско постигнуће и не остварује своје потенцијале. У буџету Републике Српске, у оквиру неколико ресорних министарстава, постоје програми који дјелимично подржавају развој изврсности. За разлику од Републике Српске, у земљама у окружењу постоји јасно прописан начин идентификације изврсних младих, као и мјерни инструменти који се примјењују. Досадашња искуства показују потребу унапређивања процедуре за идентификацију изврсних ученика и студената у Републици Српској и успостављање интегралног механизма за подршку изврсности, заснованом на хармонизацији постојећих секторских програма подршке младим талентима и програма на локалном новоу. Да би ово било постигнуто, неопходна је сарадња свих ресорних министарстава и других кључних актера, који би могли да допринесу развоју ове области (стручна јавност, специјалистичке организације цивилног друштва, које се баве развојем алтернативних метода едукације, приватни сектор, који је постигао резултате у областима науке и иноваторства, експерти из других земаља и тако даље).

У Републици Српској постоје програми неформалне едукације, којима могу присуствовати и наставно особље и родитељи, али се ниједан не бави овом тематиком, а могуће их је организовати са расположивим ресурсима са циљем оспособљавања кључних актера за рад на овој теми. У земљама у окружењу, поред правних аката који регулишу ову област, постоји и неколико успјешних примјера из приватног и научног сектора који раде на развоју изврсности. На основу примјера добре праксе других земаља, потребно је радити на подстицању јавно-приватног партнерства, који би омогућио обострану или мултилатералну корист укључених страна.

Рензули²⁷ истиче да захваљујући креативности даровити стварају продукте (теорије, романе, формуле, патенте, слике и тако даље) који утичу на промјену, а самим тим и на развој друштва. Може се закључити да је потребно омогућити сваком изврсном појединцу да своје способности развије до максималних граница, како би била спријечена тенденција опадања креативних способности кроз формално образовање²⁸, јер би такав приступ изврсним ученицима имао за посљедицу развој друштва. На тај начин се повећава број чланова једне заједнице који производе различите продукте (теорије, слике, формуле, конструкције, музичке композиције итд.) помоћу којих се рјешавају проблеми савременог друштва, умјесто да се само школују чланови који ће моћи да користе досадашња сазнања. Да би и шира јавност схватила колики је значај

²⁵ Информација са препорукама о реализацији пројекта Савјета за дјецу Републике Српске: „Положај и потребе посебно талентоване дјеце у Републици Српској“, усвојена од стране Владе Републике Српске у новембру 2011. године.

²⁶ Ђорђевић, Б. (1995): *Даровити ученици и (не)успех*, Заједница учитељских факултета, Београд.

²⁷ Renzulli, J.S. (1978): *What Makes Giftedness? Reexamining a Definition*, Phi Delta Kappan, 60(3), 180-184, 261.; Renzulli, J.S. (1994): *Schools for talent development: A practical plan for total school improvement*, Mansfield Center, CT: Creative Learning Press; Renzulli, J.S., & Reis, S.M. (1985): *The schoolwide enrichment model: A comprehensive plan for educational excellence*, Mansfield Center, CT: Creative Learning Press;

²⁸ Истраживања показују тенденцију опадања креативних способности (давање оригиналних, сврсисходних одговора) кроз формално образовање већ у вишим разредима основне школе – Дрбац, М. (2014): *Психолошки ефекти трансфера у развоју креативности код интелектуално даровитих ученика*; Дрбац, М. (2012): *Стилови учења код интелектуално даровитих ученика*, Психолошка истраживања учења и понашања, Филозофски факултет, Бања Лука).

изврсности, које користи друштво може имати од изврсних младих, потребно је радити на сензибилисању јавности на ову тему.

4.5 Слободно вријеме

4.5.1 Појам и елементи слободног времена младих

Слободно вријеме представља све активности којима се појединац добровољно предаје, било да се одмара, забавља, информише, едукује, ангажује за друштвено добро или умјетнички изражава након својих професионалних, породичних и друштвених обавеза. Када је слободно вријеме осмишљено на одговарајући и правилан начин, оно

Кључне информације – Слободно вријеме

Када су у питању омладински центри, са сигурношћу можемо говорити о 14 омладинских центара, колико их чини Мрежу омладинских центара за анимирање, развој и тренинг Републике Српске (М.О.Ц.А.Р.Т.). Како се и волонтирање, односно волонтерски рад, обавља у оквиру слободног времена, потребно је истаћи да у Републици Српској дјелује Волонтерски сервис Републике Српске, који чини 11 организација у којима дјелују локални волонтерски сервиси.

Списак републичких установа културе броји девет установа, од којих је шест у Бањој Луци. Углавном су то музеји, библиотеке и позоришта. Према подацима Завода за статистику, укупан број установа културе у Републици Српској (на локалном и републичком нивоу) је 442.

Према Стратегији развоја спорта 2012–2016, у Републици Српској постоји 35 спортских савеза, 603 клуба, 16 спортских удружења, те 1.525 спортских дворана и објеката (отворених и затворених).

Подаци о квантитету и квалитету програма слободног времена, које носиоци активности слободног времена спроводе, не постоје.

постаје централна сила у унапређивању квалитета људског живота. Слободно вријеме, као витална компонента за доживљавање максимума када је квалитет живота у питању, у неким друштвима је реалност, док је у већини само тежња.

Да је слободно вријеме важно, говори и чињеница да у *Универзалној декларацији УН о људским правима (1948)* постоји члан посвећен слободном времену – члан 24: „Свако има право на одмор и разоноду, укључујући разумно ограничење радног времена и повремено плаћени одмор.“

Слободно вријеме се помиње и у *Конвенцији о правима дјетета*: члан 31. 1) Државе странке признају дјетету право на одмор и слободно вријеме, на игру и разоноду примјерену његовом узрасту, као и на слободно учествовање у културном животу и умјетностима. 2) Државе странке поштоваће и промовисати право дјетета на пуно учествовање у културном и умјетничком животу, те ће подстицати остварење примјерених и једнаких услова за спровођење културних, умјетничких, рекреативних и слободних дјелатности.

УН конвенција о правима лица са инвалидитетом у члану 30. „Учешће у културном животу, рекреацији, разоноди и спорту“ дефинише: „Државе потписнице признају право особама са инвалидитетом да учествују у културном животу, на равноправној основи са другим особама, те ће предузети све одговарајуће мјере како би осигурале да особе са инвалидитетом имају: приступ културним материјалима у приступачним облицима; имају приступ телевизијским програмима, филмовима, позоришту и другим културним активностима у приступачним облицима; имају приступ мјестима на којима се одвијају културне приредбе или пружају услуге културе, као што су позоришта, музеји, биоскопи, библиотеке и туристичке услуге, и, у мјери у којој је то могуће,

споменицима и локалитетима од националног културног значаја“. Активности слободног времена могу да подрже развој и унапређивање глобалног цивилног друштва, као саставни дио благостања појединца, заједнице и народа. Истраживања, развој, обнова духа и цјеложивотно учење су могући и кроз слободно вријеме. Слободно вријеме, уз одговарајуће вођство, омогућава стварање квалитетних животних искустава у одрживој животној средини. Слободно вријеме доприноси побољшању животних услова, промовише могућности за међугенерацijske перспективе, подржавајући инклузивна, приступачна, друштвено позитивна, здрава и холистичка искуства. Особеност слободног времена су потрага за задовољством, уживање, откривање и социјализација. Оно игра суштинску улогу у развоју појединца, заједнице и нације, доприноси животном квалитету и добробити побољшања друштвених односа, као и друштвеног капитала за изражавање и ангажман у демократском животу. У најширем смислу слободно вријеме чине: игра, рекреација, умјетност и култура, спорт, фестивали и свечаности, здравље и фитнес, путовања и туризам, образовање/едукација.

Резултати „Истраживања потреба и ставова младих у Републици Српској“ у 2015. години, који су релевантни за област – Слободно вријеме

Млади се најчешће друже са пријатељима (оцјена 3,8 на скали од један до четири), затим слушају музику (оцјена 3,7) и проводе вријеме на интернету (3,7), а најрјеђе се баве играма на срећу (2,0) и волонтирањем (2,1). Мушкарци проводе значајно више времена у бављењу спортом и кладионицама, док дјевојке проводе значајно више времена у читању. Млађи испитаници проводе значајно више времена у слушању музике и дружењу са пријатељима, а мање у читању. Ученици и студенти проводе значајно више времена у слушању музике, дружењу са пријатељима и бављењу спортом од запослених и незапослених. Чланови омладинских организација се највише разликују од оних који то нису обављањем волонтерских активности, али и бављењем спортом, читањем и провођењем времена у природи. Испитаници који су чланови неке политичке партије проводе значајно више времена на играма на срећу и кладионицама, мање слушају музику и више се баве волонтерским активностима.

Када су у питању различити објекти, испитаници су највећу потребу исказали за центрима за рекреацију, односно спортским теренима (оцјена 3,5 на скали од један до четири), затим омладинским центрима (3,3), а најрјеђе је то позориште (2,9) (иза културног центра, биоскопа, библиотеке – оцјена 3,2). Чланови омладинских организација су највише препознали потребу за омладинским центрима.

Млади најчешће путују унутар Републике Српске, затим у Федерацију и земље у окружењу. Најрјеђе путују у европске и земље на другим континентима.

У неком од облика неформалног образовања није учествовало 45% младих (семинари, едукације, радионице и слично), док је 55% имало прилике да учествује. У овом облику образовања највише су учествовали некадашњи и садашњи чланови омладинских организација и организација за младе.

Карактеристике слободног времена су:

- онај дио времена који преостаје појединцу изван његових професионалних, друштвених и породичних обавеза,
- њиме појединац располаже добровољно,
- остварује се разноврсним занимањима у циљу одмора, рекреације и развоја личности.

Слободно вријеме је простор у којем се млади најраније осамостаљују и гдје је њихова аутономија највећа. Када слободно вријеме постане онај простор гдје се млади осјећају задовољним и оствареним, гдје су креативни, спонтани и природни, тада се може рећи да је слободно вријеме испунило своје функције и придонијело развоју младих.

4.5.2 Правни оквир и кључни актери

Слободно вријеме се у законодавству Републике Српске спомиње у Закону о спорту, Закону о основном образовању, Закон о средњем образовању и у Закону о дјечјој заштити, а кроз омладински рад и у Закону о омладинском организовању. Поред закона, активности слободног времена се спомињу и у Шифрарнику Правилника о упису у омладински регистар Министарства породице, омладине и спорта, гдје се организације разврставају и по врсти активности (на примјер, неформална едукација, рекреација и забавне активности младих).

Закон о омладинском организовању под омладинским радом подразумијева онај дио омладинских активности који се организује са младима и за младе, који се одвија у оквиру слободног времена младих и предузима се ради унапређивања услова за лични и друштвени развој младих и опште друштвене користи, у складу са њиховим потребама, могућностима, а уз њихово добровољно учешће. Такође, чланом 19. је прописано да се надлежни органи Републике и јединица локалне самоуправе

обавезују да ће посебну пажњу посветити изради и реализацији програма у различитим областима од интереса за младе. Једна од ових области је и кориштење слободног времена младих.

Закон о волонтирању („Службени гласник Републике Српске“, број 89/13) – волонтирање је активност од општег интереса за Републику, којом се доприноси побољшању квалитета живота, активном укључивању грађана у друштвене процесе и развоју хуманијег и равноправнијег демократског друштва. Волонтирање, у смислу овог закона, је организована добровољна активност или пружање услуге, или обављање активности у циљу опште, заједничке добробити или добробити другог лица без исплате новчане накнаде или потраживања друге имовинске користи.

Закон о спорту прописује да су школска спортска такмичења масовна такмичења ученика и студената у оквиру школског система, те да организацију, правила и услове одржавања ученичких и студентских такмичења уређују министар спорта, школски спортски савези и спортски савез.

Закон о средњем образовању и васпитању, као и *Закон о основном образовању и васпитању* („Службени гласник Републике Српске“, бр. 74/08, 106/09, 104/11 и 33/14), члан 52. омогућава оснивање ученичких задруга ради развијања ваннаставних активности и друштвено корисног рада ученика. Средства остварена кроз ову дјелатност могуће је користити и за излете и екскурзије ученика. У школама се организују ваннаставне активности да би се развили креативни потенцијали ученика, стицање знања, вјештина и способности корисних за живот. Ваннаставне активности, које се евидентирају као радни дан, су излети, екскурзије, ученичке организације, удружења, секције, спортске и друге активности. У школама, у оквиру слободних активности ученика, програме могу реализовати и организације цивилног друштва уз претходну сагласност Министарства просвјете и културе.

Друга истраживања – Слободно вријеме

Друго истраживање, које је раније спроведено на територији БиХ, истраживање „Гласови младих“, које је спроведено у оквиру УН програма Запошљавање и задржавање младих у 2012. Години, је показало сличне резултате. Главни циљеви овог истраживања били су прикупљање података о ставовима, мишљењима, перцепцијама и жељама младих ради стварања основе за креирање социјалне политике осјетљивије на питања и проблеме младих и за омогућавање младима да преузму активнију улогу у друштву. И ово истраживање се дотакло неколико аспеката о слободном времену младих. Резултати су показали да највише младих гледа телевизију барем два, три сата дневно (48%), док је 30,6% провело ово вријеме на интернету.

Закон о дјечијој заштити („Службени гласник Републике Српске“, бр. 4/02, 17/08 и 1/09) под дјечијом заштитом подразумијева права родитеља и дјеце на организоване активности којима се обезбјеђују одмор, рекреација, културне, спортске и стваралачке активности дјеце. Овај закон више уређује слободно вријеме дјеце до 15. године живота, док се дјеца/млади од 15 до 18 година не помињу, иако су дјеца по нашим законима и Конвенцији о правима дјетета сва лица до 18. године. Ово указује на чињеницу да је неопходно обратити више пажње на квалитет понуде активности слободног времена младих нарочито у овом осјетљивом периоду.

У *Закону о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку* је на одређен начин препознат значај слободног времена. Наиме, овај закон препознаје васпитне препоруке и једна од њих гласи: „укључивање у рад, без накнаде, у хуманитарне организације или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја“.

Законом о туризму („Службени гласник Републике Српске“, бр. 70/11, 67/13) дефинисане су услуге у омладинском туризму као организовање и боравак туриста у хостелима или другим објектима који су предвиђени за омладину, као што су студентски и омладински домови, кампови, као и организовање културно-забавних, музичких, едукативних и других програма и садржаја који су у вези са боравком омладине. *Стратегија развоја туризма Републике Српске од 2011. до 2020. године* је дефинисала омладински туризам као посебну врсту туризма у којем учествују млади између 16 и 35 година, а чија путовања укључују најмање једно ноћење изван породичне заједнице, као и мјере за развој омладинског туризма.

Млади људи често не знају сами да креирају своје слободно вријеме или да искористе понуђене могућности за здрав развој, те им је неопходно боље приближити активности слободног времена и ускладити их са њиховим интересима. Разна истраживања указују на то да ако је слободно вријеме испуњено друштвеним активностима, ту нема мјеста девијантним облицима понашања. Неке активности ће лакше покренути девијантно понашање или повезати младе са девијантном субкултуром.

Имајући у виду да слободно вријеме младих нису само спортске и културне активности, већ да га чине и креативни, рекреативни и едукативни садржаји и начини изражавања младих, слободно вријеме се најшире схвата и приближава младима кроз дјеловања у оквиру омладинског рада.

Носиоци активности слободног времена могу бити различите организације, клубови и институције. Основни услов је да понуде структуриране активности које одговарају на интересе и потребе корисника. У Републици Српској су то спортски клубови, омладински центри, омладинске организације и организације за младе, позоришта, биоскопи, библиотеке, музеји и слично. *Законом о омладинском организовању* су дефинисани омладински центри и омладински рад као они који су управо директно у вези са унапређивањем могућности младих да квалитетно проводе своје слободно вријеме.

Омладински центри – *Закон о омладинском организовању* дефинише омладинске центре на следећи начин: „Приступачан и прилагођен простор за младе у којем се младима у континуитету пружају активности и програми засновани на методама и принципима неформалног образовања са циљем развоја младих у свјесне, одговорне чланове заједнице и стварања услова за остваривање њихових пуних потенцијала“. Омладински центри су препознати као простори гдје највећи број младих може остварити своје потенцијале учествујући у програмима рекреативне, образовне природе или усмјерене на друштвени ангажман. Принципи на којима се темељи рад

омладинских центара су дугогодишње спровођење социјално оријентисаних програмских и пројектних активности у оквиру различитих области рада центара, промоција позитивних вриједности и поштовање људских права, активизма и волонтеризма, заштита животне средине, промоција здравих стилова живота и домаћих производа и услуга. Лепеза области које својим радом покривају омладински центри је широка, те су они препознати као важни носиоци активности слободног времена. Својом ширином и флексибилношћу у раду најлакше одговарају на потребе и интересе младих људи.

Удружење грађана „Перпетуум мобиле“ 2010. године је, заједно са омладинским центрима, започело процес увођења стандарда у рад омладинских центара, док је 2011. године спроведена прва процјена стања. Стандарди који су развијени су одлична основа за унапређивање квалитета слободног времена за младе, али и основа за сарадњу омладинских центара и локалне заједнице.

Омладински рад су све активности које се организују са младима и за младе у оквиру слободног времена, у складу са њиховим потребама, интересима и могућностима, а

Искуства других

Република Словенија има позитивна искуства и примјере рада са и за младе. Омладински сектор у Словенији је разнолик те постоје различити облици удруживања младих у организације за младе, јавни и приватни. Канцеларија за младе се бави законским признавањем омладинских организација.

Организације које чине омладински сектор у Словенији се могу подијелити на савјете младих и националне организације младих, омладинске центре и друге ОЦД. Омладински центри су организовани, функционални простори за младе људе, који су подржани од локалне заједнице или другог правног лица, јавног или приватног сектора или физичке особе. У овим просторима се спроводе омладински програми и рад са младима на локалном нивоу. Омладински центри се могу различито организовати. Већина центара је организована као удружење грађана или као савез удружења (45%), након чега слиједе јавни заводи (42%) и приватни заводи, којих је најмање (13%). Омладински центар је врста организације у омладинском сектору, док завод за младе може бити правно лице, јавно или приватно. И омладински центри и заводи обављају непрофитне дјелатности.

И на крају, у Словенији дјелује Омладинска мрежа „Мама“ која уједињује и представља дјелатности омладинских центара у Словенији. То је мрежа невладиних организација и организована је као приватни завод. Тренутно има 44 члана.

како би били унапријеђени услови личног и друштвеног развоја. Активности које омладински центри организују су најчешће едукативног, креативног, рекреативног и спортског карактера. У Републици Српској још нема довољно омладинских центара иако реална потреба за њима код младих постоји. Такође, постојећи омладински центри се сусрећу са проблемима финансирања, јер ЈЛС често нису упознате са њиховим значајем, као и чињеницом да су

носиоци свакодневних активности.

Све је више ЈЛС које у оквиру одјељења друштвених дјелатности имају службенике за младе. Службеник за младе би требало да буде особа која је запослена у општинској, односно градској управи и има стручно знање о омладинској политици и раду са младима. Поред службеника за младе, честа тијела су комисије за младе. Комисије за младе су стална радна тијела у оквиру скупштина ЈЛС, која чине одборници, али и представници младих. Ово тијело има значајну улогу у процесу доношења одлука које се тичу младих, предлаже и даје мишљење о предложеним мјерама омладинске политике, омладинским програмима који се финансирају из буџета ЈЛС и слично. Према Закону о омладинском организовању, члан 61, ЈЛС се обавезују да на основу утврђених критеријума, које доноси комисија за младе, обезбиједе приступачне и

прилагођене објекте и услове у којима млади могу да изразе и покажу своје креативне способности, као и да обављају омладинске активности. Министарство породице, омладине и спорта је 2015. године јединицама локалне самоуправе послало „Упитник за утврђивање степена подршке јединице локалне самоуправе популацији младих у 2014. години“. На овај упитник је одговорило 46 јединица локалне самоуправе од 63. Резултати овог истраживања показују да 33 општине, које су одговориле на упитник, сматрају да имају простор за младе. Међутим, ови простори за младе су врло ријетко омладински центри. То су често или једна канцеларија која није прилагођена за организовање групних активности од интереса за младе и коју понекад користи нека омладинска организација или већи простори које омладинске организације дијеле са другим удружењима, у којима не постоји програм прилагођен младима, а млади нису успјели да сами креирају квалитетне програме које могу континуирано да организују за друге младе људе.

Омладински савјет Републике Српске (ОСРС) је кровна омладинска организација у Републици Српској. Положај и улога ове организације су одређени Законом о омладинском организовању. ОСРС чине локалне и републичке омладинске организације. Циљ ове организације је да заступа интересе својих чланица у институцијама Републике Српске, у међународној сарадњи и др.

У Републици Српској постоји мрежа омладинских центара под називом Мрежа омладинских центара за анимацију, развој и тренинг Републике Српске – М.О.Ц.А.Р.Т. Ова мрежа је основана 2013. године те, између осталог, има за циљ промоцију омладинског рада, омладинских центара као и идентификацију потреба, ставова и тежњи младих. М.О.Ц.А.Р.Т. чини 14 омладинских центара.

Умрежавање носилаца активности слободног времена вјероватно ће бити тренд у наредном периоду, јер се само сарадњом, која подразумева, између осталог, и већу територијалну покривеност и квалитет програма, може одговорити на потребе младих, али и различите позиве међународних донатора.

Закон о омладинском организовању у члану 75а. мобилност дефинише као образовну, културну и туристичку покретљивост младих, те њихово укључивање у међународну сарадњу и размјену. У овом закону се помиње и међународна омладинска сарадња, која представља различите облике сарадње младих на међународном нивоу, као и институционалну сарадњу у областима од интереса за младе. Међутим, не постоје обједињени подаци колико су млади учествовали у пројектима сарадње на међународном нивоу.

4.5.3 Анализа проблема и потреба

Раније наведени подаци и резултати истраживања указују на то да млади своје слободно вријеме не проводе структурирано. Разлози за ово могу бити разнолики, од саме мотивације младих да своје слободно вријеме проводе на другачији начин до информисаности о могућностима у њиховој локалној заједници.

Информисаност младих је веома значајан фактор који утиче на њихову мотивацију, па је младима потребно понудити што више квалитетних информација како могу да проводе своје слободно вријеме. Препорука је да се што више користе медији који су блиски младима.

Чињеница је да недостају и носиоци активности слободног времена као што су различите организације и институције, те да се инфраструктура треба унаприједити и развити. Носиоцима активности слободног времена је неопходна подршка, прије свега,

на локалном нивоу, али и на републичком нивоу. У Закону о локалној самоуправи постоје одреднице према којима су ЈЛС обавезне да дају подршку активностима слободног времена:

- Члан 12 – општина обавља специфичне функције у области културе, образовања, спорта, здравства и социјалне заштите, цивилне заштите, информација, занатства, туризма, угоститељства и заштите околине,
- Члан 19 – општина обезбјеђује услове за одржавање, изградњу, доградњу и опремање објеката установа друштвене бриге о дјечи и омладини, чији је оснивач, и услова за рад тих установа којима се обезбјеђује остваривање права у овој области из надлежности општине,
- Члан 22а – општина подстиче активности и пружа помоћ удружењима грађана чија дјелатност је од интереса за општину, у оквиру својих надлежности подстиче и унапређује равноправност полова и остваривање једнаких могућности.

Развијање квалитета у домену слободног времена зависи од капацитета самих организација и институција задужених за њихову реализацију, те је неопходно ове капацитете унапређивати и развијати како би на нивоу Републике Српске млади имали подједнаке могућности за учествовање у активностима слободног времена, као и подједнаке стандарде.

У Републици Српској не постоји занимање омладински радник, као ни критеријуми за стандардизацију омладинског рада. Омладински рад је препознат у Закону о омладинском организовању као активност која се организују са младима и за младе у оквиру слободног времена у складу са њиховим потребама, интересима и могућностима, а како би се унаприједили услови личног и друштвеног развоја, ради друштвене користи у складу са њиховим потребама, а уз добровољно учешће младих. Са циљем што бољег одговора на потребе и интересе младих, као и њихово оснаживање за активно учешће у друштву, неопходно је да се представници цивилног друштва, који раде са младима и за младе, континуирано едукују. Ова едукација би требало да буде стандардизована, тј. да понуди подједнака знања и информације о раду са младима и организовању активности слободног времена.

Како би службеници за младе и комисије за младе радиле што квалитетније за младе и са младима, неопходно је организовати едукације да би особе које су укључене у ова тијела имале више знања о потребама и интересима младих, носиоцима активности слободних активности, омладинској политици и тако даље.

Сви наведени проблеми и потребе могу се сврстати у четири основна изазова:

- недовољна искориштеност постојеће инфраструктуре и креирање садржаја потребних за квалитетно слободно вријеме,
- недостатак људских капацитета у јавном и цивилном сектору за рад са младима,
- неумреженост носилаца активности,
- недостатак мобилности међу младима.

5 СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ

5.1 Стратешки циљ 1: Унаприједити запошљивост младих

Као што је у анализи проблема наведено, можемо уочити да се као основни узроци ограничене запошљивости младих могу означити:

- неусклађеност образовног система са потребама тржишта рада,
- нестимулативно пословно и предузетничко окружење,
- неразвијена култура рада код младих,
- ограничена образовна, професионална и просторна покретљивост младих.

Због тога ће се у оквиру овог стратешког циља радити на остварењу следећих оперативних циљева:

- Оперативни циљ 1.1: **Осигурана већа повезаност система образовања са тржиштем рада;**
- Оперативни циљ 1.2: **Развијена култура рада и етика рада;**
- Оперативни циљ 1.3: **Обезбијеђено стимулативно професионално и пословно окружење за младе**
- Оперативни циљ 1.4: **Унапријеђена образовна, професионална и просторна покретљивост младих**
- Оперативни циљ 1.5: **Пружена помоћ младима приликом куповине или изградње стамбене јединице уз могућност рада**

За сваки оперативни циљ утврђене су припадајуће мјере:

Стратешки циљ	Оперативни циљ	Мјере
1. Унаприједити запошљивост младих	1.1. Осигурана већа повезаност система образовања са тржиштем рада	1.1.1. Унапређивање система професионалне оријентације и каријерног савјетовања
		1.1.2. Унапређивање система ученичког и студентског стажирања и међународне размјене
		1.1.3. Развој стручне праксе у систему средњег и високог образовања
		1.1.4. Развој локалних савјета за образовање и запошљавање
		1.1.5. Унапређивање система и механизма комуникације кључних актера
	1.2. Развијена култура рада и етика рада	1.2.1. Промоција студентског и омладинског задругарства
		1.2.2. Унапређивање правног оквира за ученички, омладински и студентски рад
		1.2.3. Промоција друштвено корисног рада
		1.2.4. Промоција позитивних примјера
		1.2.5. Рад на подизању свијести о радним потенцијалима младих са инвалидитетом
		1.2.6. Промоција идеје да запосленост није стање свијести, „Пробуди се“

Стратешки циљ	Оперативни циљ	Мјере
	1.3. Обезбијеђено стимулативно професионално и пословно окружење за младе	1.3.1. Подршка развоју ученичког предузетништва
		1.3.2. Развој интегрисаног система подршке запошљавању младих
		1.3.3. Развој система интегрисане подршке омладинском, социјалном, женском предузетништву и предузетништву младих са инвалидитетом
		1.3.4. Развој <i>crowdfunding</i> (масовно финансирање) ²⁹ система за финансирање предузетничких подухвата младих
		1.3.5. Развој и оснаживање капацитета Завода за запошљавање, који су усмјерени ка младима
		1.3.6. Унапређивање система подршке запошљавању и samozapošljavanju младих са инвалидитетом (без дискриминације по основу узрока инвалидности)
	1.4. Унапријеђена образовна, професионална и просторна покретљивост младих	1.4.1. Унапређивање запошљавања и samozapošljavanja у руралним и неразвијеним срединама
		1.4.2. Развој и спровођење обука за унапређивање запошљивости младих
		1.4.3. Изградња капацитета и оснаживање Испитног центра у Заводу за образовање одраслих
		1.4.4. Развој система подршке младима приликом пресељења ради запошљавања на територији Републике Српске
	1.5. Пружена помоћ младима приликом куповине или изградње стамбене јединице уз могућност рада	1.5.1. Подршка унапређивању стамбених кредитних линија за младе
		1.5.2. Уврштавање младих са инвалидитетом у бенефицирану групу при одобравању стамбених кредита

²⁹ Crowdfunding је посебно специфичан облик прикупљања средстава за започињање или развој неког пројекта. Crowdfunding се заснива на истом принципу као што то и име каже – crowd (маса, група људи), Funding (финансирање) тј. финансирање од великог броја људи. За разлику од тражења великих инвеститора, crowdfunding се заснива на доприносима појединаца, мањих или већих фирми, као и свих осталих заинтересованих физичких и правних лица који желе да допринесу вашем пројекту. То се своди на циљне групе десетина, стотина или хиљада различитих лица, које ће дати мале износе како би вам помогле (износи могу буквално ићи од 10 КМ па навише). Чести су случајеви када се идеја креира и пласира путем интернета, а постоје и интернет сајтови који служе као платформа за прикупљање средстава.

5.2 Стратешки циљ 2: Унаприједити могућности за активно учешће младих

Узимајући у обзир анализу стања у овој области, Омладинска политика област Унаприједити могућности за активно учешће младих сагледава кроз три оквирна правца:

- повећати друштвени ангажман младих кроз активизам и омладински рад,
- повећати учешће младих у институционалним механизмима и процесима доношења одлука,
- успоставити и ојачати modele одрживог омладинског рада зарад побољшања квалитета живота младих.

Један од најважнијих елемената активног учешћа је политичко учешће младих и учешће у процесу доношења одлука. Механизми који треба да допринесу стварању услова за активно учешће младих спадају у групу активности дефинисаних као омладински рад. Омладински рад је Законом о омладинском организовању дефинисан као „облик друштвено корисног рада из области интересовања омладине у који су укључени и којим се доприноси унапређивању положаја младих“. Активно учешће младих не би било могуће без адекватног и правовременог информисања, а волонтеризам је међу важнијим елементима активног учешћа младих и то као алат за спровођење омладинских програма и укључивање младих у друштвене активности. Да би млади остварили своја права и имали могућност за активно учешће, неопходно је, са једне стране, оснажити младе, а са друге стране створити ефикасне механизме подршке и развоја свих елемената који су саставни дио активног учешћа младих.

Због тога су у оквиру овог стратешког циља дефинисани следећи **оперативни циљеви**:

- **Оперативни циљ 2.1: Развијена свијест о важности активног учешћа младих у друштву и у процесу доношења одлука**
- **Оперативни циљ 2.2: Развијени капацитети у сектору омладинског рада и активне укључености младих у процес доношења одлука**
- **Оперативни циљ 2.3: Повећан волонтерски ангажман младих**

За сваки оперативни циљ утврђене су припадајуће **мјере**:

Стратешки циљ	Оперативни циљ	Мјере
2. Унаприједити могућности за активно учешће младих	2.1. Развијена свијест о важности активног учешћа младих у друштву и у процесу доношења одлука	2.1.1. Побољшање услова за бољу информисаност и едукацију младих
		2.1.2. Унапређивање политичке едукације младих
		2.1.3. Покретање и промовисање међусекторског дијалога између приватног сектора, иницијатива младих и доносилаца одлука у циљу развоја активног учешћа
		2.1.4. Промовисање активног учешћа младих у процесу доношења одлука
	2.2. Развијени капацитети у сектору омладинског рада	2.2.1. Јачање људских капацитета у сектору омладинског рада (јавни сектор, ОЦД, млади)
		2.2.2. Унапређивање механизма активне укључености младих у процес доношења одлука

Стратешки циљ	Оперативни циљ	Мјере
	и активне укључености младих у процес доношења одлука	2.2.3. Стварање механизма и стандарда за рад са младима на локалом нивоу
		2.2.4. Осигуравање подршке за континуиране активности за младе
		2.2.5. Прилагођавање и унапређивање постојеће законске регулативе у области омладинског рада и учешћа младих у процесу доношења одлука
		2.2.6. Унапређивање система за подршку маргинализованим групама младих
	2.3. Повећан волонтерски ангажман младих	2.3.1. Успостављање нових и развој постојећих локалних волонтерских сервиса
		2.3.2. Промоција волонтирања у заједници
		2.3.3. Промоција и повећање мобилности волонтера унутар и ван земље

5.3 Стратешки циљ 3: Развити здраве стилове живота код младих

Узимајући у обзир прикупљене и обрађене информације, спроведене анализе, идентификоване потребе и проблеме, Омладинска политика област развоја здравих животних стилова сагледава кроз сљедеће три тематске цјелине:

- Здравље младих – обухвата питања правилне и здраве исхране, конзумирања цигарета, алкохола и злоупотребе опојних дрога, сексуалног и репродуктивног здравља, менталног здравља, емоционалног здравља, еколошке свијести, хигијене;
- Физичка активност младих – обухвата питања доступности спортских и терена за рекреацију, доступности спортских и рекреативних садржаја, како за омладинску популацију, тако и за специфичне групе младих као што су школска популација, студентска те популација младих особа са инвалидитетом;
- Безбједност младих – обухвата питања разних безбједносних изазова, пријетњи и ризика за младе, питања младих који су изложени неким од негативних појава у друштву или су, пак, починиоци истих, питања очувања животне средине и одрживог животног окружења.

Оперативни циљеви су постављени у оквиру наведених тематских цјелина:

- Оперативни циљ 3.1: **Подстакнути здрави обрасци понашања код младих**
- Оперативни циљ 3.2: **Заинтересовани и физички активни млади**
- Оперативни циљ 3.3: **Развијено здраво и безбједно животно окружење за младе**

За сваки оперативни циљ утврђене су припадајуће **мјере**:

Стратешки циљ	Оперативни циљ	Мјере
3. Развити здраве стилове живота код	3.1. Подстакнути здрави обрасци	3.1.1. Подизање свијести младих у вези са правилном и здравом исхраном

Стратешки циљ	Оперативни циљ	Мјере
младих	понашања код младих	3.1.2. Подизање свијести младих о сексуалном и репродуктивном здрављу
		3.1.3. Подизање свијести младих о штетности конзумирања алкохола, цигарета, али и злоупотреби опојних дрога
		3.1.4. Подршка програмима који се баве унапређивањем менталног здравља младих
		3.1.5. Подршка програмима који се баве људским правима, изградњом мира, толеранцијом према различитостима, социјалном инклузијом, хомофобијом, родном равноправношћу, ненасилним начинима комуникације и недискриминацијом
		3.1.6. Подизање свијести младих о штетности и ризицима коцкања
	3.2. Заинтересовани и физички активни млади	3.2.1. Побољшање спортске инфраструктуре са акцентом на руралне средине
		3.2.2. Подршка пројектима масовне рекреације младих
		3.2.3. Подршка спортским активностима младих са инвалидитетом
		3.2.4. Подршка школским и студентским спортским активностима
	3.3. Развијено здраво и безбједно животно окружење за младе	3.3.1. Подизање свијести младих о безбједносним изазовима, пријетњама, ризицима и безбједном понашању
		3.3.2. Рад са младима који су починили кривична дјела и прекршаје
		3.3.3. Рад са младима који су жртве насиља
		3.3.4. Подизање еколошке свијести код младих
		3.3.5. Промоција одрживих и информационо и архитектонски приступачних видова транспорта код младих

5.4 Стратешки циљ 4: Осигурати подршку развоју изврности младих

Прикупљене и обрађене информације и урађене анализе указују да, за разлику од Републике Српске, у земљама у окружењу постоји јасно прописан начин идентификације изврних младих, као и мјерни инструменти који се примјењују.

Због тога је овај стратешки циљ усмјереан превасходно на рано препознавање, праћење, подстицање и школовање изврних, као и успостављање система ефикасне подршке развоју изврности. Да би и шира јавност схватила колики је значај

изврности, које користи друштво може имати од изврних младих, у оквиру овог стратешког циља ће се такође радити и на сензибилисању јавности на ову тему.

У оквиру овог стратешког циља постављени су сљедећи **оперативни циљеви**:

- **Оперативни циљ 4.1: Успостављени механизми раног препознавања изврности**
- **Оперативни циљ 4.2: Успостављен систем ефикасне подршке развоју изврности**
- **Оперативни циљ 4.3: Сензибилисана јавност о користима које друштво има од изврних младих**

За сваки оперативни циљ утврђене су припадајуће **мјере**:

Стратешки циљ	Оперативни циљ	Мјере
4. Осигурати подршку развоју изврности младих	4.1. Успостављени механизми раног препознавања изврности	4.1.1. Успостављање интерресорног тијела за подршку изврности (коју чине представници Владиних институција и стручне јавности)
		4.1.2. Формирање радне групе за рано препознавање и подршку изврности
		4.1.3. Развој методологије и процедура за рано препознавање и идентификацију изврних у различитим областима
		4.1.4. Развој модалитета неформалне едукације наставног особља, стручних служби и родитеља
	4.2. Успостављен систем ефикасне подршке развоју изврности	4.2.1. Развој интегралног програма Владе Републике Српске за подршку изврности, заснован на хармонизацији постојећих секторских програма подршке изврности и програма на локалном новоу
		4.2.2. Развој програма развоја изврних младих на бази јавно-приватног партнерства
		4.2.3. Унапређивање правног оквира за примјену методологије и процедура за рано препознавање и идентификацију изврности, те за подршку развоја изврности кроз имплементацију интегралног програма Владе Републике Српске
		4.2.4. Развој партнерстава са иностраним донаторима, приватним и невладиним сектором за реализацију програма подршке развоју изврности
		4.2.5. Развој сарадње са иностраним субјектима који се баве овим питањем
	4.3. Сензибилисана јавност о користима које друштво има од изврних младих	4.3.1. Развој модалитета за информисање јавности о користима које има друштво од изврних младих
		4.3.2. Развој модалитета за реализацију пројеката од друштвеног интереса намијењених развоју изврности младих у различитим областима

5.5 Стратешки циљ 5: Унаприједити могућности за квалитетно слободно вријеме младих

Урађена анализа, идентификоване потребе и проблеми јасно указују да је у оквиру овог циља неопходно радити на развоју инфраструктуре и садржаја који пружају могућности за квалитетније слободно вријеме. Такође, потребно је радити како на развоју људских ресурса у организацијама и институцијама које су носиоци активности слободног времена (омладински радници, запослени у државној управи, невладин сектор), тако и на умрежавању самих носилаца (организација, институција).

Мобилност младих, односно недостатак мобилности младих је видљив у скоро свим областима (слободно вријеме, запошљавање, активно учешће). Идеја је да се кроз овај стратешки циљ посвети пажња рјешавању проблема мобилности, што би довело (који доводе) до већег учешћа младих из Републике Српске у међународним пројектима (умјетничке колоније, волонтерски кампови, омладинске размјене...), развоја инфраструктуре и садржаја за омладински туризам, унапређивања мобилности особа са инвалидитетом, као и развоја мрежа које доприносе повећању мобилности младих.

Због свега наведеног, у оквиру овог стратешког циља постављени су следећи **оперативни циљеви**:

- Оперативни циљ 5.1: **Развијени инфраструктура и садржаји потребни за квалитетно слободно вријеме**
- Оперативни циљ 5.2: **Развијени људски ресурси**
- Оперативни циљ 5.3: **Умрежени носиоци активности слободног времена и укључени млади**
- Оперативни циљ 5.4: **Унапријеђене могућности младих за мобилност**

За сваки оперативни циљ утврђене су припадајуће **мјере**:

Стратешки циљ	Оперативни циљ	Мјере
5. Унаприједити могућности за квалитетно слободно вријеме младих	5.1. Развијена инфраструктура и садржаји потребни за квалитетно слободно вријеме	5.1.1. Обезбјеђивање функционисања објеката и садржаја за унапређивање квалитетног провођења слободног времена уз поштовање једнаких могућности
		5.1.2. Праћење, процјена и оснаживање рада омладинских центара
		5.1.3. Унапређивање постојећих и креирање нових програма и садржаја за квалитетно слободно вријеме
		5.1.4. Унапређивање инфраструктуре и садржаја из области културе за младе уз поштовање једнаких могућности
	5.2. Развијени људски ресурси	5.2.1. Развијање и имплементација програма неформалне едукације радника Републичке и локалне управе
		5.2.2. Развијање и имплементација програма едукације и механизма за формално препознавање омладинских радника

Стратешки циљ	Оперативни циљ	Мјере
	5.3. Умрежени носиоци активности слободног времена и укључени млади	5.2.3. Развијање и имплементација програма едукације за невладин омладински сектор
		5.3.1. Развој постојећих и успостављање нових мрежа и партнерстава
		5.3.2. Развој постојећих и успостављање нових програма за укључивање младих у активности слободног времена
		5.3.3. Развој постојећих и успостављање нових програма за укључивање младих из рањивих група у активности слободног времена
	5.4. Унапређивање могућности младих за мобилност	5.4.1. Подршка мобилности младих и представника омладинских организација и организација за младе на локалном и међународном нивоу
		5.4.2. Унапређивање и развијање инфраструктуре и садржаја за омладински туризам у Републици Српској
		5.4.3. Унапређивање и развијање мрежа у функцији мобилности младих у Републици Српској
		5.4.4. Унапређивање могућности за мобилност лица са инвалидитетом

6 ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА

Већину мјера, програма, пројеката и активности, које овај документ дефинише, сваки од наведених носилаца и партнера ће спроводити у оквиру својих институција, организација, одјељења и служби. Министарство породице омладине и спорта је главни координатор за планирање, спровођење и контролу. Поред тога, биће основан међусекторски тим за израду и спровођење акционог плана за спровођење Омладинске политике, како би било осигурано да:

- овај документ буде пројектно-управљан, да активности и рад који се односи на спровођење буду координисани,
- се обезбиједи аналитички, менаџерски и комуникациони капацитети, како би се успјешно радило на остваривању постављених циљева,
- планирање и извјештавање буде координисано,
- се подржи квалитетно укључивање заинтересованих страна (омладинских организација, организација цивилног друштва, пословног сектора, међународних организација, представника стручне јавности из наведених области и других кључних актера) током израде и спровођења акционог плана,
- се обезбиједи ефикасан рад структура за спровођење кроз централизовану координацију и подршку, која укључује израду програма, извештаја, анализа, организовање састанака.

Акциони план спровођења омладинске политике доноси се у року од 30 дана од дана усвајања буџета за годину за коју се акциони план доноси. Средства за реализацију програма утврђених у акционом плану за спровођење омладинске политике, планираће се у буџету Републике Српске у оквиру Министарстава и других носилаца предвиђених активности у висини и мјерама утврђеним буџетским документима и буџетима међународних донатора.

6.1 Стратешки циљ 1: Унаприједити запошљивост младих

	Носиоци и партнери														
Мјере	МПОС	МПК	МРБИЗ	МТТ	ЗЗЗРС	ПКРС	РАРС	ЈЛС	АДСП	МСП	ЗОО	Стручна јавност	УЗИО	ИБРС	ОЦД
Оперативни циљ 1.1: Осигурана већа повезаност система образовања са тржиштем рада															
1.1.1. Унапређивање система професионалне оријентације и каријерног савјетовања		√			√	√									√
1.1.2. Унапређивање система ученичког и студентског стажирања и међународне размјене		√													√
1.1.3. Унапређивање стручне праксе у систему средњег и високог образовања		√				√	√								
1.1.4. Развој локалних савјета за образовање и запошљавање					√	√		√	√						
1.1.5. Унапређивање система и механизма комуникације кључних актера	√	√	√		√	√		√				√			√
Оперативни циљ 1.2: Развијена култура рада и етика рада															
1.2.1. Промоција студентског и омладинског задругарства	√					√									√
1.2.2. Унапређивање правног оквира за ученички, омладински и студентски рад	√	√	√			√		√				√			
1.2.3. Промоција друштвено корисног рада	√														√
1.2.4. Промоција позитивних примјера	√	√			√	√									√
1.2.5. Рад на подизању свијести о радним потенцијалима младих са инвалидитетом	√		√		√	√						√			√
1.2.6. Промоција идеје да запосленост није стање свијести, „Пробуди се“	√	√	√		√										√
Оперативни циљ 1.3: Обезбијеђено стимулативно професионално и пословно окружење за младе															
1.3.1. Подршка развоју ученичког предузетништва	√	√				√	√			√					√
1.3.2. Развој интегрисаног система подршке запошљавању младих			√		√										√
1.3.3. Развој система интегрисане подршке омладинском, социјалном, женском предузетништву и предузетништву младих са инвалидитетом	√				√										√
1.3.4. Развој <i>crowdfunding</i> система за финансирање предузетничких подухвата младих	√					√				√					√

	Носиоци и партнери														
Мјере	МПОС	МПК	МРБИЗ	МТТ	ЗЗЗРС	ПКРС	РАРС	ЈЛС	АДСШ	МСП	ЗЗОО	Стручна јавност	УЗИО	ИБРС	ОЦД
1.3.5. Развој и оснаживање капацитета Завода за запошљавање, који су усмјерени ка младима			√		√										
1.3.6. Унапређивање система подршке запошљавању и samozapošljavanju младих са инвалидитетом (без дискриминације по основу узрока инвалидности)			√		√		√								√
Оперативни циљ 1.4: Унапријеђена образовна, професионална и просторна покретљивост младих															
1.4.1. Унапређивање запошљавања и samozapošljavanja у руралним и неразвијеним срединама			√		√		√								
1.4.2. Развој и спровођење обука за унапређивање запошљивости младих					√		√				√				√
1.4.3. Изградња капацитета и оснаживање Испитног центра у Заводу за образовање одраслих		√									√				
1.4.4. Развој система подршке младима приликом пресељења ради запошљавања на територији Републике Српске	√				√										
Оперативни циљ 1.5: Пружена помоћ младима приликом куповине или изградње стамбене јединице уз могућности рада															
1.5.1. Подршка унапређивању стамбених кредитних линија за младе	√													√	
1.5.2. Уврштавање младих са инвалидитетом у бенефицирану групу при одобравању стамбених кредита	√													√	

6.2 Стратешки циљ 2: Унаприједити могућности за активно учешће младих

Мјере	Носиоци и партнери																		
	МПОС	МПК	МУЛС	МЗСЗ	Скупштина РС	ОЦД	ЈЛС	ОСРС	МОЦАРТ	ВС РС	ЛВС	Приватни сектор	Медији	Политичке организације	Студентска представничка тјела	Савјети ученика	СЗМ (Влада РС)	КЗМ (ЈЛС)	Студентске организације
Оперативни циљ 2.1: Развијена свијест о важности активног учешћа младих у друштву и у процесу доношења одлука																			
2.1.1. Побољшање услова за бољу информисаност и едукацију младих	√	√			√	√	√	√					√	√					
2.1.2. Унапређивање политичке едукације младих	√	√			√	√	√	√					√	√					
2.1.3. Покретање и промовисање међусекторског дијалога између приватног сектора, иницијатива младих и доносилаца одлука у циљу развоја активног учешћа	√	√	√		√	√	√	√				√	√	√					
2.1.4. Промовисање активног учешћа младих у процесу доношења одлука	√	√	√		√	√	√	√				√	√	√					
Оперативни циљ 2.2: Развијени капацитети у сектору омладинског рада и активне укључености младих у процес доношења одлука																			
2.2.1. Јачање људских капацитета у сектору омладинског рада (јавни сектор, ОЦД, млади)	√	√	√			√	√		√						√	√	√	√	
2.2.2. Унапређивање механизма активне укључености младих у процес доношења одлука	√	√	√			√	√		√				√		√	√	√	√	
2.2.3. Стварање механизма и стандарда за рад са младима на локалом нивоу	√	√	√			√	√		√				√		√	√	√	√	
2.2.4. Осигурање подршке за континуиране активности за младе	√	√	√				√		√				√		√	√	√	√	
2.2.5. Прилагођавање и унапређивање постојеће законске регулативе у области омладинског рада и учешћа младих у процесу доношења	√	√	√				√		√						√	√	√	√	

Мјере	Носиоци и партнери																		
	МПОС	МПК	МУЛС	МЗСЗ	Скупштина РС	ОЦД	ЈЛС	ОСРС	МОЦАРТ	ВС РС	ЛВС	Приватни сектор	Медији	Политичке организације	Студентска представничка тјела	Савјети ученика	СЗМ (Влада РС)	КЗМ (ЈЛС)	Студентске организације
одлука																			
2.2.6. Унапређивање система за подршку маргинализованим групама младих	√	√	√	√		√	√		√				√		√	√	√	√	
Оперативни циљ 2.3: Повећан волонтерски ангажман младих																			
2.3.1. Успостављање нових и развој постојећих локалних волонтерских сервиса	√	√				√				√						√			√
2.3.2. Промоција волонтирања у заједници	√	√				√				√	√		√			√			√
2.3.3. Промоција и повећање мобилности волонтера унутар и изван земље	√	√				√				√	√		√			√			√

6.3 Стратешки циљ 3: Развити здраве стилове живота код младих

Мјере	Носиоци и партнери																		
	МПОС	МПК	МПШВ	МЗСЗ	МУП	МП	МУЛС	МЕОРС	МРБИЗ	МПУТЕ	МСВ	ЈЗУ ИЗЈЗРС	Инспекторат	РПЗ	Омбудсман за дјecu	ГЦРС	РУЗИНС	ОЦД	ЈЛС
																Спортеке орг.	Студ.спорт. орган.	Универзитети	МФ
Оперативни циљ 3.1: Подстакнути здрави образци понашања код младих																			
3.1.1. Подизање свијести младих у вези са правилном и здравом исхраном	√	√	√	√			√					√	√					√	
3.1.2. Подизање свијести младих о сексуалном и репродуктивном здрављу	√	√		√			√							√				√	√
3.1.3. Подизање свијести младих о штетности конзумирања алкохола и цигарета али и злоупотреби опојних дрога	√	√		√			√											√	√
3.1.4. Подршка програмима који се баве унапређивањем менталног здравља младих	√	√		√			√											√	√
3.1.5. Подршка програмима који се баве људским правима, изградњом мира, толеранцијом према различитостима, социјалном инклузијом, хомофобијом, родном равноправношћу, ненасилним начинима комуникације и недискриминацијом	√	√		√	√	√	√	√							√	√		√	√
3.1.6. Подизање свијести младих о штетности и ризицима коцкања	√	√		√			√										√	√	√
Оперативни циљ 3.2: Заинтересовани и физички активни млади																			
3.2.1. Побољшање спортске инфраструктуре са	√	√											√					√	√

Мјере	Носиоци и партнери																	
	МПОС	МПК	МПШВ	МЗСЗ	МУП	МП	МУЈС	МЕОРС	МРБИЗ	МПУТЕ	МСВ	ЈЗУ ИЗЈЗРС	Инспекторат	РПЗ	Омбудсман за дјecu	ГЦ РС	РУЗИНС	ОЦД
акцентом на руралне средине																		
3.2.2. Подршка пројектима масовне рекреације младих	√						√										√	√
3.2.3. Подршка спортским активностима младих са инвалидитетом	√			√			√		√								√	√
3.2.4. Подршка школским и студентским спортским активностима	√	√					√						√				√	√
Оперативни циљ 3.3: Развијено здраво и безбједно животно окружење за младе																		
3.3.1. Подизање свијести младих о безбједносним изазовима, пријетњама, ризицима и безбједном понашању	√	√		√	√		√										√	√
3.3.2. Рад са младима који су починили кривична дјела и прекршаје	√	√		√	√	√												
3.3.3. Рад са младима који су жртве насиља	√	√		√	√										√	√	√	
3.3.4. Подизање еколошке свијести код младих	√	√								√							√	√
3.3.5. Промоција одрживих и информационо и архитектонски приступачних видова транспорта код младих	√										√						√	√

6.4 Стратешки циљ 4: Осигурати подршку развоју изврсности младих

Мјере	Носиоци и партнери												
	МПОС	МПК	МНТ	МУЛС	РПЗ	Стручна јавност	Инострани субјекти	Високошколске установе	ОЦД	медији	Приватни сектор	донатори	Представништва РС и амбасаде БИХ у другим земљама
Оперативни циљ 4.1: Успостављени механизми раног препознавања изврсности													
4.1.1. Успостављање интересорног тијела за подршку изврсности (коју чине представници владиних институција и стручне јавности)	√	√	√	√		√							
4.1.2. Формирање радне групе за рано препознавање и подршку изврсности	√	√	√	√		√							
4.1.3. Развој методологије и процедура за рано препознавање и идентификацију изврских у различитим областима	√	√	√	√		√	√						
4.1.4. Развој модалитета неформалне едукације наставног особља, стручних служби и родитеља	√	√	√			√	√		√			√	
Оперативни циљ 4.2: Успостављен систем ефикасне подршке развоју изврсности													
4.2.1. Развој интегралног програма Владе Републике Српске за подршку изврсности, заснован на хармонизацији постојећих секторских програма подршке изврсности и програма на локалном нову	√	√	√	√		√							
4.2.2. Развој програма развоја изврских младих на бази јавно-приватног партнерства	√	√	√			√	√				√		
4.2.3. Унапређивање правног оквира за примјену методологије и процедура за рано препознавање и идентификацију изврсности, те за подршку развоја изврсности кроз спровођење интегралног програма Владе Републике Српске	√	√	√	√		√							
4.2.4. Развој партнерстава са иностраним донаторима, приватним и невладиним сектором за реализацију програма подршке развоју изврсности	√	√	√			√	√	√	√	√	√	√	√
4.2.5. Развој сарадње са иностраним субјектима који се баве овим питањем	√	√	√			√	√					√	
Оперативни циљ 4.3: Сензибилисана јавност о користима које друштво има од изврских младих													

Мјере	Носиоци и партнери												
	МПОС	МПК	МНТ	МУЛС	РПЗ	Стручна јавност	Инострани субјекти	Високошколске установе	ОЦД	медији	Приватни сектор	донатори	Представништва РС и амбасаде БИХ у другим земљама
4.3.1. Развој модалитета за информисање јавности о користима које има друштво од изврских младих	√	√	√			√	√			√	√	√	
4.3.2. Развој модалитета за реализацију пројеката од друштвеног интереса намијењених развоју изврсности младих у различитим областима	√	√	√			√	√		√	√	√	√	√

6.5 Стратешки циљ 5: Унаприједити могућности за квалитетно слободно вријеме младих

	МПОС	МУЛС	МТТ	МПК	МНТ	МРБИЗ	МЗСЗ	МСВ	СОиГ	ЈЛС	ОЦД	УСЗМ	МОЦАРТ	ОСРС	АЗБС	АМС РС	УП	Високошколске установе	Приватни сектор
Оперативни циљ 5.1: Развијена инфраструктура и садржаји потребни за квалитетно слободно вријеме																			
5.1.1. Обезбјеђивање функционисања објеката и садржаја за унапређивање квалитетног провођења слободног времена уз поштовање једнаких могућности	√	√		√					√	√	√								
5.1.2. Праћење, процјена и оснаживање рада омладинских центара	√	√									√	√							
5.1.3. Унапређивање постојећих и креирање нових програма и садржаја за квалитетно слободно вријеме	√	√	√	√							√								
5.1.4. Унапређивање инфраструктуре и садржаја из области културе за младе уз поштивање једнаких могућности	√	√	√	√							√								
Оперативни циљ 5.2: Развијени људски ресурси																			
5.2.1. Развијање и спровођење програма неформалне едукације радника републичке и локалне управе	√	√							√		√	√	√	√					
5.2.2. Развијање и спровођење програма едукације и механизма за формално препознавање омладинских радника	√			√		√					√		√	√				√	
5.2.3. Развијање и спровођење програма едукације за невладин омладински сектор	√										√		√	√					
Оперативни циљ 5.3: Умрежени носиоци активности слободног времена и укључени млади																			
5.3.1. Развој постојећих и успостављање нових мрежа и партнерстава	√									√	√		√	√					√
5.3.2. Развој постојећих и успостављање нових програма за укључивање младих у активности слободног времена	√	√									√								
5.3.3. Развој постојећих и успостављање нових програма за укључивање младих из рањивих група у активности слободног времена	√	√					√				√								

Оперативни циљ 5.4: Унапређивање могућности младих за мобилност																		
5.4.1. Подршка мобилности младих и представника омладинских организација и организација за младе на локалном и међународном нивоу	√										√							
5.4.2. Унапређивање и развијање инфраструктуре и садржаја за омладински туризам у Републици Српској	√		√								√							
5.4.3. Унапређивање и развијање мрежа у функцији мобилности младих у Републици Српској	√			√							√		√					
5.4.4. Унапређивање могућности за мобилност лица са инвалидитетом	√		√				√	√			√				√	√	√	

7 ИНДИКАТОРИ

Министарство породице, омладине и спорта ће оцјењивати ефективност предложене Омладинске политике периодично пратећи напредак њене реализације. Неки од идентификованих кључних индикатора се мјере годишње, а неки једном у три, четири године. Очигледно је да се са наведеним индикаторима не може стећи комплетна слика о младима у Републици Српској, али је могуће измјерити напредак у утврђеним кључним областима.

Стратешки циљ	Кључни индикатори	Вриједности		Извори верификације
		Базна вриједност ³⁰	2020.	
Стратешки циљ 1: Унаприједити запошљивост младих	Стопа активности младих (15– 24 година)	30,8%	↑	Републички завод за статистику Републике Српске
	Стопа запослености младих (15–24 година)	13,4%	↑	Републички завод за статистику Републике Српске
	Стопа незапослености младих (15–24 година)	56,5%	↓	Републички завод за статистику Републике Српске
	Проценат младих незапослених у категорији дугорочно незапослених (више од једне године)	60%	↓	Републички завод за статистику Републике Српске
	Број младих укључених у програме помоћи приликом куповине или изградње и прилагођавања стамбене јединице	284	↑	ИРБРС
Стратешки циљ 2: Унаприједити могућности за активно учешће младих	Број омладинских организација и организација за младе	208	↑	МПОС
	Број реализованих омладинских пројеката подржаних од стране МПОС и ЈЛС	248	↑	МПОС
	Број младих посланика (до 35 година)	12	↑	НСРС
	Број младих одборника (до 35 година)	274	↑	МПОС

³⁰ Подаци су прикупљени на годишњем нивоу за 2014. годину.

	Број локалних волонтерских сервиса укључених у Волонтерски сервис Републике Српске	11	↑	МПОС
	Број регистрованих волонтера у Волонтерском сервису Републике Српске	2.500	↑	МПОС
Стратешки циљ 3: Развити здраве стилове живота код младих	Проценат анкетираних младих (14–35 година) који конзумирају цигарете	37%	↓	Анкета МПОС
	Проценат анкетираних младих (14 –35 година) који користе алкохол	35%	↓	Анкета МПОС
	Коефицијент опажања кориштења наркотика код других (оцјене на скали од један до четири) коју су дали анкетирани млади (14–35 година)	2,60	↓	Анкета МПОС
	Број малољетничких трудноћа	70	↓	Завод за статистику
	Број младих обољелих од сексуално преносивих болести	2,7%	↓	ЈЗУ Институт за јавно здравство Републике Српске
	Број младих обољелих од болести система крвотока и дијабетеса	391	↓	ЈЗУ Институт за јавно здравство Републике Српске
	Број кривичних дјела вршњачког насиља (14 –18 година)	22	↓	Извјештаји МУП
	Број кривичних дјела који су починили малољетници (14–18 година)	336 (3,24%)	↓	Извјештаји МУП
	Број младих настрадалих и повријеђених у саобраћају (15 – 30 година)	1177	↓	Извјештаји МУП
Стратешки циљ 4: Осигурати подршку развоју изврности младих	Број пројеката од друштвеног интереса намијењених развоју изврности младих у различитим областима	0	↑	МПОС
	Број изврних младих укључених у програме развоја изврности младих	0	↑	МПОС
	Вриједност реализованих програма развоја изврности младих	0	↑	МПОС

Стратешки циљ 5: Унаприједити могућности за квалитетно слободно времије младих	Број омладинских центара	15	↑	МПОС
	Број установа културе	442	↑	Републички завод за статистику Републике Српске
	Број омладинских центара укључених у М.О.Ц.А.Р.Т	14	↑	МПОС
	Број кориснка омладинских центара укључених у М.О.Ц.А.Р.Т	11.374	↑	МПОС
	Број младих из рањивих група укључених у програме омладинских центара	1305	↑	МПОС

8 ПРОЦЕС ИЗРАДЕ ДОКУМЕНТА

Министарство породице, омладине и спорта је средином 2014. године започело процес израде треће Омладинске политике Републике Српске од 2016. до 2020. године и у сарадњи са Омладинским савјетом Републике Српске и Омладинским комуникативним центром спровело истраживање о потребама младих.

Основу методологије истраживања чинила је анкетна студија ставова младих, њиховог опажања друштвеног окружења, те идеје о могућим рјешењима за неке од перципираних проблема. Упитник је креиран на основу Еуростатових индикатора, те препорука формираних од стране пројектног тима истраживања. Упитник је садржавао 69 питања и скала процјене, која су груписана по областима: социодемографске информације, образовање, професионални живот, друштвени живот, друштвени активизам, те здравље, животна средина и мобилност младих. Прије спровођења истраживања на терену, пробна верзија упитника је била тестирана на пригодном мањем узорку младих у Бањој Луци.

На основу Закона о омладинском организовању омладину и младе чине лица од 15 до навршених 30 година. Узорак испитаника је нешто шири и чинили су га млади узраста од 14 до 35 година (у просјеку 21 година) са подручја Републике Српске. Укупно је било 2.066 испитаника из 27 ЈЛС у Републици Српској. Узорак је креиран пропорционално величини ЈЛС, што значи да је највише испитаника било из, по броју становника већих ЈЛС, попут Бање Луке, Бијељине и Приједора. У узорку је било 55% женских и 45% мушких испитаника, 53% из урбаних и 47% из руралних подручја.

Анкетирање на терену су обавили волонтери из омладинских организација широм Републике Српске, који су налазили испитанике пригодним путем, у школама, у заводима за запошљавање, на улици, у кафићима и слично. Анкетари су прошли обуку за примјену упитника ради уједначавања процеса испитивања у различитим срединама. Упитник су испитаници попуњавали самостално, папир-оловка методом. Истраживање на терену је обављено од октобра 2014. до јануара 2015. године.

По завршетку анкетања на терену, податке су волонтери, који су прошли обуку, уносили у базу података, користећи се адекватним статистичким апликацијама. Преглед података и статистичке анализе су рађене помоћу различитих дескриптивних метода, статистичких тестова и графичких приказа, уз помоћ статистичког пакета *SPSS* и пакета за табличне прорачуне *MS Excel*.

Резултати овог истраживања су презентовани јавности током дводневне конференције „Дијалог са младима: Омладинска политика Републике Српске од 2016. до 2020. године“, која је имала за циљ да отвори дијалог између младих и свих релевантних актера који се баве питањима младих, како би били утврђени приоритети за побољшање положаја младих, на основу којих ће бити израђен документ Омладинска политика Републике Српске. Конференција је одржана у мају 2015. године, а окупила је око 70 учесника, представника министарстава у Влади Републике Српске, омладинских организација, савјета ученика, јединица локалне самоуправе, међународних организација и других кључних актера. Учесници су радили на креирању визије Омладинске политике Републике Српске до 2020. године, а утврђени су и приоритети од значаја за младе (унаприједити запошљивост младих, развити здраве стилове живота, унаприједити могућности за квалитетно слободно вријеме и активно учешће младих, осигурати подршку изврности и подршку осјетљивим групама младих) на основу којих су касније креиране радне групе.

Након конференције, објављен је јавни позив за избор чланова Радне групе за израду Омладинске политике на основу којег је изабрано 22 представника јавности из наведених области, који су, са раније именованим представницима институција, радили на изради преднацрта документа. Позив је био отворен за све заинтересоване представнике стручне јавности из наведених области, омладинских организација, организација цивилног друштва, пословног сектора, међународних организација и других кључних актера.

Чланови Радне групе:

1. Александра Петковић, Гендер центар Републике Српске
2. Андреја Суботић Поповић, Министарство здравља и социјалне заштите
3. Анте Јурић Марјановић, Омладински комуникативни центар
4. Арсен Вуковић, Удружење за промоцију образовања Рома „Отахарин“
5. Богдан Вицановић, Омладински савјет Републике Српске
6. Бојан Бајић, Завод за образовање одраслих
7. Борислав Ђурић, Омладинска организација „Центар“
8. Бранислав Ристић, Удружење грађана „Здраво да сте“
9. Бранка Малешевић, Министарство породице, омладине и спорта
10. Вања Кукрика, Волонтерски сервис Републике Српске
11. Горан Лолић, Министарство унутрашњих послова
12. Горица Билак Моцоња, Министарство породице, омладине и спорта
13. Данијела Топић, Омладински савјет Републике Српске
14. Деан Арежина, Републички завод за статистику Републике Српске
15. Дејан Пилиповић, магистар правних наука
16. Денис Туркановић, Министарство науке и технологије
17. Драган Адамовић, Институт за развој младих и заједнице „Perpetuum mobile“
18. Драган Вулин, Министарство за економске односе и регионалну сарадњу
19. Драган Купрешанин, Министарство породице, омладине и спорта
20. Дражен Баришић, Савјет омладинских организација Бања Лука
21. Душко Јововић, Министарство породице, омладине и спорта
22. Жељка Милић, Привредна комора Републике Српске
23. Зоран Бабић, ЈУ Завод за запошљавање Републике Српске
24. Игор Тривић, Удружење „Мост“ (координатор за област „Активно учешће“)
25. Илија Трнинић, Институт за развој младих и заједнице „Perpetuum mobile“ (координатор за област „Изврсност“)
26. Јасмин Јашаревић, Центар за омладински развој „Прони“ (координатор за област „Здрави стилови живота“)
27. Јелена Гавриловић, Министарство трговине и туризма
28. Јелена Карић, Министарство породице, омладине и спорта
29. Љубица Млађеновић, Савез општина и градова Републике Српске

30. Маја Кнежевић, Републичка агенција за развој малих и средњих предузећа
31. Маја Старчевић, Омладински центар „Ауктус“
32. Марко Тутњевић, Инвестиционо-развојна банка Републике Српске
33. Милица Мијатовић, Омладински савјет Републике Српске
34. Милош Благојевић, Омладински савјет Републике Српске
35. Нада Липовац, Министарство за избјеглице и расељена лица
36. Наталија Чулић, Пореска управа
37. Нела Сладојевић, Министарство породице, омладине и спорта
38. Ненад Трбић, Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију
39. Никола Тодоровић, Омладинска организација „Минерва“
40. Николина Малчић, Министарство саобраћаја и веза
41. Огњен Вучен, Министарство просвјете и културе
42. Предраг Голубовић, Министарство управе и локалне самоуправе
43. Санела Кострешевећ, Министарство просвјете и културе
44. Саша Угрен, Министарство породице, омладине и спорта
45. Слободанка Родић, Министарство унутрашњих послова
46. Соња Зећ, Министарство правде
47. Тања Боромиса, Омладински центар „Здраво да сте“ (координатор за област „Слободно вријеме“)
48. Татјана Богдановић, Републички педагошки завод Републике Српске
49. Татјана Кондић, Министарство индустрије, енергетике и рударства
50. Тијана Ћуп, Удружење омладине са инвалидитетом ИНФОПАРТ
51. Тодор Скакић, Министарство рада и борачко инвалидске заштите (координатор за област „Запошљивост“)

Сарадници:

1. Лана Пашић, магистар развојних студија, University of Oxford
2. Милица Дробац, Филозофски факултет Бања Лука
3. Наташа Прица, Популациони фонд Уједињених нација (UNFPA)
4. Ранко Маркуш, директор Пројекта запошљавања младих (YEP)
5. Сара Чаушевић, Популациони фонд Уједињених нација (UNFPA)
6. Саша Марковић, Омладински комуникативни центар
7. Татјана Радуловић, Техничка школа Бања Лука

Радна група је имала три дводневна састанка, током којих су дефинисани оперативни циљеви, мјере, индикатори и кључни актери за пет области: здрави животни стилови младих, изврност, слободно вријеме, активно учешће младих и запошљивост младих. Због специфичности сваке области, рад чланова Радне групе је био углавном организован у мањим групама, које су биле координисане од стране координатора за сваку област. Током ових радних састанака, чланови радних група су изнијели низ релевантних фактора, података и истраживања, који су уз претходне, служили као полазна основа за израду анализе стања у свим релевантним областима које утичу на положај младих у Републици Српској: „Истраживање потреба и ставова младих у Републици Српској“, 2015. година, Резултати истраживања Удружења ИНФОПАРТ „Приједлози за Омладинску политику Републике Српске од 2016. До 2020“, 2014. година, Истраживање „Гласови младих“ (енгл: Voices of Youth), спроведено у оквиру УН програма „Запошљавање и задржавање младих“, 2012. година, Посебни извјештај

Обудсмана за дјецу и Мреже младих савјетника „Репродуктивно здравље – ставови младих“, 2012. година, те други извјештаји и анализе министарстава Владе Републике Српске и других релевантних институција. Уз ове податке анализирају се и законски и подзаконски акти, те стратешки документи који се односе на области Омладинске политике.

Шира јавност је имала прилику да се укључи у овај процес током јавних консултација, када је Министарство породице, омладине и спорта, у складу са Смјерницама за поступање републичких органа управе о учешћу јавности и консултацијама у изради закона („Службени гласник Републике Српске“, бр. 123/08 и 73/12), објавило Преднацрт документа Омладинска политика Републике Српске од 2016. до 2020. године на интернет страници и позвало сва заинтересована лица да учествују у разматрању Преднацрта документа, те да доставе своје примједбе, приједлоге и сугестије. Овај материјал је током јавних консултација презентован и на регионалним јавним догађајима, који су организовани у Бањој Луци, Требињу, Источном Сарајеву, Добоју и Бијелини и којима је присуствовало преко 200 младих и других заинтересованих лица.

9 ТЕРМИНОЛОГИЈА И АКРОНИМИ

АДСШ	Актив директора средњих школа
АЗБС	Агенција за безбједност саобраћаја
АМСРС	Ауто-мото савез Републике Српске
ВРСР	Волонтерски сервис Републике Српске
ГЦ РС	Гендер центар Републике Српске
ЗЗЗРС	Завод за запошљавање Републике Српске
ЗЗОО	Завод за образовање одраслих
ИБРС	Инвестиционо-развојна банка Републике Српске
ЈЗУ ИЗЈЗРС	ЈЗУ Институт за јавно здравство Републике Српске
ЈЛС	Јединица локалне самоуправе
КЗМ (ЈЛС)	Комисија за младе (јединица локалне самоуправе)
МЕОРС	Министарство за економске односе и регионалну сарадњу
МПУГЕ	Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију
МЗСЗ	Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске
МНТ	Министарство науке и технологије
МОП (ILO)	Међународна организација рада (<i>International Labor Organisation</i>)
М.О.Ц.А.Р.Т.	Мрежа омладинских центара за анимирање, развој и тренинг Републике Српске
МП	Министарство правде
МПК	Министарство просвјете и културе
МПОС	Министарство породице омладине и спорта
МПШВ	Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде
МРБИЗ	Министарство рада и борачко-инвалидске заштите
мРЕСУРС	Мрежа савјета ученика Републике Српске
МСВ	Министарство саобраћаја и веза
МТТ	Министарство трговине и туризма
МУЛС	Министарство управе и локалне самоуправе
МУП	Министарство унутрашњих послова
МФ	Министарство финансија
НПП	Наставни план и програм
ОЕБС	Организације за европску безбједност и сарадњу
ОКЦ	Омладински комуникативни центар
Омладинска политика	Омладинска политика Републике Српске од 2016. до 2020. године
ОСРС	Омладински савјет Републике Српске

ОЦД	Организације цивилног друштва
ПКРС	Привредна комора Републике Српске
РПЗ	Републички педагошки завод
РАРС	Републичка агенција за развој малих и средњих предузећа
РУЗИНС	Републичка управа за игре на срећу
СЗО	Свјетска здравствена организација
СОиГ	Савез општина и градова
УЗИО	Управа за индиректно опорезивање
УП	Удружење превозника
УСЗМ	Удружење службеника за младе
ЦИСО	Центри за информисање, савјетовање и обуке

САДРЖАЈ

1	УВОД	2
2	ПРАВНИ ОКВИР	5
3	КЉУЧНИ ПРИНЦИПИ	5
4	АНАЛИЗА СТАЊА	6
4.1	Запошљивост младих	6
4.1.1	Појам и елементи запошљивости младих	6
4.1.2	Правни оквир и кључни актери	8
4.1.3	Анализа проблема и потреба	12
4.1.4	Стамбена политика за младе	13
4.2	Активно учешће младих	17
4.2.1	Појам и елементи активног учешћа младих	17
4.2.2	Правни оквир и кључни актери	17
4.2.3	Анализа проблема и потреба	22
4.3	Здрави животни стилови младих	25
4.3.1	Појам и елементи здравих животних стилова младих	25
4.3.2	Правни оквир и кључни актери	28
4.3.3	Анализа проблема и потреба	37
4.4	Изврсност	38
4.4.1	Појам и елементи изврности	38
4.4.2	Правни оквир и кључни актери	39
4.4.3	Анализа проблема и потреба	44
4.5	Слободно вријеме	46
4.5.1	Појам и елементи слободног времена младих	46
4.5.2	Правни оквир и кључни актери	48
4.5.3	Анализа проблема и потреба	51
5	СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ	53
5.1	Стратешки циљ 1: Унаприједити запошљивост младих	53
5.2	Стратешки циљ 2: Унаприједити могућности за активно учешће младих	55
5.3	Стратешки циљ 3: Развити здраве стилове живота код младих	56
5.4	Стратешки циљ 4: Осигурати подршку развоју изврности младих	57
5.5	Стратешки циљ 5: Унаприједити могућности за квалитетно слободно вријеме младих	59
6	ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА	61
6.1	Стратешки циљ 1: Унаприједити запошљивост младих	62

6.2	Стратешки циљ 2: Унаприједити могућности за активно учешће младих.....	64
6.3	Стратешки циљ 3: Развити здраве стилове живота код младих	66
6.4	Стратешки циљ 4: Осигурати подршку развоју изврсности младих	68
6.5	Стратешки циљ 5: Унаприједити могућности за квалитетно слободно вријеме младих 70	
7	ИНДИКАТОРИ	72
8	ПРОЦЕС ИЗРАДЕ ДОКУМЕНТА	75
9	ТЕРМИНОЛОГИЈА И АКРОНИМИ	79

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ
ПРИЈЕДЛОГА ОМЛАДИНСКЕ ПОЛИТИКЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ОД 2016.
ДО 2020. ГОДИНЕ

I УСТАВНИ ОСНОВ ЗА ДОНОШЕЊЕ

Уставни основ за доношење Омладинске политике Републике Српске од 2016. до 2020. године садржан је у Амандману XXXII на члан 68. тачка 12. Устава Републике Српске, према којој Република, између осталог, уређује и води бригу о дјечи и омладини и тачка 18. Устава Републике Српске, према којој Република Српска уређује и обезбјеђује друге односе од интереса за Републику у складу са Уставом.

II УСКЛАЂЕНОСТ СА УСТАВОМ, ПРАВНИМ СИСТЕМОМ И ПРАВИЛИМА НОРМАТИВНОПРАВНЕ ТЕХНИКЕ

Према Мишљењу Републичког секретаријата за законодавство број: 22/03-021-353/16 од 27. априла 2016. године, уставни основ за доношење ове политике садржан је у Амандману XXXII на члан 68. тачка 12. Устава Републике Српске, према којем Република између осталог уређује и обезбјеђује бригу о дјечи и омладини.

Републички секретаријат за законодавство дао је позитивно мишљење на Нацрт омладинске политике Републике Српске од 2016. до 2020. године актом број 22/03-021-880/15 од 4. децембра 2015. године.

Народна скупштина Републике Српске је на Деветој редовној сједници донијела закључак број: 02/1-021-160/16 којим је наложила да се организује јавна расправа о Нацрту омладинске политике Републике Српске од 2016. до 2020. године. Министарство породице, омладине и спорта организовало је јавне расправе које су се одржале у периоду од 21. до 28. марта у Требињу, Источном Сарајеву, Бијељини и Бањој Луци.

На одржаним јавним расправама није упућена ниједна суштинска примједба на текст Нацрта омладинске политике Републике Српске од 2016. до 2020. године. Једине измјене у Приједлогу омладинске политике Републике Српске од 2016. до 2020. године у односу на Нацрт омладинске политике Републике Српске од 2016. до 2020. године су техничког карактера.

С обзиром на то да постоји уставни основ за доношење Омладинске политике, те да је текст усклађен са Правилима за израду закона и других прописа Републике Српске, мишљење је овог Секретаријата да се Приједлог омладинске политике Републике Српске од 2016. до 2020. године може упутити даље на разматрање.

III УСКЛАЂЕНОСТ СА ПРАВНИМ ПОРЕТКОМ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Према Мишљењу Министарства за економске односе и регионалну сарадњу број: 17.03-020-945/16 од 11. априла 2016. године, а након увида у прописе Европске уније и анализе Приједлога омладинске политике Републике Српске од 2016. до 2020. године, установљено је да право Европске уније садржи изворе који су релевантни за предмет уређивања Приједлога, те да је их обрађивач узео у обзир приликом израде Нацрта, због чега у Изјави о усклађености стоји оцјена „усклађено“. Напомињемо да ће доношење Омладинске политике допринијети испуњавању обавеза садржаних у члану 100. ССП које се односе на сарадњу уговорних страна у области образовања и обуке.

IV РАЗЛОЗИ ЗА ДОНОШЕЊЕ

На основу члана 11. Закона о омладинском организовању („Службени гласник Републике Српске“, бр. 98/04, 119/08 и 1/12) брига о омладини је од општег интереса за Републику Српску. Општи интерес се остварује уређивањем и стварањем услова за омладинско организовање и бригу о омладини, тј. доношењем и реализацијом утврђеног документа Омладинске политике на нивоу Републике и ЈЛС. На основу чл. 13. и 14. Закона о омладинском организовању, Омладинска политика се доноси на нивоу Републике Српске и ЈЛС на период од пет година, а на основу усвојене Омладинске политике, Република Српска и ЈЛС доносе акциони план спровођења Омладинске политике од годину дана. Омладинска политика Републике Српске (2010–2015. године) истиче 31. децембра 2015. године, па је потребно донијети нови документ. Омладинску политику доноси Народна скупштина Републике Српске, а акциони план спровођења Омладинске политике доноси Влада Републике Српске, на приједлог Министарства породице, омладине и спорта. Акциони план спровођења Омладинске политике доноси се у року од 30 дана од дана усвајања буџета за годину за коју се акциони план доноси. Приједлог омладинске политике и акционог плана спровођења Омладинске политике припрема Министарство породице, омладине и спорта у сарадњи са Савјетом за младе Републике Српске.

V РАЗЛИКЕ ПРИЈЕДЛОГА У ОДНОСУ НА НАЦРТ

Закључком Народне скупштине Републике Српске број: 02/1-021-160/16 донесеном на Деветој сједници Народне скупштине Републике Српске, Министарство породице, омладине и спорта организовало је јавне расправе о Нацрту омладинске политике Републике Српске за период од 2016. до 2020. године које су се одржале од 21. до 28. марта 2016. године у Требињу, Источном Сарајеву, Бијељини и Бањој Луци.

Одржана је и сједица Савјета за младе Републике Српске као савјетодавног тијела Владе, на којој је разматран овај стратешки документ, те је исти једногласно подржан и донесена одлука да се упути у скупштинску процедуру. Уважене су сугестије Министарства здравља и социјалне заштите Републике Српске и Министарства трговине и туризма на Приједлог Омладинске политике Републике Српске за период 2016-2020. године, а прикупљена су и позитивна мишљења Секретаријата за законодавство, Министарства за економске односе и регионалну сарадњу, и још шест других министарстава којима је документ упућен на разматрање.

Након разматрања Нацрта од стране заинтересованих лица установљено је да документ није претрпио суштинске измјене.

На јавним расправама није констатована ниједна суштинска примједба или сугестија, те је констатовано да измјене Нацрта предочене у форми Приједлога Омладинске политике Републике Српске за период 2016–2020. године треба да буду само техничког карактера.

VI ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ПРЕДЛОЖЕНИХ РЈЕШЕЊА

Омладинска политика Републике Српске од 2016. до 2020. године представља стратегију која обезбјеђује систематско унапређивање стања већег броја области које су подручја интересовања младих. Активности које су од значаја за побољшање положаја младих у Републици Српској и које се реализују са младима и/или за младе су у надлежности више различитих институција, те је неопходан међусекторски приступ током њиховог планирања и спровођења, што је могуће реализовати кроз овај

стратешки документ, који је јединствен и заједнички за све субјекте чији рад утиче на популацију младих. Визија Омладинске политике Републике Српске: млади, као равноправан и активан партнер институцијама Републике Српске, живе у сигурном друштву једнаких могућности, које их подстиче да остваре своје потенцијале. Визија Омладинске политике Републике Српске од 2016. до 2020. године биће реализована кроз пет стратешких циљева:

- Стратешки циљ 1: Унаприједити запошљивост младих,
- Стратешки циљ 2: Унаприједити могућности за активно учешће младих,
- Стратешки циљ 3: Развити здраве стилове живота код младих,
- Стратешки циљ 4: Осигурати подршку развоју изврности младих,
- Стратешки циљ 5: Унаприједити могућности за квалитетно слободног вријеме младих.

Већину мјера, програма, пројеката и активности које овај документ дефинише, сваки од наведених носилаца и партнера ће спроводити у оквиру својих институција, организација, одјељења и служби. Министарство породице омладине и спорта је главни координатор за планирање, спровођење и контролу. Поред тога, биће основан међусекторски тим за израду и спровођење акционог плана за спровођење Омладинске политике састављен од представника министарстава у Влади Републике Српске.

VII УЧЕШЋЕ ЈАВНОСТИ И КОНСУЛТАЦИЈЕ У ИЗРАДИ ОМЛАДИНСКЕ ПОЛИТИКЕ

У процесу израде Нацрта реализовано је више активности са циљем израде што квалитетнијег документа. Министарство је, у сарадњи са Омладинским савјетом Републике Српске и Омладинским комуникативним центром, спровело истраживање о потребама младих, на узорку од 2.066 испитаника из 27 ЈЛС Републике Српске, организовало дводневно конференцију „Дијалог са младима“, која је имала циљ да отвори дијалог између младих и свих релевантних актера који се баве питањима младих (70 учесника – представника министарстава у Влади Републике Српске, омладинских организација, савјета ученика, јединица локалне самоуправе, међународних организација и других кључних актера), како би били утврђени приоритети за побољшање положаја младих на основу којих ће бити израђен документ, а потом је путем јавног позива позвало заинтересоване представнике стручне јавности (омладинских организација, организација цивилног друштва, пословног сектора, међународних организација и других кључних актера) да се заједно са именованим представницима институција укључе у процес израде документа током састанака радних група. Шира јавност је имала прилику да се укључи у овај процес током јавних консултација, када је Министарство породице, омладине и спорта, у складу са Смјерницама за поступање републичких органа управе о учешћу јавности и консултацијама у изради закона („Службени гласник Републике Српске“, бр. 123/08 и 73/12), објавило Преднацрт документа Омладинска политика Републике Српске од 2016. до 2020. године на интернет страници и позвало сва заинтересована лица да учествују у разматрању Преднацрта документа, те да доставе своје примједбе, приједлоге и сугестије. Овај материјал је током јавних консултација презентован и на регионалним јавним догађајима, који су организовани у Бањој Луци, Требињу, Источном Сарајеву, Добоју и Бијељини и којима је присуствовало више од 200 младих и других заинтересованих лица.

VIII ФИНАНСИЈСКА СРЕДСТВА И ЕКОНОМСКА ОПРАВДАНОСТ ДОНОШЕЊА ОМЛАДИНСКЕ ПОЛИТИКЕ

За спровођење овог документа нису потребна додатна средства из буџета Републике Српске. Мјере планиране овим документом биће реализоване у оквиру постојећих буџетских ставки актера задужених за спровођење, а о евентуалним додатним средствима може се говорити приликом конкретног спровођења активности путем годишњег акционог плана за спровођење Омладинске политике Републике Српске, који усваја Влада Републике Српске. Додатни извор финансирања су међународни фондови и институције, домаћи донатори (појединци и организације) и други алтернативни начини прикупљања средстава.